

DE LUITENANT-GENERAAL P. G. BOOMS.

Onder de mannen, die in de tweede helft dezer eeuw op het gebied van ons krijgswezen een standpunt van hooge beteekenis innamen, en die aldaar, gedurende eene lange reeks van jaren, een overwegenden invloed op den gang van zaken hebben geoefend, komt eene eereplaats toe aan den Luitenant-Generaal PETRUS GERARDUS BOOMS.

Hij behoort tot die rij van merkwaardige mannen, wier levensgeschiedenis de bladzijden vult der historie van hunnen tijd. Men ontmoet hem in de voorste gelederen van hen, die, zoowel door groote ontvankelijkheid van geest en gemoed als door energieke, scheppende wilskracht, niet alleen de beste vertegenwoordigers zijn van den tijd, waartoe zij behooren, maar ook de voorboden van de toekomst.

Hij, die er in slaagt eene goede levensgeschiedenis van den Generaal Booms te geven, zal daarmede eene belangrijke bijdrage schenken tot de kennis van het Nederlandsche krijgswezen gedurende de laatste vijftig jaren. En wie eenmaal goed wil doordringen in hetgeen aanstonds de toekomst, in het leger, aan het Nederlandsche volk brengen zal, hij zal van dat wordingsproces de kiemen moeten zoeken in het leven en streven van de mannen, die als een KNOOP, een STIELTJES, een BOOMS door hun pen, hun woord, hun voorbeeld, de bewegende krachten waren van hunnen tijd.

Het oogenblik om dit volledig in een helder daglicht te plaatsen is nog niet aangebroken, thans nu ternauwernood de laatste van dat driemanschap ten grave daalde. Maar eene levensschets, de tol eener dankbare herinnering, die allerminst in dit tijdschrift ontbreken mag, kan nu reeds een gevoel van hooge waardeering wekken van hetgeen eenmaal ten volle zal worden gekend. Want al vermogen wij thans niet geheel door te dringen tot de eerste drijfveeren van alle handelingen, tot de diepste roerselen van dit hooge karakter, tot de kern van den omvangrijken arbeid van dezen edelen en rusteloos werkzamen geest, toch zal een overzicht van al hetgeen Booms deed voor leger en volk nu reeds doen beseffen waarom zijn naam was een wachtwoord voor velen, waarom hij, ook nadat hij gestorven is, lang nog blijven zal in het leger eene prikkelende kracht en eene lichtende baak.

Om den arbeid naar waarde te schatten, is een blik noodig op hem door wien het werk tot stand kwam. Dat is vooral hier het geval, bij den arbeid van een man, die, waar hij kwam, zijn geheele ziel in zijn werk wist uit te storten en daarop den stempel te drukken van zijne krachtige persoonlijkheid.

Een overzicht van het leven van BOOMS geeft tevens den sleutel van zijn karakter, en een juist begrip aangaande het doel van zijn werken en streven.

BOOMS werd in de laatste dagen der Wijnmaand van 1822 te Maastricht geboren in een gezin, waarin de herinneringen aan het NAPOLEONTISCHE tijdperk levendig werden gehouden door den vader, die met een zijner broeders onder den grooten Keizer had gediend. Die vader behoorde in de jaren 1813 en 1814 tot de Fransche bezetting van Naarden, van waar hij, trouw aan zijn vaandel, naar Frankrijk toog tot het oogenblik was aangebroken, waarop hij, zonder smet voor zijn naam, zonder trouwbreuk, naar het Vaderland kon terugkeeren.

Maar niet alleen door de loopbaan van zijnen vader, ook door het bloed zijner moeder, DUMOULIN van geboorte, was BOOMS, en alzoo door meer dan één band, aan Frankrijk verwant.

Oorspronkelijk werd hij niet bestemd voor den krijgsdienst. Hij genoot, na het verlaten der lagere school, eene klassieke voorbereiding. De eerste jaren na 1830 waren echter niet gunstig voor de rustige studie van het Grieksch en Latijn, vooral niet bij een knaap, begaafd met een voor indrukken sterk ontvankelijk gemoed, een levendigen geest en eene rijke verbeelding, wiens oudere broeder reeds een plaats had gevonden in de gelederen der infanterie, te Maastricht in garnizoen.

Dáár was toen allerminst de studie der oudheid goed mogelijk, dáár in de woelige vesting, in staat van beleg verklaard en slechts in bedwang gehouden door de ijzeren hand van DIBBETS, die daar eenmaal de hand van een DAINE als kameraad had gedrukt. Eene sterke verdeeldheid giste te dien tijde in de gemoederen van Limburgs hoofdstad, waar militaire feesten, schouwspelen en uitvallen elkander afwisselden.

»De stalen ruiters — de kurassiers —, die in vollen oorlogsdos van een bloedigen tocht naar Luik binnen de wallen van Maastricht terugkeerden, boeiden reeds sterk den knaap, die in hen evenbeelden van de ridders en reuzen uit zijne kinderverhalen zag en groot had willen zijn om kurassier te worden.»

PLUTARCHUS en HOMERUS werden vaarwel gezegd, CORNELIUS NEPOS werd verwisseld met BOSSCHA, en LACROIX op de Fransche school met wat meer ijver bestudeerd dan op het Athenaeum te Maastricht noodig was.

De overgang naar de Fransche kostschool voerde den levenslustigen, dartelen knaap van de zonnige weide, waar hij volop van zijne vrijheid genoot, naar een dresseer-etablisement, waar de knelling van het gareel pijnlijk werd

gevoeld en het gemoed leed door de kilheid der omgeving. Het gevoel van eenzaamheid, daardoor gewekt, werd nog verhoogd door het verlies zijner moeder, aan wie BOOMS, hoe vroeg hij haar verloor, zijn geheele leven innig gehecht bleef.

»Zij was de ziel in de ouderlijke woning», getuigde hij meermalen. De smart over haar verlies vermocht echter niet de inspanning te verzwakken, die gevorderd werd om de schade weg te nemen, door de verandering van levensdoel geleden. In 1838 bekroonde eene plaatsing als cadet aan de Koninklijke Militaire Academie de energie, waarmede alle hinderpalen uit den weg waren geruimd, die ieder kweekeling der Latijnsche school op den weg naar het Kasteel van Breda ontmoet.

Niet minder dan 74 aspiranten hadden toenmaals gedongen naar de 18 plaatsen, waarvan er in den examenstrijd eene door BOOMS werd veroverd.

Slechts twee studie jaren waren hem daar voorgegaan. Eerst in 1836 toch was de Militaire Academie heropend en geplaatst onder het bestuur van SEELIG, als Gouverneur, en DELPRAT, als Commandant.

Het kostschoolleven met al zijne eigenaardigheden, zijne eentonigheid voor allen, zijne ongezelligheid en eenzaamheid voor velen, die hoogere behoeften koesterden, werd daar voortgezet. In het wezen der zaak was te dien tijde de Militaire Academie eene artillerie- en genieschool, waar de infanterie en de cavalerie veeleer een technischen dan een tactischen cursus volgden. Wel had de Generaal SEELIG een open oog voor de groote behoefte van het officierskorps der infanterie aan meer intellectueele ontwikkeling. Hij toch was ooggetuige geweest van de schromelijk noodlottige gevolgen der onkunde van vele infanterie-officieren, die te Antwerpen en elders vreemdeling waren in de hun toevertrouwde vestingwerken. Doch dat nam niet weg dat aan de Academie wel de formule voor den slinger werd onderwezen, ook nog de theorie van het schot in het luchtledige, maar aan de baan in den dampkring niet werd gedacht, evenmin als aan de verdediging van Nederland of aan den oorlog in het polderland. Trouwens de leider der studiën was van meening dat voor den infanterie-officier reglementen-kennis, wat wiskunde, benevens eenige bedrevenheid in het rechtlijnig- en topographisch teekenen voldoende waren. Met moeite slaagde de toenmalige Kapitein VAN MULKEN er in daarnaast ook te doen opnemen de beginselen der tactiek.

Ook voor de opvoeding in den waren zin des woords werd toen weinig gedaan. De leeraren gaven hunne lessen met nauwgezetheid op de voorgescreven uren, doch hoog boven de hoofden der cadetten lag de weg van hun studeervertrek naar de leerzaal. Wel werd op de amusementzaal een heldengalerij aangelegd, doch BOSSCHA, aan de Academie werkzaam, schreef voor het volk »Nêrlands Heldendaden», maar bleef buiten de les in het cadettenkorps het stilzwijgen bewaren over de Oranje-vorsten. En niemand anders stoorde dat stilzwijgen. Trouwens aan de Militaire Academie werd toen een beschaafd kazerneleven geleid, waar het onbepaald arrest voor den

»jonker” slechts op Zon- en Feestdagen gedurende enkele uren werd opgeheven. Buiten de lesuren werd de cadet bewaakt door den onderofficier uit het leger, wiens dienstijver en plichtsbetrachting werden afgemeten naar het bespied aantal overtredingen. »Wel werd het reglement van krijgstucht onderwezen”, schreef BOOMS eenmaal, »doch alleen naar de letter; aan den geest daarvan bleven de cadetten vreemd. De denkbeelden van ondergeschiktheid, eerbied voor meerderen, kameraadschap, korpsgeest; de verplichtingen van den meerdere jegens zijne ondergeschikten; de beteekenis van den militairen eed; de strenge eischen van eergevoel voor den officier; de roeping van den militairen stand, het geheele veld van de militaire zedenleer liet men braak liggen, en de in hare eenvoudige taal zoo verheven inleiding tot het genoemde reglement werd even werktuigelijk behandeld als de aard en de soort der militaire straffen. Voor wie zou dat onderwijs meer noodig en nuttig zijn geweest dan voor jeugdige militairen en toekomstige officieren, geroepen niet alleen om de krijgsmansdeugden in practijk te brengen, maar ook om anderen daartoe op te wekken en zoo bezieling te brengen in en door de handhaving der discipline.”

Een goed vriend in het dorre, droge leven achter de wallen en zwaar gegrendelde poorten, bij het afgezonderde leven in een opvoedingsgesticht, vond BOOMS in WALTER SCOTT. »Ik zou hem alleen reeds liefhebben, omdat hij mij op die eenzame Zondagen aan de Academie zoovele uren aangenaam deed doorbrengen in het gezelschap van *Ivanhoë*, *Quentin Durward*, *de Bruid van Lammermoor*, enz. Zóó geheel verplaatste ik mij in die schijnbaar chaotische, doch zoo aantrekkelijke maatschappij der Middeleeuwen met haar sprekend contrast van licht en bruin; of wel in den tijd der kruistochten; of aan het sombere hof van LODEWIJK XI; of in het Schotsche bergland, dat ik soms alles om mij heen vergat, totdat de tamboer der wacht mij als uit een droom deed ontwaken.” Dan bracht de werkelijkheid »het eentonige dienstleven, reclusie en nagenoeg totaal gemis aan gezellig verkeer. Zoo vormde zich een karakter wel zelfstandig en doortastend, doch wat stroef, wat verlegen in de samenleving en dientengevolge dikwijls verkeerd begrepen en begrijpende, voor mij meermalen een bron van groot verdriet.”

Deze bekentenis verklaart veel in het leven van den man, die gewoon was zijn eigen weg te gaan, recht op het doel af, en die zich nimmer recht thuis gevoelde — en daarom wel eens aanstoot gaf — in de rekenschool der kleine persoonlijke belangen, waar de algemeene zaak het altaar mist voor de offers, die hij zelf in de eerste plaats bracht. Misverstand is ook hier de sleutel van menige pijnlijke, bittere levenservaring, die BOOMS niet zou gespaard worden. In latere dagen zou hij zich herhaaldelijk beklagen over menige vriendschap, die gedood was, over de koude en bittere gemoedsstemming, die hem overmeesterde, wanneer hij ondervond »qu'on souffre moins des coups de ses ennemis que du lâche abandon de ses amis.”

Doch voor die ervaring was de Militaire Academie de ware plaats niet. Booms verliet haar in 1842 als tweede-luitenant. Hij werd geplaatst bij het 7de regiment infanterie; Maastricht was zijn eerste garnizoen. De intrede in het leger beantwoordde weinig aan de illusiën van den cadet. De jonge officieren, van de Academie herkomstig, hadden met allerhande, gedeeltelijk begrijpelijke, maar niet altijd behoorlijk gerechtvaardigde vooroordeelen te kampen. Het officierskorps der infanterie was toen samengesteld uit verschillende, zeer uiteenlopende bestanddeelen. Er leefden daarin nog enkele eerbiedwaardige mannen, die in Spanje of Rusland onder den eersten NAPOLEON; bij Quatre Bras of bij Waterloo hadden gestreden onder den PRINS VAN ORANJE; of anderen, die bij Hasselt of Leuven de epaulet of het ridderkruis op het slagveld hadden verworven. Toegerust met een scherp blik, eene groote mate van gezond verstand, veel menschenkennis en levenswijsheid, hadden zij zichzelf, in en door den oorlog beter gevormd dan op eenige militaire school mogelijk is. Zij waren geëxamineerd door het kanon van den vijand.

Maar naast hen waren er ook, die den oorlog wel hadden medegemaakt, doch weinig meer hadden opgemerkt dan het verschil in temperatuur van het klimaat in Spanje en Rusland.

Velen hadden het zelfs zoover niet gebracht. Zij hadden het buskruit evenmin geroken als uitgevonden. Geen anderen vijand hadden zij onder de oogen gezien, dan die er opdoemt in een langdurig, werkeloos kantonnementsleven. Van daar hadden zij eigenaardige hebbelikheden medegebracht naar hunne garnizoenen. Daar voorzag een bescheiden boekenplank met reglementen in alle behoeften, die een leesgezelschap en bibliotheek vervullen.

Deze dienaren van sleur, gewoonte en »nog wat” zagen een gevaar in de grootere beschaving en in de ruimere, maar eenzijdige ontwikkeling van de jonge, aan de Academie opgeleide officieren, die uit den aard der zaak door hunne weinig voor de practijk berekende opleiding, buiten het leger, dikwerf aanstoot moesten geven bij de intrede in het leger.

De welbekende strijd tusschen den »kouden grond” en «de broeikas” was toen onvermijdelijk. Meermalen heeft BOOMS mij de groote teleurstelling geschetst, die hij bij zijne aankomst bij het korps ondervond.

»t Was een mistige eerste September-morgen, toen ik om half zes naar de kazerne toog om beëdigd te worden. Tusschen twee blokken van onoogelijke gebouwen bij de Brusselsche Poort werd de troep verzameld, die onder bevel van den hoofdofficier der week een militairen marsch zou maken in de gewone tenue van den dag. Alles had nog het onbehagelijke karakter van een droefgeestigen, doffen morgen. Van de officieren waren enkel de ingedeelden tegenwoordig, zoodat ik alleen overschoot. De commandeerende officier scheen het te druk te hebben om mijn groet met eenige belangstelling te beantwoorden. Eindelijk wordt de roffel geslagen en het geweer geschouderd. De majoor noodigt mij uit voor het front te komen en hem de eedsformule na te zeggen. Nauwelijks had ik, diep bewogen, den almach-

tigen God tot getuige en rechter aangeropen of daar klonk het: »Bataljon regts uit de flank, regts om, — Bataljon voorwaarts, gezwinde pas, — marsch". Ik stond een oogenblik later vergeten, verlaten, te moede of ik een slechte daad had verricht. Eerst toen ik den sergeant van de wacht met een plaatscorvee zag naderen, kwam ik tot bewustzijn en keerde ik zoo spoedig mogelijk naar mijne kamer terug."

Men moet 19 jaar en jong officier zijn om ten vollen den indruk en de nawerking te beseffen van deze wijze van ontvangst bij het korps. De koude grond was hier onbarmhartig kil. Die harde overgang van de wereld der illusiën in het werkelijke leven moge bij enkelen karaktervormend werken; in het gemoed laat hij sporen na, die bij sommigen nimmer geheel verdwijnen.

Gedurende een vierjarigen troependienst, wist BOOMS zelf de leemten aan te vullen, die de opleiding der Academie vertoonde. Toegerust met eene levendige belangstelling in al hetgeen het leven van den soldaat en diens vorming betrof, was hij spoedig geheel op de hoogte van zijne taak. Hij begreep echter dat er nog veel aan zijne vorming ontbrak, doch ook dat zijne omgeving niet bij machte was het ontbrekende aan te vullen. Eene hoogere krijgsschool bestond toen evenmin als eene stafschool. Doch slechts de middelmatigheid heeft een ladder noodig om op te klimmen. De meer begaafden gaan op eigen wiekslag omhoog. BOOMS gaf daarvan een treffend bewijs. Door zijne groote, veelzijdige begaafdheden had hij spoedig de aandacht getrokken. Reeds in den zomer van 1846 werd hij geplaatst als leeraar in de Fransche taal- en letterkunde aan de Militaire Academie. Daar vond hij ruimschoots de gelegenheid zich verder op letterkundig en geschiedkundig gebied te ontwikkelen en ook krachtig in te werken op de karaktervorming der cadetten.

Als officier, als leeraar, wierp hij nu een blik op het Academieleven, dat hij slechts als cadet bij ervaring had leeren kennen. Zoo ontwikkelde en vormde zich bij hem, omtrent de groote beginselen van militair onderwijs en militaire opvoeding, eene vaste overtuiging, die hem later met kracht baan deed breken voor de noodige hervorming in de aanvulling en opleiding van het officierskorps.

De plaatsing aan de Militaire Academie had voor BOOMS nog een ander voordeel. Zij bracht hem in nauwe aanraking met tal van mannen van talent. Daar leerde hij VAN HEUSDEN waardeeren; daar werd de grondslag gelegd voor eene veeljarige vriendschap met KNOOP; daar ook werd zijn oog meer en meer voor de practijk van den oorlog geopend door een SEELIG, eenmaal de spil en de ziel der verdediging van Antwerpen's Citadel.

De krijgsgeschiedenis, de land- en volkenkunde werden bij de beoefening der Fransche taal en letterkunde niet vergeten. Indië natuurlijk allerminst. Dat bewees o. a. zijn: »*Précis des expéditions de l'armée Neerlandaise des Indes Orientales contre les Princes de Bali de 1846—'49.*"

De veelbewogen dagen van 1848 deden intusschen ook hier te lande hun invloed gevoelen, niet het minst in de officierskringen te Breda, waarin BOOMS verkeerde met zijn voor indrukken licht ontvankelijk gemoed. Hij had van ALFRED DE VIGNY »*Servitudes et grandeurs militaires*» gelezen en door hem begrepen »que l'armée, encore toujours un état dans un état, cest un des vices de nos temps.» Niet gewend zich te bepalen tot de oppervlakte, zag BOOMS met zijn diepen blik het nauw verband tusschen staat- en krijgskunde. Slechts eene gezonde staatkunde kan den bodem vormen, waarin het krijgswezen wortel schiet, dat tot bloei komt. Booms zag dat duidelijk in. Hij beseftte diep dat de krijgsmann niet alleen tot het leger, maar bovenal tot het Vaderland behoort. Dat is thans gemeen goed. Maar niet in '48. Booms heeft dat in die dagen ondervonden, toen hij, hoe jong ook, optrad o. a. tot verzekering van den rechtstoestand van den officier. Die strijd bracht hem in aanraking met STIELTJES, den oud-soldaat, ook met THORBECKE. Later was de vrucht daarvan de wet van 1851 tot regeling van de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen der officieren.

Op den duur kon echter de regelmatige radergang van het Academieleven den jeugdigen officier evenmin boeien als de vreedzame troependienst, waarbij zelfs de losse patroon eene zeldzame verschijning was.

De herinneringen aan het Keizerrijk, aan Waterloo, dat nog altijd met eene parade herdacht werd, aan de gebeurtenissen van '30 en '31, dat alles vormde een schrill contrast met de toestanden, die zich tusschen '40 en '50 in het leger ontwikkelden. Er heerschte een doffe atmosfeer, een geest van neerslachtigheid of onverschilligheid. De administratie werd nauwkeurig gehouden, en even nauwkeurig de schijnlading in twaalf tempo's uitgevoerd. Doch Booms zocht meer ruimte, meer lucht dan zijne enge omgeving hem schenken kon, bovenal ook eene andere practijk dan de practijk van »het defileeren met den rechtervleugel door het midden voor». Hij, de jonge 2de luitenant, begreep welk een afstand bij den krijgsmann het kennen van het kunnen scheidt; hoe hoog boven het »savoir» het »savoir faire» verheven is. Overtuigd van de waardeloosheid van dorre schoolgeleerdheid, beseftte hij meer en meer dat de practijk van den oorlog eene kunst en geen wetenschap is, dat de school wel eene voorbereiding op breede schaal geeft, maar dat de ware vorming als officier eerst aanvangt, waar de opleiding tot officier is geëindigd. In één woord, hij was overtuigd, dat de ware krijgsschool voor den krijgsmann de krijg is. »Boeken- en terreinstudie en vredesoefeningen, hoe leerzaam ook», zoo schreef Booms eenmaal, »zijn geen voldoende voorbereiding ten oorlog, en ik haakte naar de gelegenheid om eenige oorlogservaring te kunnen opdoen». Aanvankelijk wendde hij het oog naar Indië. Het was toen echter niet gemakkelijk om bij het leger daar gedetacheerd te worden. Een onbestemd voorgevoel dreef hem naar Frankrijk, toen nog het militaire land bij uitnemendheid.

De Generaal SEELIG juichte het voornemen van BOOMS toe. Hij wist te

bewerken dat den veelbelovenden tweede-luitenant, die aan de Academie uitnemende diensten had bewezen, een jaar verlof naar Frankrijk werd verleend met behoud van traktement. Eene keurige uitgave van Montaignes »Essais» met een eigenhandig bijschrift van SEELIG bewees hoe hoog de Gouverneur der Militaire Academie den ijver en de toewijding schatte, waarmede BOOMS zijne taak als leeraar had volbracht.

Zeer vruchtbaar is het verlof naar Frankrijk geweest, doch niet voor BOOMS alleen. Het heeft ruimschoots rente afgeworpen, en den staat veel minder gekost dan eene detachering bij de Polytechnische of de Landbouwschool.

Belangwekkend was het tijdperk, waarin BOOMS te Parijs aankwam. LOUIS PHILIPPE was gevallen en met hem de bourgeoisie, door dezelfde beweging, die destijds de »gegoede burgerluiden» bij ons onder aanvoering van THORBECKE op het kussen bracht. Allerwege was er gisting in Frankrijk, 't meest in Parijs, daar niet 't minst in het leger. BOOMS kreeg spoedig toegang tot de kazernes en forten, tot de militaire school van Saint-Cyr en enkele regimentsscholen, tot de najaarsoefeningen en tot de bibliotheek van het Ministerie van Oorlog. Het »Collège de France», de »Assemblée nationale», ook andere staatkundige en wetenschappelijke instellingen werden druk bezocht.

Het leven te Parijs was voor den jongen, levenslustigen officier niet een leven van verstrooiing, maar van ingespannen arbeid. Daarvan getuigen o. a. verschillende artikelen in de »Spectateur Militaire» te dien tijde onder redactie van NOIROT, den geleerden bibliothecaris van het Dépôt de la guerre. Ook eene zaakrijke beschrijving der organisatie van het Fransche leger, waarin toen reeds verschillende leemten werden aangewezen, die 1870 aan het volle daglicht bracht. Het oorlogsveld had voor BOOMS echter meer aantrekkelijkheid dan de schrijftafel en de militaire bibliotheek.

In het voorjaar van 1851 vernam hij dat eene expeditie naar Klein-Kabylië op til was. Dit hoogland met zijne bijna ontoegankelijke terreinen en zijne vermetele, ontembare bergbewoners baarde den Franschen veel zorg. De gebeurtenissen van 1848 tot 1850 hadden den waan verdreven, dat Algiers onderworpen was nadat ABD-EL-KADER de wapenen had neergelegd.

De expeditie tegen Klein-Kabylië was eene der moeilijkste en moorddadigste, die ooit in Algiers plaats vonden. Door bemiddeling van onzen gezant, Generaal Baron FAGEL, die levendig belang stelde in den talentvollen, veelzijdig ontwikkelde officier, ontving BOOMS weldra toestemming deel te nemen aan de expeditie. In Algiers zou hij dus spoedig den zoolang begeerden vuurdoop ontvangen.

De veldtocht tegen de Kabylen heeft op de geheele loopbaan van BOOMS een beslissenden invloed gehad. Wat de strijd in Algiers beteekent, kan men afleiden uit de getuigenis van een LAMORICIÈRE: »après trois années d'Afrique le soldat est crevé ou il est capable de tout». Op weg naar Algiers kwam hij zeer na in aanraking met den toenmaligen luitenant-kolonel

ESPINAISE; verder leerde hij er kennen de Generaals SAINT-ARNAUD, BOSQUET, PÉLISSIER en verschillende andere officieren, rijk aan oorlogservaring. »De expeditie», schreef Booms eens, »is voor mij een rijke bron van lessen en ervaring geweest. Te velde leert men zich schikken en behelpen, ongemakken van allerlei aard verdragen, vermoeienissen doorstaan, hindernissen overwinnen. Onder het oog van krijgsmakkers trotseert men gevaren, waarvoor men, alleen zijnde, zou terugdeinzen, en maakt men zich met het gevaar vertrouwd; men schenkt meer aandacht aan het terrein en leert dit beter gebruiken; men leert hoofdzaken van bijzaken onderscheiden, de spitsvoudigheden van vredes-theorieën over boord zetten, en de voorschriften wijzigen naar de omstandigheden; men dringt meer door in de ontvangen bevelen en leert bevelen geven, handelen op stond, zelfstandig zijn, verantwoordelijkheid dragen; men leert er de waarde kennen van kameraadschap, korpsgeest, onderling vertrouwen; men ziet voorbeelden van allerlei aard: ik zag opwekkende van dapperheid en zelfverloochening; leerzame van zedelijke moed in den chef, die, ten bate van het succes, van ontvangen bevelen durft afwijken; waarschuwende van onbedachtzaamheid of van zorgeloosheid en gebrek aan veiligheidsmaatregelen, zooals bij Roumis, die de schromelijkste gevolgen hadden. Al die aanschouwelijke voorbeelden maken een blijvend indruk.

De oorlog is dan ook de ware toetssteen voor de bruikbaarheid van een leger, hij is ook de ware toetssteen voor het individu, vooral voor den officier het examen, waarbij niet enkel van kennis maar tevens van karakter, van de moreele eigenschappen, de hoofdzaak, blijkt; onder de spanning van het oogenblik komen de goede en de nadeelige eigenschappen scherp uit; men moet zich daar blootgeven zooals men is; men leert er anderen en zichzelf kennen; en staat men die vuurproef goed door, men put er zelfverdoening, kalmte, zelfvertrouwen en het vertrouwen zijner krijgsmakkers uit. Studie en vredesoefeningen zijn onmisbaar, doch kunnen niet geven, wat een veldtocht geeft, de hoogste wijding.

Dikwijls betreur ik het, dat onze jonge officieren, wetenschappelijk goed voorbereid, nog zoo weinig gebruik maken van de gelegenheid, die o. a. Indië hun thans aanbiedt om eenige oorlogservaring op te doen. Op eenige uitzonderingen na is de oorlogservaring vreemd aan onze officieren. Dat wordt op den duur een ernstig gevaar. Daarom moet alles worden aangewend om in die leemte te voorzien, en moesten vooral veelbelovende officieren, die voor de hoogste betrekkingen aanleg toonen, gezonden worden naar een oorlogsveld, waar ook gelegen. Daar en daar alleen kan de hoogste klasse van de krijgsschool zich bevinden. Verliest men dat uit het oog, dan verschoolt en verslapt het leger, dan gaat alle krijgswaardigheid in den krijgsman verloren, evenals de zeewaardigheid bij eene marine, die altijd binnengaats blijft. Dat heeft men in Pruisen uitmuntend begrepen in den tijd toen een langdurige vrede het leger verzwakte. Men heeft toen aan veelbelovende

officiëren op ruime schaal de gelegenheid geopend hunne vorming op het slagveld zelf te voltooiën, men heeft, om slechts een voorbeeld te noemen, in 1842 zelfs officieren gecommandeerd tot het deelnemen aan den veldtocht der Russen in den Kaukasus, o. a. den toenmaligen Eerste-Luitenant von WERDER. Die maatregel heeft rijke vruchten gedragen."

Eveneens het verblijf van Booms te Algiers. Hij heeft bewezen hoe ongegrond de twijfel is van hen, die de waarde der leerschool van de koloniale oorlogen voor de practijk der Europeesche oorlogen ontkennen. Elke oorlog heeft voor den krijgsman waarde. Niet om de lessen te kopieeren. De oorlog repeteert zich nimmer. Maar wel om den waren krijgsmansgeest wakker te houden, om het militair karakter te vormen, het militair instinct te ontwikkelen; wel om tegenwoordigheid van geest, besluitvaardigheid, moed tot doortasten te kweeken. Duitschland trad dan ook eerst tegen Frankrijk op, nadat Pruisen zich, in 1864 door eene kleine manoeuvre, en in 1866 door eene groote manoeuvre in het vuur, behoorlijk voor den grooten oorlog had voorbereid. Vóór 1864 kenden eenige Pruisische, in 1870 kenden de meeste Deutsche officieren den oorlog bij ervaring.

De veldtocht in de bergstreken van Kabylië zou later voor den Commandant van het 4de regiment infanterie in het polderland rond Gouda en Leiden niet worden nagebootst; maar wel zou daar jaren later de Kolonel Booms den troep wennen aan ontberingen van allerlei aard, aan de handhaving eener strenge marschdiscipline, het officierskorps aan rusteloze werkzaamheid, gericht op de eischen en behoeften van den lagen, drassigen, open en doorsneden bodem; wel zou hij het regiment kunnen inspireeren, kunnen bezielen met den waren krijgsmansgeest, hij, die het krijgsmansleven niet alleen uit boeken, maar ook door de ervaring kende.

Het is van algemeene bekendheid hoe schitterend Booms door beleid en onversaagdheid zijn leger en zijn Vaderland in den vreemde vertegenwoordigde.

Nog jaren later sprak de Maarschalk BOSQUET »de ce brave officier, qui nous a fait tant de bons services." Bij zijn terugkeer naar Frankrijk werd Booms eervol vermeld, zijn bataljonscommandant getuigde omtrent hem het volgende:

»Je soussigné MEYER, Chef de bataillon, Commandant le Bataillon expéditionnaire du dit Régiment, certifie que Mr. BOOMS, officier Hollandais, autorisé par le Gouvernement de son pays à faire la campagne de la Kabylie comme volontaire, et désigné par le Général en Chef de ST.-ARNAUD pour remplir les fonctions de son grade dans une compagnie d'élite du Bataillon, a assisté à tous les combats (pendant les deux mois que la campagne a duré, il s'est passé peu de jours sans engagement avec l'ennemi) et s'est fait remarquer partout par son courage en combattant partout au premier rang.

Je dois cependant citer Mr. BOOMS comme s'étant distingué tout particulièrement dans trois circonstances :

1°. au combat de nuit, livré le 11 Mai dans une forêt de montagne. Le Bataillon d'élite de la Légion ayant reçu la mission de chasser l'ennemi

de cette forêt, Mr. BOOMS s'est élancé le premier sur l'ennemi à la tête d'une vingtaine de voltigeurs dont plusieurs ont été tués à côté de lui;

2°. au combat livré le 14 Mai, Mr. BOOMS a bien voulu se charger de me transmettre une ordre au péril de sa vie;

3°. le 19 Juin le Bataillon de la Légion étant d'extrême avant-garde, s'est trouvé d'un coup en face d'une forêt d'oliviers occupée par l'ennemi qui était retranché. Une Division de voltigeurs de ce Bataillon ayant reçu l'ordre d'enlever ces redoutes immédiatement, Mr. BOOMS avec 5 ou 6 voltigeurs est également arrivé un des premiers sur ces positions, occupées par l'ennemi et enlevées à la bayonnette.

Mr. BOOMS a su se faire aimer par les soldats; il emporte l'amitié de ses camarades, ses nouveaux compagnons d'armes, et l'estime de ses supérieurs. à Constantine le 21 Juillet 1851.

Le Chef, commandant le 173me Bataillon expéditionnaire
du 2me Regiment de la Légion Etrangère,
MEYER.

De veldtocht tegen Kabylië is door BOOMS even boeiend als degelijk beschreven. Slechts weinig spreekt hij daarin van zichzelf. De boven aangehaalde feiten zal men er niet in aantreffen. Ook niet hoe hij eenmaal, doortastend en besluitvaardig als altijd, op eigen verantwoordelijkheid van de letter van een ontvangen bevel afweek. Hij had nl. van zijn bataljonscommandant de opdracht ontvangen om twee afdeelingen, die zich op de flank van het bataljon bevonden, doch te ver daarvan verwijderd, in kennis te stellen met eene wijziging in de marschrichting; tevens moesten die afdeelingen op het bataljon terugtrekken. BOOMS begeeft er zich te paard heen, doch bespeurt weldra dat de meest verwijderde afdeeling in een hevig gevecht is gewikkeld. Daarop geeft hij de afdeeling, die hij het eerst ontmoet, niet het bevel om terug, maar voorwaarts te gaan. Hij laat den stormmarsch blazen. De vijand deinst onder den indruk van dit hem welbekend signaal terug. Zoo gelukt het hem de andere afdeeling te ontzetten. En eerst nadat dit is gelukt, brengt hij de order van den bataljonscommandant over om terug te trekken.

Op welk eene uitstekende wijze BOOMS zich had onderscheiden, blijkt uit zijne benoeming tot Ridder van het Legioen van Eer, reeds vóór zijne terugkomst te Parijs.

De Generaal BOSQUET gaf hem daarvan kennis in het navolgend even merkwaardig als veelbetekenend schrijven: »Un décret du Président de la République française vient de vous nommer Chevalier de la Légion d'honneur. C'est là pour vous un beau souvenir; pour votre général de brigade une heureuse occasion de vous féliciter cordialement et de vous renouveler l'assurance des droits que vous avez acquis à son estime. Si l'appréciation du chef est beaucoup à la guerre, celle des camarades et des soldats est

d'un très grand prix. Or cette voix du soldat et du camarade je l'ai entendu s'exprimer sur votre modestie, l'énergie de votre caractère et votre ardeur à partager sans bruit et sans éclat tous les dangers et jusqu'aux moindres fatigues de la campagne".

»J'ai pensé, Monsieur, que ce témoignage, dicté par un sentiment d'estime et de bienveillance, que vous avez su faire naître, sans rien ajouter à la valeur de la croix d'honneur, que vous venez de recevoir, pourrait y attacher un bon souvenir de plus."

De Minister van Oorlog, de Generaal RANDON, hechte zelf BOOMS het ridderkruis op de borst. En het was eene niet geringe voldoening voor BOOMS, toen hij, op zijn terugreis naar het Vaderland, te Luik zijnen Vader aantrof, die hem verwelkomde en het kruis van het eerelegioen, dat zijn broeder PIERRE bij Trocadero had verworven, en dat hij zelf ook zoo gaarne had gedragen, thans als een kostbaar erfstuk aan zijn jongsten zoon kon overdragen.

Van de menigvuldige onderscheidingen, die BOOMS in later dagen ten deel vielen, en waaronder het Commandeurskruis van het Legioen van Eer, was geen hem meer waard dan het ridderkruis, door zijn oom gedragen. Hij droeg het altijd bij plechtige gelegenheden.

In Nederland aangekomen, keerde BOOMS niet tot de Militaire Academie terug. Hij werd ingedeeld bij het 7de regiment infanterie. Zijne leer- en wandeljaren waren geëindigd, zijne hoogere vorming had hij voltooid op eigen en geheel eenige wijze. Bij al wat hij deed, had hij getoond hoe het hem steeds diepe ernst was met de zaak, die hij diende en waaraan hij zich ten allen tijde wijdde met zijne geheele persoonlijkheid, met hart en ziel. Voor geene bezwaren deinsde hij daarbij terug. Hij had het reeds vroeg getoond en zou tot zijn jongsten snik zijn eigen weg blijven banen en betreden.

Bij voorkeur wijdde Booms zich nu in zijne vrije uren weder aan de studie, thans vooral aan de geschiedenis van het Nederlandsche krijgswezen. Kenmerkend voor den tijd zoowel als voor den geest van het streven van Booms is, hetgeen hij in die dagen schreef: »Wil een leger in waarde niet vermindern, wil het zijn aanzien niet verliezen en in eigen land niet vervreemden, dan moet het gelijken tred houden met de stoffelijke en de zedelijke ontwikkeling van de maatschappelijke samenleving en daar door zijne hoogste elementen, de officieren, waardig vertegenwoordigd worden. Die officieren zijn ook leden der maatschappij, burgers van den staat. Zij moeten hunnen tijd begrijpen, zij moeten dezelfde taal spreken als de tijdgenoot; zij moeten de eischen en de behoeften kennen der maatschappij, waarin zij leven en werken; zij moeten in één woord van hunne eeuw zijn. Terwijl het zwaard in de scheede rust, moeten zij iedere gelegenheid aangrijpen om zich ook op ander dan zuiver militair gebied te onderscheiden, om hun land met het woord of de pen ten dienste te staan. Aan hen, die den officier-

redenaar of -schrijver veroordeelen, en zij worden menigvuldig nog gevonden, heeft AMBERT voor ons geantwoord:

»Chaque siècle, chaque époque a sa physionomie particulière, bien tranchée; cette physionomie est le résultat du caractère de la masse, comme la physionomie d'un homme est le signe de ses moeurs.

La publicité, la discussion écrite, voilà la physionomie du 19ième siècle.

Le plaidoyer est l'arme de l'époque comme la lance était l'arme du moyen-âge.

Un officier qui aujourd'hui dédaignerait la polémique comme indigne d'un homme de guerre, ressemblerait à ces preux du 14ième siècle qui, après l'invention de la poudre, voulaient, visière baissée, s'attaquer aux bombardes. Les bombardes vomissaient la mort à six cents pas, et les stupides chevaliers roulaient dans la poussière”.

»Zoo” — vervolgt BOOMS, — »wij vragen niet om de officieren tot redenaars en schrijvers te vormen. Wij wenschen slechts hen op de hoogte van hunnen tijd te zien, het leger gelijken tred te zien houden met de algemeene beschaving”. »La mission sociale de l'officier”, een geschrift dat ruim 40 jaar later zooveel opgang maakte en dat ook in ons leger met milde hand werd verspreid door de Vereeniging tot beoefening van de Krijgswetenschap, bracht inderdaad, het blijkt hier, onzen officieren niet veel nieuws, wanneer zij althans niet over de grenzen zochten hetgeen binnen de eigen landpalen door een KNOOP, STELTJES, BOOMS c. s. was gedaan.

Karakteristiek voor de kennis en de waardeering van het streven van BOOMS zijn deze woorden, waarmede hij de bovenstaande beschouwingen vervolgt: »Onze studiën bewegen zich niet genoeg in Nederlandschen zin. Velddienst, tactiek, versterkingskunst, algemeene en krijgsgeschiedenis, indien zij al beoefend worden, dan geschiedt dat in te algemeenen geest. Van de versterkingswijze, welke voor onzen lagen bodem geschikt is; van het verdedigingstelsel, dat voor Nederland het beste is; van de tactiek, welke in ons vlak en doorsneden terrein te huis hoort; van dat alles hooren wij weinig of niets. Rivier- en dijkgevechten, kustverdediging en volkswapening worden maar terloops behandeld; voor CORMONTAIGNE en het *front moderne* verwaarloosden wij COEHOORN; FREDERIK II en NAPOLEON verdrongen grootendeels FREDERIK HENDRIK en WILLEM III. En toch, wat is noodzakelijker dan zijn land te kennen; wat nuttiger te weten dan de wijze hoe het te verdedigen; wat leerrijker dan de misslagen in vroegere dagen begaan en geboet; wat meer verbindend dan eervolle antecedenten, en wat schenkt meer kracht dan het bewustzijn als volk onafhankelijk te kunnen blijven als wij het willen. In dien nationalen geest wordt nog te weinig gedacht en gedaan. Niet dat wij uitsluitend de aandacht willen vestigen op locale belangen — dat zou bekrompen zijn —, maar wij willen dat men zich niet uitsluitend bezig houde met de groote staten en legers van Europa; dat de blik meer bepaald gericht worde op het eigen land, dat in zoovele opzichten

van alle andere verschilt". Eenige maanden later schreef in denzelfden »grijzen spectator" de oudere vriend van BOOMS, de toenmalige Majoor KNOOP: »Het is eene onbetwistbare waarheid, dat het korps officieren van het Nederlandsche leger den grootsten invloed kan uitoefenen, zoowel op de regering als op de denkwijze en de handelingen van ons volk. . . . Wij, officieren van het Nederlandsche leger, hebben in onzen tijd eene gewigtige en edele roeping; en juist daarom rust op ons de zware pligt die roeping goed te vervullen". Dit teekent duidelijk den tijd en de beide tijdgenooten, geestverwanten, strijdende in ééne richting, doch toegerust met wapenen van geheel verschillende aard. Hun namen hadden één klank, één grondtoon, alleen de medeklinkers gaven daaraan een groot en zeer karakteristiek verschil in uitdrukking.

Het kon niet anders of het stout en, gelijk het genoemd werd, al te vrijmoedig, te zelfvertrouwend optreden als schrijver van een eerste-luitenant in de dagen, toen de militaire pers bij verschil van meening, wegens oppositiezucht aan den collier blootstond, moest tegenstand, soms ergernis wekken.

BOOMS had zich evenwel in zoo menig opzicht onderscheiden, dat hij in 1856 bij keuze benoemd werd tot kapitein bij het 6de regiment infanterie. Hij zelf was op die bevordering weinig voorbereid. Het telegram, dat hem in de eerste dagen van April de verrassende tijding bracht, wekte in zijn gemoed geen April-beweging, maar veeleer in zijn geest de gedachte aan eene April-verrassing. Spoedig werd echter alle twijfel weggenomen.

Niet alle bevorderingen bij keuze werden bekroond met een uitslag zoo gunstig als rijk in gevolgen.

Aanvankelijk belast met het bevel over eene compagnie bij het 6de regiment infanterie, kwam hij daardoor onder het bevel van zijn ouden leermeester, den toenmaligen Kolonel VAN MULKEN, die weldra opgevolgd werd door KNOOP.

Nog altijd leeft in het leger de herinnering voort aan den tijd, waarin de Kolonel KNOOP het bevel voerde over het regiment, met den Kapitein Booms naast zich als adjudant. Zelden waren een helder hoofd en een krachtige rechterhand op gelukkiger wijze vereenigd. Als bij instinct gevoelde ieder dat, zelfs de kweekelingen der Militaire Academie te Breda, waarheen het 6de regiment uit Haarlem was overgeplaatst. Wanneer den 19den Februari alle troepen van het garnizoen te Breda vereenigd waren, hadden zij een onbestemd bewustzijn dat twee merkwaardige mannen daar defileerden aan het hoofd van het 6de regiment infanterie; de eenvoudige, doch eerbiedwekkende, rustige kolonel, en naast hem de van activiteit tintelende, bedrijvige, rijzige kapitein-adjudant met het strenge gelaat en het Legioen van Eer op de borst. Over de hoofden der leeraren van de Academie, wendde zich in stilte de blik van menig cadet vol bewondering naar dat tweetal; als bij intuïtie gevoelden zij dat de ware voorgangers, maar niet van het 6de regiment alleen, dáár voorbijtrokken.

Hoe onmisbaar die twee mannen toen voor elkander waren, bleek in 1861, toen KNOOP benoemd werd tot generaal-majoor; kort daarna verzocht de Kapitein-Adjutant BOOMS weder belast te worden met het bevel over eene compagnie. Wel had TROCHU zijn meesterstuk over de taak van den compagniescommandant toen nog niet geschreven, wel waren de compagniesoefeningen te dien tijde nog niet in zwang, maar BOOMS bracht toenmaals reeds hier in practijk wat TROCHU en DRAGOMIROFF jaren later in Frankrijk en Rusland ingang poogden te bezorgen door hunne pen. »Dag aan dag», zoo deelde hij mij eenmaal mede, »marcheerden wij door de Ginnekenpoort naar de Galdersche Heide, maar niemand mijner korporaals wist mij te omschrijven hoe hij door de vestingwerken naar buiten kwam. Ik liet hun dat nagaan en in tekening brengen, waarbij zij op tal van bezwaren stuitten, die mijnerzijds opheldering vereischten. Een andermaal gaf ik hun de opdracht een terreinvoorwerp in de omstreken met een bepaald doel te gaan verkennen en omschrijven; omtrent eenig voorval van den dag te rapporteeren; een karakterschets te geven van een hunner manschappen en mij te zeggen waartoe deze te velde bij voorkeur bruikbaar zou zijn. Ik had altijd voorraad om hen op hunne wandelingen en in hunne vrije uren bezig te houden. Dat werk kreeg ik Zaterdags, verbeterde het Zondags en besprak het met hen Maandags, toen nog de traditioneele inspectiedag. Dat gaf aanleiding om de kennis van verschillende vakken te onderhouden, het gaf vooral gelegenheid om hun geest te openen en hunne belangstelling te wekken. En dat werkte tevens gunstig terug op de wederzijdsche verhouding en op den dienst. Met kader en manschappen werd verder steeds binnenskamers besproken en *voorgesteld*, wat wij op het terrein zouden verrichten of verricht hadden. Ook dat wekte belangstelling en intelligentie. Het maakte mij de diensttaak licht en aangenaam.»

Deze eenvoudige bekentenis teekent. Zij toont hoe BOOMS geene taak, hoe nederig schijnbaar, te gering achtte. In elken werkkring, waar hij geplaatst werd, wist hij de slapende geesten te mobiliseeren, wist hij ziel en leven te brengen, en daarbij — die moeilijke kunst — de juiste verhouding in acht te nemen. Zijne gansche persoonlijkheid, zijne frissche activiteit schonk hij zoowel aan de opleiding van een gering aantal korporaals als aan de vorming der officieren van den generalen staf. Het verschil in hoogte van standpunt bracht geen verschil in de temperatuur der belangstelling. BOOMS waakte eenmaal aan het ziekbed van zijn oppasser met niet minder zorg dan later aan het ziekbed zijner gade. Want hij was, gelijk allen bekend is, niet alleen eene krachtige persoonlijkheid, maar, 't geen velen niet weten, ook in den vollen zin van het woord een goed mensch met een teeder gemoed. Dat nam niet weg dat hij somtijds, waar hij dat noodig oordeelde, hard kon zijn zoowel voor zichzelf als voor anderen. Indien er ongezonde verhoudingen te duchten waren, plaatste hij meer dan eenmaal het amputeermes in den vriendschapsband, hoe diep hem dat vaak smartte.

Steeds bleef hij zichzelf getrouw. Dat kon soms pijnlijk zijn. Doch het had dit groote voordeel: altijd wist men wat men aan hem had. Men kon op hem bouwen als op een rots.

Dat bewees hij waar hij ook geplaatst werd. Aanstonds zal dat nog eenigszins nader blijken. Doch ook zonder verder af te dalen in bijzonderheden, is het voorgaande voldoende om te begrijpen wie BOOMS was en hoe hij dat werd. Al werden, gelijk bij elk menschenleven, niet alle noch aller verwachtingen verwezenlijkt, er was in dit leven voor onvervulde beloften door zelfverzaking geen plaats. Men verwachtte alleen niet eene vrucht van elke bloem. Die het leven kent acht de oogst rijk, wanneer de takken met vruchten zijn beladen. En die treft men aan, waar men BOOMS op zijn loopbaan ook volgt.

Nadat hij in 1863, volgens ancienneteit, benoemd werd tot majoor bij het 4de regiment infanterie, verbond de Generaal DUYCKER hem reeds in 1864 aan zich als »Hoofdofficier, toegevoegd aan den Inspecteur der Infanterie». Thans was de verlenging van den oefeningstijd der militie, die toen 5 maanden bedroeg, aan de beurt; ook de oefening zelve, de vervroeging van het tijdstip van eerste opkomst, de detail-instructie der infanterie, de instructie der officieren van het wapen der infanterie. Waar het doel niet rechtstreeks bereikt kon worden, daar werd een andere weg geopend. Zoo werd de »Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap" in het leven geroepen, om het licht op den kandelaar te doen schijnen en uitstralen.

Meer en meer trad BOOMS thans op den voorgrond. In 1866 nam hij zitting in de staatscommissie tot hervorming van het militair onderwijs. Kort daarna, in het voorjaar van 1867, verliet BOOMS de inspectie der infanterie, door zijne benoeming tot luitenant-kolonel bij het 4de regiment.

De residentie, waar hij nauwer in aanraking met STIELTJES, DE ROO VAN ALDERWERELT en andere mannen van beteekenis en invloed was gekomen, werd nu verwisseld met Gouda. Toen de regimentscommandant overleden was, werd BOOMS, hoewel de jongste luitenant-kolonel, reeds op oudejaarsdag van '67 belast met het bevel over het korps. Tot commandant daarvan werd hij evenwel eerst benoemd in den loop van 1869 tegelijk met zijne bevordering tot kolonel.

»Gereed zijn ten oorlog, dat is het *criterium*, dat ieder chef zich moet stellen, dat hij steeds voor oogen moet houden, waarheen al zijne bevelen en handelingen moeten strekken, dat hij kan en moet bereiken wil hij in zijn bevel niet tekort komen. En dat *criterium* moet hij zelf allereerst bereiken; door studie en oefening moet hij zich geheel in den oorlogstoestand weten in te denken". Dit was de grondgedachte, die BOOMS bij al zijne handelingen leidde, in 't bijzonder bij het bevel over het 4de regiment.

Overall gevoelde men de krachtige meesterhand. Niets ontsnapte aan zijne aandacht. De dislocatie van het regiment werd door zijn invloed spoedig verbeterd. Bij de exercitiën, de velddienstoefeningen, de opleiding van het

kader, de theorieën der officieren, kortom overal gevoelde men dat de kolonel het regiment is. BOOMS mocht dan ook groote voldoening van het bevel als regimentscommandant smaken. »In het algemeen heb ik veel meer voldoening gehad van mijne rechtstreeksche commando's, van mijn dienst bij den troep, dan van verschillende speciale betrekkingen, waartoe ik geroepen ben geworden". Zoo oordeelde BOOMS. En hij voegde daarbij: »Speciale betrekkingen komen uit den aard der zaak voor een goed deel neer op bureauwerk of een kamerleven. In het gelid heeft men een meer actief, een frisscher leven; komt men meer met den soldaat, met menschen in aanraking; kan men op hen meer rechtstreeks inwerken, ziet men meer resultaat, doet men rijker ervaring op en geniet levendiger gewaarwordingen. En dit geldt voor alle rangen, zelfs voor de meest ondergeschikte. In alle kan men gezag uitoefenen, invloed hebben, nuttig werkzaam zijn. Dit hangt grootendeels af van den persoon. Zij, voor wie de rang zelf de hoofdzaak is, bekommeren zich minder om zijne moreele beteekenis, denken er minder aan hem als levenwekkende kracht te gebruiken; voor hen is carrière maken synoniem met promotie maken; zij beschouwen de ondergeschikten als de »minderen", aan wie zij geen rekenschap verschuldigd zijn; in één woord zij verwaarloozen den krijgsmakker en den mensch. Er ontstaat dan tusschen den chef en de ondergeschikten geen band, maar eene klove, geen wederkeurig vertrouwen, geen vrijwillige samenwerking tot één doel. De chef moet in werkelijkheid een meerdere, een hoogere, tevens een raadsman, een leider zijn. Wie zich niet als zoodanig teekent in de ondergeschikte rangen moest niet tot hooger bevel geroepen worden. In den kompagnies-kommandant moet men reeds den regiments-kommandant kunnen herkennen". Niet alleen de practijk zoowel van den »Leiddraad bij de oefeningen van een bataillon in het exerceren en manoeuvreren" als van den »Leiddraad bij de oefeningen van een bataillon in den velddienst", maar bovenal het voorbeeld van den regimentschef wist het lichaam den adem in te blazen. Een stroom van intelligent, opgewekt leven circuleerde door het geheele korps. Mobilisatie-voorschriften, waaraan toen nog niet gedacht werd, werden niet vergeten in den tijd, toen zelfs het woord »mobilisatie" niet voorkwam in HARDENBERG's Klapper, en de fortwachter van zeker fort verklaarde »24 uur noodig te hebben om de eerste affuit naar buiten te brengen, daarna zou het met de volgende vlugger gaan".

Reeds te Leiden werd BOOMS van ter zijde door THORBECKE aangezocht om zich met de portefeuille van Oorlog te belasten. Nadat nl. in 1868 het ministerie VAN ZUYLEN-HEEMSKERK was afgetreden, werd THORBECKE door den Koning geraadpleegd bij het vormen van een nieuw kabinet. Met medewerking van THORBECKE kwam toen het ministerie VAN BOSSE-FOCK tot stand, waarin ten slotte de Generaal VAN MULKEN als Minister van Oorlog optrad. BOOMS had als voorwaarden gesteld: afschaffing der plaatsvervang

en verhooging van het militie-contingent met 3000 man. »Onaannemelijk» was het antwoord, dat de telegraaf in het laatst van Mei aan BOOMS had gebracht. Hij bleef dus vooreerst nog te Leiden, doch eer een jaar verstreek, was BOOMS benoemd tot Chef van den Generalen Staf. Hij trad op in een tijdperk van overgang. Het Barrière-stelsel was met den Generaal NEPVEU ten grave gedaald. De nieuwere denkbeelden omtrent de defensie, waarvoor STIELTJES, KNOOP, c. s. baan hadden gebroken, vonden aanhangers in de Generaals VAN DEN BOSCH en VAN MULKEN. Ook de beteekenis der levende strijdkrachten trad meer op den voorgrond.

In het laatst van April 1870 aanvaardde BOOMS zijne nieuwe betrekking. Daarbij wachtte hem eene niet geringe verrassing, toen hem bleek dat er geen eigenlijk stafbureau noch een stafarchief bestond. Mobilisatie-voorschriften ontbraken te eenen male; er waren geen kaarten gereed voor oorlogstijd voor de divisiën, brigades en chefs van diensten. Zelfs voor eene IJssel-verkenning waren de noodige kaarten niet beschikbaar. Zóó was de toestand, toen plotseling, den 15den Juli, Frankrijk aan den Koning van Pruisen den oorlog verklaarde. Niets was hier voorbereid tot handhaving der neutraliteit. De lichting van 1865 was juist — 9 Juli — gepasporteerd, en het blijvend gedeelte der lichting van 1869 met groot verlof vertrokken. De lichting van 1870 was nauwelijks 2 maanden onder de wapenen.

Aan onze zijde werd in 1870 besloten eene gewapende neutraliteit te handhaven. De Prins van Oranje werd benoemd tot Opperbevelhebber van het leger. Eene zware taak wachtte in die dagen den Chef van den Generalen Staf. Op hem zouden neerkomen de indeeling, de mobilisatie, de opstelling van het leger te velde, de instructie voor de aanvoerders der hoofdafdeelingen, benevens de regeling van tal van zaken, die op eene gewapende neutraliteit betrekking hebben en waarin niet was voorzien. Pruisen noch Frankrijk verklaarden zich terstond omtrent de eerbiediging van onze neutraliteit. Er moest dus met allen spoed gehandeld worden. Behalve de troepen, die naar hunne bestemming zouden marcheeren, moesten per spoortrein of stoomboot vervoerd worden ruim 16.000 man en 54 vuurmonden. Doch bij gemis aan wettelijke voorschriften moest met de verschillende spoorwegmaatschappijen onderhandeld worden, enz., enz. Den 20sten Juli werd de Koninklijke bekrachtiging ontvangen van het ontworpen plan van opstelling der troepen. Reeds in den avond van den 19den Juli werden de marschorders verzonden; den 22sten Juli had het grootste gedeelte van het leger zijne standplaatsen ingenomen, en, in den morgen van den 23sten kon uit het Hoofdkwartier te Utrecht aan den Minister van Oorlog worden getelegrafeerd, dat het geheel in stelling stond. Een waar meesterstuk, waartoe evenveel besluitvaardigheid als voortvarendheid werd vereischt, was daarmede volbracht.

Bij de minste wankelmoedigheid of vrees voor verantwoordelijkheid was hier alles mislukt. Thans was er veel, zeer veel gered, vooral in het oog der buitenwereld. Het maakte den gewenschten indruk, dat eene legermacht

van ongeveer 60.000 man veld- en vestingtroepen in 6 dagen, gerekend van de oproeping der militie, gereed stond om onze onzijdigheid te waarborgen. Groningen, Delfzijl, Zutphen, Doesburg, 't Fort bij Westervoort, Nijmegen en omliggende forten, den Bosch, Heusden, Geertruidenberg, Willemstad, den Briel, den Helder, al de forten van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie van Nieuwersluis tot en met Vechten waren bezet. Niet het minst was men in het eigen land verbaasd over den spoed, waarmede de mobilisatie was tot stand gekomen. Eene divisie dekte de kust van Noord- en Zuid-holland, eene tweede stond aan den IJssel, bovendien bevond zich eene afzonderlijke brigade in Noordbrabant, eene op Voorne, eene in de Stelling van Groningen. Eindelijk was eene divisie geconcentreerd als algemeene en centrale reserve bij Utrecht. De algemeene opstelling van het leger veroorloofde om dit binnen de 24 uur, waar noodig, geheel samen te trekken.

De gebeurtenissen van 1870 hebben bewezen met welk een juist blik op den waren toestand het mobilisatieplan ontworpen was. Weinig was er te duchten van Frankrijk en behoorlijk was er zorg gedragen, dat wij niet onder den voet geloopen konden worden zooals Hannover in 1866.

Ruim twee maanden bleef het leger mobiel. In de laatste dagen van September keerde het geleidelijk huiswaarts. Den laatsten September rukte het Hoofdkwartier in.

Lang had Booms veel, te veel van zijne niet geringe krachten gevorderd. Reeds als regimentscommandant had hij geleden onder het klimaat van Gouda en Leiden. Kissingen had geen volledig herstel gebracht. Rust had Booms noodig toen hij benoemd werd tot Chef van den Generalen Staf. De mobilisatie met hare emotie en inspanning van allerlei aard, die zelfs de nachtrust stoorde, had geen oogenblik verademing geschonken, wel overspanning gewekt. In den laatsten tijd te Utrecht begon de arbeid meer inspanning te vorderen dan voorheen. Toch viel aan rust vooreerst niet te denken.

Na de ervaring van den zomer, begreep men dat er iets gedaan moest worden. Het ministerie Fock was met de militaire quaestie verlegen, doch verwachtte weinig van de offervaardigheid der vertegenwoordigers van den gegoeden middenstand. Daarom werd eene herziening der kiestabel aangekondigd en ook werkelijk ingediend. Doch daarmede waren ook de dagen van het ministerie Fock geteld. Het ontwerp van wet tot census-herziening werd verpletterd onder een voorloopig verslag, waarin de hand van den eersten staatsman der liberale partij duidelijk zichtbaar was. De Minister van MULKEN wenschte af te treden nog eer de begrooting van Oorlog aan de orde en daarmede de mobilisatie ter sprake kwam. Herhaaldelijk werd toen Booms aangezocht zoowel van ter zijde als rechtstreeks om de portefeuille van Oorlog te aanvaarden. Hij bedankte echter uitdrukkelijk, doch gaf den Heer Fock de beginselen aan, die z. i. bij de wettelijke organisatie van de doode en levende strijdkrachten op den voorgrond moesten staan: een geconcentreerd defensie-stelsel, afschaffing der plaatsvervanging, uitbreiding der militie,

inkrimping der schutterij, voorziening in den staat van voorbereiding ten oorlog, leening tot voltooiing van het vestingstelsel. Hij wees DE ROO aan als de aangewezen man voor de portefeuille van Oorlog, doch voor deze was toen nog geen plaats aan de groene tafel.

Andermaal beproefden de ministers FOCK en BROCX bij de reconstructie van het kabinet om BOOMS te winnen. Doch tevergeefs. »Ik zette hun uiteen» — zoo deelde de Generaal BOOMS mij meermalen mede — »hoe, bij den stand der partijen in de Tweede Kamer, de verbrokkeling der liberale partij, de houding van THORBECKE, de uiteenlopende inzichten omtrent de militaire quaestie, de onverschilligheid en lauwheid daarvoor, voor een hervormend minister geen flinke steun te wachten was, hoe de te aanvaarden strijd een nutteloos werk zou zijn». De kabinetscrisis duurde nog de geheele maand December. Zijdelings werden nog meermalen pogingen aangewend om BOOMS te winnen. »Doch ik was doodmoe, overspannen, binnenkoorts sloopten mij; ware ik vrij man geweest, ik zou toen uit de stad zijn gegaan». Toch zou BOOMS ten laatste de portefeuille van Oorlog aanvaarden. Ik zal daaromtrent thans eenige bijzonderheden mededeelen, gelijk ik die uit den mond van den Generaal BOOMS mocht vernemen.

Het is nuttig dat de ware toedracht van zaken algemeen bekend wordt, zoowel ter rechtvaardiging van BOOMS als tot recht begrip en kenschetsing van onzen staatkundigen toestand bij het optreden van het derde ministerie THORBECKE.

Den 1sten Januari 1871 kwam BOOMS voor de eerste maal persoonlijk in aanraking met THORBECKE, die, na de mislukte pogingen der ministers FOCK en BROCX, de formatie van een kabinet op zich had genomen. »THORBECKE is oud en verouderd, trots al zijne talenten» zoo schreef destijds BUYS, bekend om zijne gematigde, humane denkwijze. Na de ervaring, in 1868 reeds opgedaan, waren de verwachtingen van BOOMS omtrent den uitslag van het onderhoud met den grijzen staatsman niet hoog gespannen, al had deze dan ook reeds in 1869 verklaard, dat hij »omtrent de eischen van onze defensie tot andere inzichten was gekomen na de gebeurtenissen van 1864, 1866 en 1867». Tot niet geringe verwondering van BOOMS, die geen zetel op het Plein begeerde, vereenigde THORBECKE zich voetstoots met de beide hoofdvoorwaarden: afschaffing der plaatsvervangende en uitbreiding der militie. Ook de heer BLUSSÉ had geen bezwaar tegen eene leening ter voltooiing van het vestingstelsel. Waar BOOMS wees op zijne wankelende gezondheid, sprak THORBECKE van de zedelijke verplichting en stelde een verlof in uitzicht. Zoo werden alle bedenkingen weggevaagd en de toetreding afgeperst. Toen BOOMS zich echter vroegtijdig den 3den Januari andermaal naar THORBECKE begaf om hem te verzoeken van zijne toezegging ontslagen te worden, ontving hij ten antwoord: »'t Is te laat, de benoeming is reeds naar de *Staatscourant*». Wat de gezondheid betrof, zou BOOMS slechts te werken hebben zooveel als de krachten toelieten. Reeds den volgenden dag, 4 Januari,

moest de eed als minister worden afgelegd. Met haastigen spoed was het kabinet bijeengebracht; bespreking van een regeerings-programma had zelfs niet plaats kunnen vinden; de nieuw benoemde Minister van Buitenlandsche Zaken, Baron GERICKE VAN HERWIJNEN bevond zich nog als gezant te Brussel. Toen BOOMS zich van het Paleis naar het Ministerie van Oorlog begaf, was hij zoo ongesteld, dat de Generaal VAN MULKEN, zijn toestand ziende, hem uit eigen beweging voorstelde de overgave van dienst uit te stellen tot den volgenden dag. Thuis komende werd BOOMS andermaal door de koorts gedwongen zijn toevlucht tot zijne legerstede te nemen.

Hoeveel inspanning de arbeid hem ook kostte, toch gunde hij zich geen rust. »Tusschen de koortsaccessen in toog ik de eerstvolgende dagen aan het werk». Onder de punten van BOOMS' programma waren er drie, die al dadelijk de medewerking van het kabinet en in de eerste plaats van den Minister van Binnenlandsche Zaken vereischten. Daarom en omdat THORBECKE zoowel de tijdelijke voorzitter als de spil van den ministerraad was, ging BOOMS vooraf met hem spreken. Die punten betroffen: het niet pas-porteeren van de oudste lichte; het versterken van het militie-contingent met 3000 man voor het leger; het afzonderlijk organiseeren en oefenen van de ongehuwden van den eersten ban der schutterij. Die tijdelijke voorzieningen zouden het leger spoedig met eene 25 à 30.000 man versterken. Zij waren noodig, omdat nieuwe verwickelingen te vreezen waren en jaren noodig zijn om de vruchten eener voorgenomen wijziging der militie- en der schutterijwet tot rijpheid te brengen. THORBECKE hoorde BOOMS aan, verklaarde zich niet tegen de indiening, maar antwoordde ongeveer aldus: »'t is mogelijk dat een Minister van Oorlog, die de beide eerste punten met overtuiging aan de Kamer weet voor te dragen, slaagt, maar het kabinet moet er buiten blijven, eene kabinets-quaestie kan dat niet zijn, dat is de zaak van den Minister van Oorlog». BOOMS wees er op dat maatregelen van buitengewonen en ingrijpenden aard noodzakelijk waren. Waar THORBECKE zich op art. 182 der toenmalige grondwet beriep, bracht BOOMS onder de aandacht, dat de eisch van zelfverdediging een der eerste plichten is van den staat, die ongetwijfeld geacht mag worden in een buitengewonen toestand te verkeerem, wanneer hij in volkomen weerloosheid verkeert. THORBECKE was van eene tegenovergestelde meening. Of BOOMS er al op wees dat de Minister van Oorlog alléén staande zeer zeker ehec zou lijden; dat hij daarentegen met den steun van het kabinet, vooral in de gegeven omstandigheden, op medewerking mocht hopen van eene meerderheid der vertegenwoordiging, wanneer het deze althans ernst was met de defensie, terwijl THORBECKE zelf verklaard had dat de defensie voor zijn kabinet eene hoofdquaestie was, dat alles mocht niet baten. De Minister van Oorlog kon de voorstellen indienen, maar het kabinet moest er buiten blijven. Behalve den grooten oorlog wachtte BOOMS nog elders den kleinen oorlog. »Ware ik gezond geweest, ik zou toch den strijd hebben aanvaard. Al was

het een strijd van le pot de terre contre le pot de fer, ik vreesde niet alleen te staan, evenmin een nederlaag". »Ik gevoelde mij echter fysiek niet tot dien strijd in staat. Het bleek mij dat THORBECKE zijne overige ambtgenooten niet omtrent mijne voorwaarden had ingelicht". De Heer JOLLES, Minister van Justitie, had o. a. tegenover BOOMS de hoop uitgedrukt dat de afschaffing der plaatsvervanging niet zou worden voorgesteld, er teekenachtig bijvoegende, dat hij vreesde dat die afschaffing »eene rilling door het land zou doen gaan". Blijkbaar werden ook hier weer »de partij" en »het land" met elkander vereenzelvigd. Toch had »de partij" hier allerminst het recht »l'état c'est moi" in practijk te brengen.

Door dat alles drong zich aan BOOMS meer en meer het vermoeden op, dat het THORBECKE zelf niet volkomen ernst was met de defensie.

Daarom deelde hij THORBECKE zijn voornemen mede af te treden, waar hij van den arbeid geen uitkomst verwachtte en voor zijn gestel rust onmisbaar was. De geneesheer vreesde het ergste bij verdere overspanning. THORBECKE sprak van een verlof van zes maanden. »Een minister is meer waard", voegde hij er bij. Doch BOOMS bleef bij zijn besluit. Er moest in 's lands belang aan herstel van het krijgswezen gearbeid worden. Rust kon noodlottig worden. Reeds den 26sten Januari bekwam BOOMS dan ook eervol ontslag met ingang van 28 Januari, en werd hij, onder toekenning van een verlof van zes maanden, hersteld in zijne betrekking van Chef van den Generalen Staf.

Eer 1871 ten einde was, zou het aftreden van BOOMS gerechtvaardigd zijn, ook al had zijne gezondheid hem niet begeven. Wel trad de 73-jarige kabinetsformeerder den 25sten Februari onder toejuiching van volk en volksvertegenwoordiging »met het geweer op schouder" 's lands raadzaal in; wel verklaarde hij toen nog dat de defensie voor het oogenblik den voorrang had, dat het de voornaamste plicht der regeering was om de middelen onzer verdedigbaarheid meer en meer te verzekeren; om de militiewet te herzien; om eene nieuwe regeling der schutterijen te ontwerpen, doch veel verder kwam het niet. De opvolger van den Minister BOOMS was uit geheel ander deeg gekneed. Hij kon beproeven THORBECKE, die zich niet liet helpen en hier toch hulp noodig had, te dienen.

Bij de opening der zitting in September 1871 bleek reeds dat de troonrede in lange niet zoo krijgshaftig was als THORBECKE's inleiding van Februari. De militaire quaestie werd nagenoeg met stille trom aangekondigd. THORBECKE's geweer — in zijn handen altijd wat onhandelbaar — was van het wapenrek naar de wapenkamer verhuisd.

Treurig was in December 1871 de wijze, waarop THORBECKE den Minister van Oorlog op in het oog vallende wijze aan zijn lot overliet; weinig in overeenstemming was zijne houding toen met de meermalen door hem verkondigde leer der ministerieele homogeniteit. Zelfs de oudste, de meest overtuigde bewonderaars van THORBECKE gevoelden toen, »dat hij in de ver-

vulling van zijne regeeringstaak tekortschoot, deels door de merkbare afnem-
 ming zijner krachten." Eertijds beheerschte THORBECKE de meerderheid,
 thans werd hij door de meerderheid zijner partij beheerscht.

Eenigszins uitvoerig hebben wij bij het korte ministerieele leven van BOOMS
 stil gestaan. Menig punt, tot heden niet of verkeerd begrepen, zal bij de
 voorgaande mededeelingen in een ander licht verschijnen en beter gekend,
 juister beoordeeld worden.

In de botsing tusschen THORBECKE en BOOMS kwam eene grondfout aan
 het licht van ons constitutioneel leven, eene fout, die eene grondoorzaak is van
 onze zwakheid. Waar de som der districts-, der gedeeltelijke belangen, in hoofd-
 zaak van lokalen aard, wordt vertegenwoordigd, daar loopen de hoogere, de
 ondeelbare landsbelangen, als de defensie, gevaar, vooral in eene kleine con-
 stitutioneele monarchie, waarin een doctrinair liberale partij den boventoon
 heeft en waar handel en nijverheid het hoofdwoord voeren. Eene vruchtbare
 samenwerking ten bate van leger en vloot als tusschen een VON STEIN en
 een SCHARNHORST, of een BISMARCK, die de kunst verstond »het zachte schaap
 over de sloot te doen springen", en een VON ROON, die hem telegrafeerde toen
 »de peer rijp was", eene samenwerking waardoor het kleine Pruisen Duitsch-
 lands machtige kern werd, zij kan in Nederland eerst mogelijk worden door een
 geheele ommekeer in den gang van zaken, waarbij niet het mozaïekwerk
 der districten, maar de ondeelbare monarchie beter wordt vertegenwoordigd
 dan thans, en waarbij de voorgangers, de hoofdlieden, zich niet langer
 stelselmatig aan den krijgsdienst onttrekken.

Had THORBECKE begrepen dat eene goede staatkunde niet mogelijk is
 zonder grondige kennis van het krijgswezen; had hij, als eenmaal OLDEN-
 BARNEVELT, in zijne jeugd het geweer op het slagveld gedragen, en hij was
 daartoe in de gelegenheid geweest; had hij slechts als een DE WITT de
 bekwaamheid bezeten de vloot in zee te brengen; had hij in zijne jeugd
 voor een wijle de duffe studeerkamer verlaten voor de frissche atmosfeer
 van het oefeningsveld; had hij wat minder omgang gezocht met Deutsche
 professoren en wat meer met het Nederlandsche krijgswezen; had hij, in
 het voetspoor van een HEINSIUS, van een GOSLINGA, den Gedeputeerde, die
 eenmaal bij Oudenaarde aan 't hoofd van 7 bataljons naast Prins FRISO
 streed, begrepen dat de geschiedenis niet alleen met de pen, maar in wer-
 kelijkheid ook door het zwaard wordt geschreven; dat de plooiën der profes-
 sorale toga den waren staatsman maar al te spoedig verhinderen de hand,
 waar noodig, aan het gevest te brengen, dan had hij in de volksvertegen-
 woordiging inderdaad met goed gevolg het geweer kunnen vellen; dan had hij daar
 het fundament kunnen leggen voor een waarlijk nationaal krijgswezen, en ons
 allen vele teleurstellingen en menige tekortkoming bespaard. Maar bij den
 dood van THORBECKE was ons aanzien naar buiten veeleer gedaald dan ver-
 hoogd; waren wel de schoolprogramma's jammerlijk overladen, maar was de

schutterijwet van 1827 niet herzien, de marine verwaarloosd, het land weerloos en Atjeh in aantocht.

Nadat, bij het rapport over de mobilisatie in 1870, een kreet van verontwaardiging van alle zijden was opgegaan, bracht THORBECKE het niet verder dan tot een schutterijwetje ter verbetering der oefening van den eersten ban der schutterij. De Heer HEEMSKERK noemde dit ontwerp, dat te zwak was om de openbare beraadslaging te bereiken, een wetje op de huisknechts.

Geen wonder is het dat, bij dien gang van zaken en met zulke voorbeelden voor oogen, een edele natuur als BUYS, een man, die ons volk kende en lief had, de verzuchting slaakte »dat hij, die nog geloofde dat in onze volksvertegenwoordiging groote belangen zwaarder wegen dan kleine harts-tochten; die mocht meenen, dat men ook daar een open oog mocht hebben voor den ernst der tijden, zich illusiën heeft gemaakt. Uit hoevele voortreffelijke persoonlijkheden die vergadering ook moge bestaan, als souverain regeerings-college is dat Parlement — BUYS schreef dit vóór de herziening der Grondwet — een onding, even ongeschikt om leiding te geven als om die te ontvangen”.

Thans zijn meer dan 26 jaar verlopen sedert Booms de reorganisatie onzer levende strijdkrachten tevergeefs beproefde.

De lijdensgeschiedenis van het defensie-vraagstuk heeft wel hem gerechvaardigd, die heenging, maar niet THORBECKE, die aan het bewind bleef, niet ons volk, dat eenmaal, vroeg of laat, zwaar zal boeten voor de verwaarloozing der hoogste belangen van het krijgswezen, belangen, die niet gekend en daarom niet geteld worden, zoolang de zonen der regeerende klassen zich stelselmatig aan den krijgsdienst onttrekken.

Nadat het BOOMS onmogelijk was gemaakt hier de taak van VON ROON te volbrengen, keerde hij tot den werkring van VON MOLTKE terug. Daar wachtte hem, als Chef van den Generalen Staf, nog een ingespannen arbeid, hoofdzakelijk tot organisatie van den stafdienst, van de mobilisatie, van de legerorganisatie en tot voorbereiding van de vestingwet. Eer deze was aangenomen, verliet BOOMS in 1873 den militairen dienst, hoofdzakelijk om redenen van gezondheid, onder dankbetuiging voor de vele en hoogst gewichtige diensten aan het leger en den lande bewezen.

Nog eenmaal werd hem de portefeuille van Oorlog aangeboden en wel door den Minister HEEMSKERK. Deze was echter, o. a. om grondwettige redenen, gekant tegen afschaffing van plaatsvervanging. Daarom nam toen de Kolonel ENDERLEIN de plaats in van den Minister WEITZEL.

Het ambteloos leven van BOOMS was geen werkeloos leven. Toen het zwaard voorgoed in de scheede ging, bleef de pen rusteloos den strijd voortzetten. Niet afgemat door teleurstelling, niet ontmoetigd door geringe uitkomsten, wel dikwerf bitter, doch nimmer verslagen, bleef BOOMS op de bres zoolang zijne krachten hem dat vergunden. Met kracht trad hij

op tot verdediging van het Indische leger en van het Indische officierskorps, toen in onze Overzeesche gewesten de krijgsman moest boeten voor de feilen van den staatsman. De uitkomsten hebben thans de juistheid bewezen van het oordeel, dat hij herhaaldelijk uitsprak, in *de Gids*, *de Vragen des Tijds*, *de Nederlandsche Spectator*, *de Indische Gids*, over den meest bloedigen en den meest kostbaren oorlog, dien de Nederlanders ooit tot handhaving van hun gezag in die Overzeesche gewesten hebben gevoerd.

Doch niet alleen voor het Indische leger nam BOOMS de handschoen op. Toen de Belgische Luitenant-Generaal EENENS in zijn werk »Les conspirations militaires de 1831» niet alleen de houding van het Nederlandsche leger in 1831 sterk aanviel, maar even driest als ongegrond de goede trouw van den vorstelijken aanvoerder, den Prins van Oranje, in verdenking bracht, en met dat werk ons nationaal gevoel en onze nationale eer kwetste, toen greep BOOMS naar de pen, nadat KNOOP zijn voornemen te kennen had gegeven het stilzwijgen te bewaren.

BOOMS herinnerde KNOOP aan het motto van zijn schitterend verweerschrift tegen SIBORNE:

»Sachons du moins, veillant aux gloires parernelles,

»Garder de tout affront, jalouses sentinelles,

»Les armures de nos aieux!"

Het mocht niet baten. KNOOP achtte hier spreken zilver en zwijgen goud. Daarom zond BOOMS zijne brochure: »Le 12 Août de la campagne de dix jours» de wereld in, daartoe mede aangespoord door zijn ouden krijgsmakker uit Algerië, den Belgischen Generaal VAN DER SMISSEN, wiens vader ook door EENENS was beschuldigd van samenzwering en verraad. BOOMS toonde overtuigend aan dat de schending van den wapenstilstand niet van den Prins van Oranje, maar van Belgische zijde was uitgegaan, en wel van niemand anders dan van EENENS, die aan zijne vroegere wapenbroeders, uit wier gelederen hij gedeserteerd was, gaarne dit afscheid gaf.

Nog een anderen Oranjevorst nam BOOMS in bescherming, onzen grooten Stadhouder WILLEM III. Men kent het verhaal van den slag van Saint-Denis, geleverd nadat de vrede bij Nijmegen gesloten was. Ook is het bekend hoe twee geschiedschrijvers, FRUIN en KNOOP, aanvankelijk in verschil omtrent de noodzakelijkheid van dien slag, eindelijk, met elkander in overeenstemming, het gedrag van WILLEM III bij Saint-Denis veroordeelden. In den 63sten en 64sten jaargang van dit tijdschrift ontzenuwt BOOMS op bondige, scherpzinnige wijze dat vonnis over WILLEM III geveld. Op onweerlegbare wijze rechtvaardigde hij WILLEM III, die als veldheer volkomen juist handelde, en die slechts uit de studeerkamer door de philantropie, vreemd aan de eischen van het oorlogsveld, veroordeeld kon worden.

Tusschen 1880 en 1887 nam BOOMS een werkzaam aandeel aan eene voorbereiding tot hervorming van het militair onderwijs. Het »Adres aan den Koning tot regeling van het militair onderwijs bij de wet» en de »Proeve

van een ontwerp van wet tot regeling van het militair onderwijs" kunnen daarvan getuigen. Al voldeed de wet van 1890, die voor de eerste maal het militair onderwijs in zijn vollen omvang regelde, hem niet geheel, toch was het hem eene groote voldoening dat de zeer gebrekkige beginselen der Militaire Academie-wet van 1877 eindelijk voorgoed ter zijde werden gesteld. Raadpleegten de inhoudsopgave van onze militaire tijdschriften, ook van de Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap, alom ontmoet men den naam van Booms in de tirailleurlinie. Ook buiten de periodieke pers, vond zijne pen een dankbaar arbeidsveld. Eene eerste plaats komt daar toe aan: »*Het eerste Boek van Neerlands Krijgsgeschiedenis*», dat in 1887 het licht zag, en in klassieken, strengen stijl een boeiend, juist voor onze dagen hoogst leerrijk verhaal geeft van den strijd der Batavieren, Caninefaten en Friezen onder en tegen Rome. Niet alleen komen in dien arbeid verschillende tot hiertoe twijfelachtige punten op zeer vernuftige wijze tot klaarheid, maar dat werk spreekt vooral ook tot het gemoed, door het schouwspel dat de Schrijver ons aanbiedt »eener dappere natie, bezielde door den geest van een groot man en opstaande tegen de verpletterende overmacht van uitheemsche dwingelandij». Hij herinnert er aan hoe »het Nederlandsche volk recht heeft trotsch te wezen op zijne voorouders, die in de Romeinsche legers een roemvollen naam maakten, meermalen de zege dier legers beslisten, zich door hunne krijgsmakkers als de dappersten onder de dapperen deden eeren, en onder Brinio en Civilis den ongelijken kamp tegen Romes overheersching durfden ondernemen.» De geschiedboeken, behelzende de oudste adelbrieven en wel adelbrieven van de echte soort, openslaande, wees hij in zijn geschiedverhaal, tintelende door actualiteit, op rijke en leerrijke bladzijden onzer historie; leerrijk om hare staatkundige lessen, die »eenerzijds wijzen op de *gevolgen der aansluiting van een klein volk bij een wereldrijk*, en anderzijds toonen hoe het Romeinsche volk, *door militaire tucht groot geworden*, zijne vrijheid en de veroverde stelling verspeelde door zijne krijgsmacht te laten ontaarden en verwaarloozen, door eene legerorganisatie, die de soldaten in de gelederen liet vergrijzen en afstompen, die de strooming tusschen leger en volk deed ophouden, die het leger vormde tot een staat in den staat, en die het volk deed verslappen.»

»Die lessen, waarmede onze groote Stadhouders MAURITS, WILLEM LODEWIJK en FREDERIK HENDRIK hun voordeel wisten te doen en die te allen tijde lessen blijven», riep BOOMS weer voor den geest en toonde daarbij aan, »hoe leerrijk zij zijn, in het bijzonder wat betreft de militaire eigenschappen van onzen landaard, de eigenaardige sterkte en middelen van ons land, en de voordeelen eener tactiek op Nederlandschen bodem.»

Schijn van wezen, verdichting van waarheid scheidende, waar op het aambeeld van den anti-militairen zin van het Nederlandsche volk werd gehamerd, wees hij er op, »hoe het kleine volk, aan de monden van Rijn, Maas en Schelde gevestigd, den kamp voor de vrijheid en de onafhankelijkheid door-

gaans met goed gevolg had aanvaard; hoe het steeds het zwaard had getrokken tegen de overheersching van machtige rijken, de Batavieren en Friezen onder CLAUDIUS CIVILIS tegen Rome, de Friezen van RADBOUD en POPPE tegen het Frankische rijk; de Zeeuwen en Hollanders onder Prins WILLEM tegen het Spanje van PHILIPS II; de Nederlanders onder WILLEM III tegen het Frankrijk onder LODEWIJK XIV". Maar hij verheelde daarbij niet, dat, vooral in het begin dezer eeuw, het leger in zijne organisatie en in zijn geest te veel vreemde, te weinig Nederlandsche bestanddeelen had opgenomen; dat men de boeken van »over de grenzen" te veel, den Nederlandschen volksgeest te weinig had geraadpleegd, en dientengevolge het volk wel niet anti-militair was, maar wel eene overheerschende, doch kleine staatkundige partij, terwijl de inrichting van ons krijgswezen veeleer anti-nationaal bleef.

Het was omstreeks 1887 bij gelegenheid van de toen aanstaande grondwets-herziening, die eindelijk alle hinderpalen tot verbetering der defensie uit den weg zou ruimen, dat Booms in dien zin zijne stem verhief.

En tien jaren later, in 1897, maakte hij zich andermaal gereed om zijne landgenooten voor te lichten, nu de herziening der kieswet was afgelopen en het vraagstuk van de regeling der levende strijdkrachten dan toch eindelijk aan de orde zou moeten komen! . . . Doch al was de geest helder en de energie onverzwakt gebleven, de lichaamskrachten waren meer en meer ondermijnd. Was vroeger de daad steeds gevoegd bij het woord; ditmaal stelde de dood onverbiddeijk zijne grenzen; eer het plan tot uitvoering mocht komen, was de strijder gevallen, wel niet op het slagveld, maar desniettemin op het veld van eer, want zoo ergens, dan voorzeker had tot den laatsten ademtocht het hart van Nederland geklopt in de borst van een zijner beste, trouwste en edelste zonen, die, hoe vaak miskend, niet begrepen en vergeten, tot zijn jongsten snik het vaandel hoog hield in den vaak hopeloozen strijd voor Neerlands wedergeboorte door den machtigen invloed der zedelijke kracht die, bij reorganisatie, de dienst in het leger in geheel het volk kan uitstorten.

Den 23sten Februari werd Booms de eeuwige rust geschonken.

»Il est difficile de parler des morts, même des meilleurs, en présence des sentiments qui éclatent autour de leur cercueil", schreef eenmaal GUIZOT in zijne biographie van Sir ROBERT PEEL. Die woorden zal ieder beamen, die Booms tot in den grond van zijn wezen heeft gekend en naar waarheid over hem wil spreken, om te doen waardeeren wie hij was niet alleen als krijgsman, als aanvoerder voor volk en leger, maar ook als mensch.

Ofschoon het Booms in de hoogere rangen aan de gelegenheid ontbroken heeft, op het slagveld, te toonen wie hij als troepenaanvoerder was, toch mocht men veel verwachten van den man, die reeds op jeugdigen leeftijd in Algiers bewezen had dat, hij beleid aan vastberadenheid, omzichtigheid aan

onverschrokkenheid wist te paren. Indien vooral in den oorlog een vast karakter en een stoute ondernemingsgeest de beste wegwijzers zijn — en ieder, die den oorlog bij ervaring kent, getuigt dat —, dan mocht men terecht veel verwachten van den man, die, begaafd met een scherp en snellen blik op het terrein en toegerust met de gave der organisatie, steeds wist wat hij wilde en hoe hij dat wilde.

Een groot vertrouwen stelde in hem de Prins van Oranje, die vele eigenschappen van zijn Grootvader WILLEM II had geërfd: militair vernuft, een vlug schrander oordeel, een open oog op menschen, een warm hart voor den soldaat en daarbij de gave der gemeenzaamheid met iets, wat AMBERT »le fluide impératif» noemt. Wederkeerig koesterde BOOMS van dien Oranjetelg eenmaal groote verwachtingen voor de toekomst. De vroegtijdige dood van den Prins was voor BOOMS eene bittere teleurstelling. Herstel van ons krijgswezen bleef hij in de toekomst hopen van den Prins van Oranje, met wien hij ook na 1870 nog geruimen tijd in nauwe betrekking bleef. Evenzoo met diens Moeder, die kort voor haren dood nog met BOOMS een aandoenlijk onderhoud had over haren oudsten zoon. Ook bij Prins FREDERIK en Prins HENDRIK stond BOOMS zeer in aanzien.

Als bevelhebber was hij een geboren opvoeder van den soldaat. In hooge mate bezat hij »l'art d'émouvoir le soldat», de gave ook van het gezag door de genade der geboorte. Aan rusteloze werkzaamheid paarde hij het vermogen, niet door drijven, maar door bezieling beweging te wekken.

Hoeveel sympathie hij ook koesterde voor Frankrijk, toch had hij in zijn karakter weinig van den Franschman, maar veel meer van den Rus. Hij behoorde veeleer tot het ras der SOUWAROW's, SKOBELEFF's, GOURKO's en DRAGOMIROFF's. Ware BOOMS niet in Nederland geboren, dan zou zijn naam ongetwijfeld met eere bekend zijn in de krijgsgeschiedenis, 't zij dan van Duitschland, Rusland of Frankrijk.

Het is eene fout geweest, dat men in Nederland hem nu eens geheel ter zijde stelde en dan weer alles, ook het onmogelijke, van hem wenschte en verwachtte. De taak, die in Duitschland VON ROON en VON MOLTKE samen met de ijzeren hand van een VON BISMARCK, onder de trouwe, krachtige hoede van WILHELM I voltooiden met inspanning van alle krachten, die dubbele taak wenschte men dat hij hier in Nederland alleen met een THORBECKE van 73 jaar volbracht onder de heerschappij der census-staatkunde van de doctrinair liberale partij. Ook een VON ROON of VON MOLTKE zoude hier in Nederland zonder twijfel niet geslaagd zijn.

Meermalen heeft men, vooral in later dagen, gewezen op den schralen oogst bij zoo ingespannen, veel omvattenden, onverdroten arbeid. Doch men zag dan over het hoofd hetgeen wel verricht was en hield, gelijk te vaak, alleen 't oog gevestigd op 't geen onverricht bleef, of nog in wording was. 't Is veelal een ander die zaait en een ander die maait. Inzonderheid bij

mannen als Booms. Hij behoorde niet tot die z.g. practische naturen, die de graankorrels een voor een zouden willen pooten om slechts geen korrel verloren te doen gaan. Met milde hand strooide hij het zaad op den akker en vertrouwde het overige aan hoogerhand. Die gelooven haasten niet. Slechts bekrompen geesten, de nuttigheids-vrienden bekommeren zich in de lente om den oogst. Zij herinneren aan die waterdruppelen in den oceaen, die met engen blik elkander voornaam, neuswijs, vol gewicht afvragen wat er nu wel verricht is door, wat er overgebleven is van al die groote rivieren, die hunne wateren in de wereldzee hebben uitgestort.

Het zal geen verwondering baren dat Booms menigmaal aanstoot gaf en in botsing kwam met zijne omgeving. Hij, die de reveille blaast, de slapende geesten mobiliseert en soms wat onzacht uit hunne behagelijke rust wekt, geniet doorgaans minder populariteit, dan hij, die 't sein voor het middagmaal laat hooren. Booms ging zijn gang en heeft zich weinig bekommerd om het oordeel der omgeving. Hij had iets in zijn aard van een KNOX, van een VON STEIN, over wien eenmaal zijn vorst, FR. WILHELM III, met volkomen miskennis, dit merkwaardig oordeel uitsprak: »hij is een weerspanning, uitdagend, hardnekkig en ongehoorzaam staatsdienaar, die, pochend op zijn genie en zijne talenten, wel verre van het heil des staats te beoogen, slechts door grillen zich laat leiden en enkel handelt uit hartstocht en persoonlijke verbittering.» Hovelingen hadden Pruisens vorst slecht voorgelicht. De nakomeling, die Tilsit en Leipzig kent, is beter ingelicht. Botsing is onvermijdelijk voor elken grooten geest in eene enge omgeving, ook voor den pionier, die veelal niet met groote hartelijkheid door het kreupelhout wordt ontvangen.

Doch, zoo heeft men beweerd, met meer kalmte, met rustiger hand, met grooter geduld had Booms meer tot stand gebracht. 't Kan waar zijn, doch is men niet onbillijk aan een karakter eischen te stellen, die met zijn natuur onverenigbaar zijn en waaraan het uit zijn aard niet voldoen kan? Eisch van het staal niet de kneedbaarheid van het koper. Vraag aan den forschen man, die wel hartstocht doch geen neutraliteit kent, niet slappe, gladde beminnelijkheid, dikwerf het bedrieglijk schuim van kille, twijfelzieke onverschilligheid. Elke boom geeft zijn eigen vrucht. En gaan wij niet al te ver in het huldigen dier veelgeprezen, voorkomende, lieflijke bedaardheid? Zij heeft zeker groote waarde. Toegestemd, doch 't meest in de binnenkamer en aan den huiselijken haard. Ook op het slagveld? Komt daar de prijs niet toe aan voortvarendheid, die niet zelden des drijvers geweldige roede aangrijpt. De hooge spanning, de prikkelende drang tot handelen, onmisbaar tot het snel bereiken van groote uitkomsten, ontsluiten zij voor den oorlog, die tegenwoordigheid van geest vordert juist in het gevaar, niet eene betere oefenschool voor den krijgsman dan de met fluweel geschoeide hand, die in 't parlement of op het diplomatiek congres het stilet met behendige kalmte hanteert? Zal een chef, die als Booms,

onverschrokken steeds voor zijne ondergeschikten in de bres sprong, al kwetste hij somwijl door harden waarheidszin, duurzaam niet meer toewijding oogsten, niet een hechter band vlechten, die de kracht van het korps beter verzekert, dan hoffelijk gepolijste, doch onoprechte, glibberige karakterloosheid, die streelt en verloochent, iets waaraan een BOOMS zich nimmer zou schuldig maken. Een door en door eerlijk gemoed was zijn deel. Ieder weet dat. Maar niet hoe teeder dat gemoed ook was, hoe hij, een ijzeren wil huwde aan een dichterlijken geest. Met SCOTT was TÖPFFER een zijner lievelingsschrijvers. BOOMS miste alleen het flegma — die groote kracht der Hollanders — en daarmede ook vele hunner gebreken. Daardoor werd hij te weinig gekend en zelden volkomen begrepen. Jarenlang mocht ik met hem omgaan, menigmaal veel met hem arbeiden. Nimmer heeft mij zijne zelfingenomenheid getroffen, wel zijne ontvankelijkheid voor nieuwe denkbeelden, wel zijn ruime blik en groote gave om het gezag met kracht te handhaven, en om — merkwaardig — gelijktijdig die groote vrijheid van handelen te schenken, onmisbaar voor de kostelijke gave van het initiatief.

In den grond der zaak was hij nederig; vastberaden, doch niet halsstarrig; onbuigzaam alleen, waar bukken vernedert, niet waar de plicht naar de diepte roept. Bij verschil van inzicht, heb ik waardeering nimmer gemist, noch een open oog voor het goed recht eener tegenovergestelde meening. Meer dan eens heeft mij diep zijne groote, trouwhartige meegaandheid getroffen.

»Strebe zum Ganzen, und kannst Du selber ein Ganzes nicht sein, als dienendes Glied schliesse an ein Ganzes Dich an»; »deze leer van GOETHE heb ik in mijn leven betracht». Zoo schreef BOOMS eenmaal. »Ik heb getracht zelfstandig te zijn, mijn eigen weg te maken en te bewandelen, doch mij tot zekere hoogte aangesloten bij de »Ganzen», die ik op dien weg ontmoette, bij hen in wie ik eene levenwekkende, eene hervormende of organiseerende kracht ontdekte». Waarlijk deze bekentenis, die zeker menigeen zal verrassen, is niet van den man, zooals velen BOOMS beschouwden; niet van hem, die, door zelfoverschatting, onvatbaar is anderen te waardeeren.

Ieder, die uit andere stof is geweven dan het meerendeel zijner omgeving, maakt veelal een geheel anderen indruk dan hij werkelijk in den grond van zijn wezen is. Er is een groote afstand tusschen hetgeen hij schijnt en hetgeen hij is. Het is zoo buitengewoon moeilijk juist en rechtvaardig te zijn in het oordeel over geesten, die tot ons spreken wel met bekende woorden, maar toch in eene ietwat andere taal.

Om tot hun kern door te dringen is er geen beter middel dan zich te wenden tot die voorgangers, welke, door den tijdgenoot op gelijksoortige wijze onvolkomen begrepen en onbillijk beoordeeld, eerst door den nakomeling ten volle gekend en gewaardeerd worden.

Er is een man in onze geschiedenis, die, op verrassende wijze, den sleutel geeft tot het karakter van BOOMS. Die man is GLISBERT KAREL VAN HOGENDORP. Met geen onzer landgenooten heeft BOOMS wellicht meer punten

van overeenkomst. Als VAN HOGENDORP behoort BOOMS tot het ras van hen, die geen wankelen kennen in de woeling der meeningen van den dag, waarin velen schipbreuk lijden. Hij is als diezelfde HOGENDORP »een karakter, gelijkende naar dat der Romeinen uit de beste tijden der republiek», een zoon uit het geslacht der mannen tot wie een volk zijn toevlucht neemt in benarde oogenblikken, als een HANNIBAL voor de poorten van Rome staat, maar die te spoedig vergeten of miskend worden, als de zon van vrede en voo spoed de velden van Capua verlicht.

Wie van den indruk, dien HOGENDORP op velen zijner tijdgenooten maakte, weet op te klimmen tot het ware standpunt van dat hooge karakter en daar weet door te dringen in het wezen van dat nobele gemoed, eerst den nakomeling ten volle geopenbaard, hij heeft ook BOOMS begrepen. De veelzijdige overeenkomst tusschen deze beide mannen, eene overeenkomst, even leerrijk als vruchtbaar voor eene juiste waardeering, zij is zoo treffend, dat men BOOMS niet beter leert kennen dan bij het licht, dat de geschiedenis over GIJSBERT KAREL deed opgaan.

Zooals men weet zag HOGENDORP in het laatst van October het daglicht, juist 60 jaar vóór BOOMS. Ook hij leerde, als jong officier, de practijk van den oorlog, doordien hij deelnam aan een veldtocht in het buitenland. Aan grondige kennis onzer geschiedenis paarde hij een helderen, historischen blik. Eerst op later leeftijd, bij het herstel onzer onafhankelijkheid, betrad hij het staatstoooneel. Toen hij in 1815 benoemd was tot Minister van Staat, leidde verschil van inzicht tusschen den voortreffelijken staatsdienaar met den vorst en diens omgeving reeds spoedig tot eene botsing, die samenwerking onmogelijk maakte. HOGENDORP was de man niet om zijne overtuiging en het algemeen belang aan dienstgetrouwheid van lager gehalte op te offeren, en alzoo te bevorderen hetgeen hij schadelijk achtte. Hij gaf de voorkeur aan heengaan boven meegaan tot steun der dwaling. Reeds in 1816 nam hij zijn ontslag als Secretaris van Staat en Vice-president van den Raad van State. In 1819 werd hem rang en titel van Minister van Staat ontnomen.

Even onvruchtbaar als later van BOOMS, was ook voor zijne tijdgenooten HOGENDORP's parlementaire werkzaamheid. De wetten, door hem voorgesteld, werden bijna zonder uitzondering afgestemd, veelal met algemeene stemmen op eene na, de zijne.

De overeenstemming gaat echter belangrijk verder. Zij beperkt zich niet tot de oppervlakte der verschillende levensomstandigheden, zij wordt grooter naarmate men meer doordringt tot de persoonlijkheid zelve. In de »*Souvenirs biographiques du Comte VAN DER DUIJN et du Baron DE CAPELLEN*» — HOGENDORP's tijdgenooten — geeft hun beider vriend, SIRTEMA VAN GROVESTINS, een beeld van HOGENDORP, geteekend met trekken, die alle, de juiste niet minder dan de onjuiste, in gedaante en karakter eene merkwaardige overeenkomst vertoonen met de mengeling van ware en scheeve voorstellingen, door velen omtrent BOOMS gevormd. Men oordeele: »le Comte de HOGENDORP, esprit vaste, aussi juste qu' étendu, plein de connaissances variées, joint à

ces qualités précieuses celles, plus rares encore, d'une âme grande et courageuse, en un mot, toutes les qualités, qui forment le véritable homme d'Etat, ce même Comte DE HOGENDORP, comme revers d'une si belle médaille et comme tribut à payer à l'humaine faiblesse, offre le spectacle, au coup d'oeil observateur, des défauts qui accompagnent trop souvent les avantages intellectuels dont le ciel l'a doué; savoir: une ambition démesurée en toutes choses, descendant même quelquefois à des mouvements de vanité puérils et déplorables; une haute opinion de lui-même; le besoin de dominer tout ce qui l'entoure, non seulement, mais encore celui d'être écouté comme un oracle dont les moindres sentences font loi; en un mot, le caractère et l'esprit le plus despotique qui, je pense, se puisse rencontrer, et ce qui est, peut-être, pire que l'existence réelle de ce despotisme, c'est la manie de témoigner à l'extérieur ce besoin de domination exclusive, qui se fait sentir jusque dans une manière de s'expliquer lente et dogmatique".

Toelichting is hier overbodig. Blijkbaar verneemt men hier de echo van 't geen in zekere kringen omtrent VAN HOGENDORP werd gefluisterd. Al werd het beeld ook met eene loupe genomen, in zeer besloten kring van een laag standpunt, al gaf het geen portret bij zonlicht naar het leven, toch zouden vele tijdgenooten, zij 't ook ten onrechte, de volkomen gelijkenis beamen, waar zij ook TYDEMAN hoorden spreken van »de wat drukkende persoonlijkheid, van den magistralen toon, VAN HOGENDORP's quant-à-moi, zijn overgevoel van eigenwaarde — te sterker naarmate hij zich meer miskend, onbegrepen en mishandeld gevoelde".

Ook dit herinnert levendig aan den indruk, op menigeen door BOOMS gemaakt, aan het oordeel, zoo menigmaal ook omtrent hem uitgesproken.

Eerst in later jaren is het echter duidelijk geworden, dat de tijdgenoot te dicht bij VAN HOGENDORP stond om hem goed te kennen en de juistheid zijner inzichten te begrijpen. Al wat tegen den raad van VAN HOGENDORP werd opgetrokken is thans gevallen, en opgebouwd al wat eenmaal door hem werd voorgesteld. Doch eerst langzamerhand werd de meening omtrent de beginselen en de bedoeling VAN HOGENDORP's streven gewijzigd. VAN HALL vindt reeds in hem »geen hardnekkigheid meer, maar de stem van het geweten, die hem schikkingen verbood met zijne overtuiging in strijd". Nog later getuigt VAN REES, dat »VAN HOGENDORP alleen stond, en de natie niet gezind was hem den steun van haren openlijken bijval te schenken". En hij voegt er bij: »Indien HOGENDORP het onwaardeerbaar talent had bezeten om degelijkheid en kracht aan inschikkelijkheid en innemende manieren te paren, zou hij zonder twijfel minder tegenkanting ondervonden en meer vruchten van zijne onvermoeide werkzaamheid gezien hebben". Maar daarop kon later, toen eindelijk over alle handelingen en beweegredenen van VAN HOGENDORP het volle licht was opgegaan, een VISSERING antwoorden: »Ik durf zonder vrees voor tegenspraak beweren, dat die voorstelling ten eenenmale onjuist is, ik durf beweren, dat een iegelijk, die HOGENDORP persoonlijk gekend heeft of uit zijne schriften leert kennen, dat oordeel zal

tegenspreken". En verder: »Ik tart U, in de vele geschriften, waarin hij zich zelve voor ons heeft geopenbaard, ééne bladzijde aan te wijzen, die tegen hem getuigt van hooghartige onbuigzaamheid, die weigert eens anders gevoelen te eerbiedigen; van trotsche ingenomenheid met eigen denkbeelden; van eigenwijsheid, hardnekkigheid en despotisme". En hij vervolgt: »GRIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP was zijnen tijd te ver vooruit. Hoeveel rijker en gelukkiger ware Nederland geweest, indien zijne tijdgenooten naar zijne wijsheid hadden willen luisteren, en, zijnen raad opvolgende, toen gedaan hadden, waartoe wij, door schade en schande geleerd, veel later eerst zijn gekomen. Met hoeveel eerbied en liefde zou dan het dankbaar nakroost nevens zijnen naam andere namen herdenken, die de geschiedenis nu slechts zal opteekenen ter ernstige waarschuwing.

Thans heeft een later geslacht leeren inzien, dat *hij* de waarheid aan zijne zijde had, dat *hij* het wel meende met volk en vorst".

En hij knoopt er deze merkwaardige wenken aan vast, die ook volkomen passen voor hen, die BOOMS miskenden: »Wanneer een eerlijk en kundig man den moed heeft op iedere dwaling en verkeerdheid te wijzen, die door onkunde of uit moedwil begaan wordt, dat men hem dan niet hard valle, zijne bedoelingen niet miskenne en verdenke, en hem zijn edel pogen niet verbittere". Daarop besluit hij met deze schoone aan VAN REES ontleende woorden, nog immer der overweging waard: »Wie er niet in slaagt zijne woorden ingang te doen vinden, hij heeft slechts miskenning te wachten. Vurige ijver wordt dan vaak voor onduldbare meesterachtigheid, diepe overtuiging voor stijfhoofdigheid, onvermoeide werkzaamheid voor zelfzuchtig streven, teleurstelling voor onbevredigde eerezucht gehouden".

Ik heb hier slechts bij te voegen dat, als HOGENDORP thans, ook BOOMS eenmaal door de nakomelingschap beter dan door velen zijner tijdgenooten zal gekend en gewaardeerd worden.

Moge vooreerst nog een twijfelaar vragen aan wiens zijde zich hier de waarheid bevindt, hij dringe door in den diepen zin van hem, die op de vraag »Was ist dann Recht und was ist Unrecht, was?" ten antwoord geeft: »Die Liebe ist das Recht, das Unrecht ist der Hasz".

Scherper dan kleinzielige wrok of haat, die blind zijn, juister dan de geest, die slechts spot of ontkent, ziet het heldere en open oog van liefdevolle waardeering.

De vriend, die de eigen vestingwerken in elke richting heeft doorkruist, in alle schuilhoeken is doorgedrongen, en alle aanwezige strijdkrachten heeft aanschouwd, hij is voorzeker meer bevoegd een oordeel te vellen over de waarde der sterkte, dan de vijand, die alleen met de gedaante van den buitenwal kennis maakte en wiens juistheid van blik wellicht geleden heeft door eene wonde aan het oog.

Arnhem, 9 April 1897.

J. VAN DAM VAN ISSELT.

HET MODERNE SNELVUREND VELDGESCHUT.

DOOR

C. J. M. COLLETTE,

Kapitein der Artillerie.

(*Vervolg van N°. 2, bladz. 77.*)

(*Met de figuren 1—4 op Plaat III en 5—6 op Plaat IV.*)

h. Systeem-FINSPONG (1).

In de geschutgieterij te Finspong worden sedert verscheidene jaren vuurmonden en projectielen vervaardigd van eene uitstekende staalsoort.

Na uitgebreide proeven is men namelijk geslaagd zoogenaamd »ongesmeed staal», gegoten zonder gallen of blazen, eene waardige plaats te doen innemen onder de geschutmetalen, zoo zelfs, dat het thans in goede eigenschappen in geen deele behoeft achter te staan bij het uitnemende kroezenstaal van KRUPP. Doordien het kostbare smeden, dat bovendien uiterst zorgvuldig moet geschieden, komt te vervallen, kunnen de vuurmonden, van genoemd materiaal vervaardigd, goedkooper geleverd worden. Het is juist op deze aangelegenheid, dat wij meenden de aandacht te moeten vestigen.

Zowel de Zweedsche landmacht als de marine hebben in de werkplaatsen te Finspong verschillende geschuttypen van uiteenlopend kaliber doen aanmaken.

In den laatsten tijd heeft men zich meer in het bijzonder beziggehouden met de fabricage van snelvuurkanonnen, zoowel van groot als van klein kaliber. Met betrekking tot het veldgeschut der toekomst beschouwt men ook te Finspong een kaliber van 7,5 cM. als het doelmatigst. Daar wij tot dusver nog niet kunnen beschikken over alle gegevens betreffende de munitie van dezen vuurmond en de bij de batterij behorende voertuigen, zullen wij

(1) Ontleend aan een manuscript met bijbehorende platen, ons welwillend toegezonden door den Heer H. THRONSEN, namens de »Aktiebolaget Finspongs Styckebruk» in Zweden, en de brochure VII, getiteld: »Schnellfeuerendes 7,5 cM. Feldgeschütz—Schnellfeuerendes 12 cM. Geschütz», door genoemde maatschappij uitgegeven.

ons bepalen tot eene beschrijving van het sluitmechanisme en de affuit, die beide een nadere kennismaking overwaard zijn (1).

Het *sluitmechanisme* behoort tot het schroeftype (fig. 1, 2 en 3), doch is eene zeer eigenaardige toepassing hiervan. Terloops zij opgemerkt, dat dezelfde sluiting — zoogenaamd »type VI» — ook wordt aangetroffen bij het scheepsgeschut van 6,5 cM. en het kanon van 12 cM. op pantseraffuit.

De sluitschroef *A* is aan twee zijden afgesneden, concaaf en convex. In het rechter-achtervlak van den vuurmond is aan de rechterzijde eene boogvormige uitsnijding aangebracht, waarin de schroef, na door een vierde omwenteling te zijn losgedraaid, zijwaarts kan verplaatst worden, om zodoende het stuk geheel te openen.

Wij dienen op te merken, dat de moer voor de sluitschroef zoodanig in den vuurmond is ingesneden, dat zij onmogelijk kan beschadigd worden bij het inbrengen van de lading of het uitwerpen van de ledige huls.

De schroef is voorzien van een hals *a*, die achterwaarts uitsteekt en door het draagstuk *B* omvat wordt.

Dit laatste kan wentelen om de vaste as *C*, rechts onderaan de kulas. Voorts neemt het draagstuk den haan *c* op, terwijl nokken *b*₁ en *b*₂, op het achtervlak, de draaiende beweging van den hefboom *D*, gestoken op het uiteinde van den schroefhals, beperken.

In eene centrale doorboring van de sluitschroef en haar hals liggen de percuteur *E* en de spiraalvormige slagveer *F*. Bovendien is de hals nog voorzien van eene langsgroef, waarin zich de spannok *e* van den percuteur vóór- en achterwaarts kan verplaatsen; het voorste gedeelte dezer groef vormt een spanvlak, zooals ook veelal bij de draagbare vuurwapenen wordt aangetroffen.

De haan *c* is voorzien van een bek, die in eene dubbele boogvormige groef *a*₂ grijpt, gesneden in het achtervlak der sluitschroef; beide groeven gaan aan de uiteinden in elkander over. De inrichting is voorts zoodanig getroffen, dat, wanneer de schroef geopend en de percuteur gespannen is, de tand *c*₁ van den haan vóór de spannok *e* vat; deze laatste kan niet weder vrij worden, voordat het sluitstuk volkomen is ingebracht. Het achtereinde van den haan is staartvormig opgebogen; op dit gedeelte werkt de stang *G*, die, draaibaar om eene as, in eene uitsnijding van den hefboom *D* ligt.

Deze hefboom wordt op den hals der sluitschroef vastgezet door middel van een schroef *H* met kraag en neemt, behalve de stang *G*, in de kruk een stift *d* met knop *d*₁ op, welke dient om den hefboom na het afgaan van het schot weder vrij te maken, om vervolgens het sluitstuk te kunnen openen. Daartoe drukt namelijk de sluitstukbediende, terwijl hij de kruk omvat, op genoemden knop, waardoor de stang *G* eene kleine wenteling om

(1) Voor afmetingen en gewichten verwijzen wij naar achterstaande tabel.

haar as volbrengt en zodoende den trekker I in zijne ligplaats, aangebracht in den wand van den vuurmond, terugdrukt. Door een ruk aan het aftrektouw, bevestigd aan een lip van den trekker, wordt blijkbaar het tegen-gestelde effect verkregen. Daar de haan in eene uitsnijding van het draagstuk ligt, waarin de stang alleen dan kan uitsteken, indien de vuurmond volkomen gesloten is, kan de trekker ook niet ontijdig in werking gebracht worden. Hierbij dient dan nog te worden opgemerkt, dat, waar het vastzetten van het sluitstuk en het aftrekken door middel van hetzelfde onderdeel geschiedt, en wel, onmiddellijk vóór het vallen van het schot, er ook geen gevaar bestaat voor ongelukken, indien onverhoopt te vroeg zou gevuurd worden.

Het sluitstuk wordt dus op tweeërlei wijze in den gesloten stand vastgehouden, namelijk: door den trekker, die in een gleuf van den hefboom schuift, en door de stang, die in de uitsnijding van het draagstuk vat.

De percuteur E draagt een steel e_1 , die, door de opsluitschroef H heengaande, buiten het sluitstuk in een ring eindigt. Bedoelde steel is voorzien van twee nokken e_2 , die in sponningen van de schroef glijden. Deze inrichting maakt het mogelijk den percuteur met de hand opnieuw te spannen, indien het schot mocht geweigerd hebben. Wanneer ten andere het stuk geladen is en »houdt op — vuur» gecommandeerd wordt, behoeft men den steel e_1 slechts een vierden slag om te draaien, ten einde de nokken e_2 uit de sponningen te doen uittreden en aldus de nadeelige gevolgen van eventueel ontijdig aftrekken te voorkomen.

Daar bij dezen vuurmond gebruik wordt gemaakt van metalen kardoes-hulzen, die met het projectiel tot één geheel vereenigd zijn, is ook een inrichting aangebracht tot het uitwerpen van de ledige hulzen.

Door de sluitschroef 90° om te draaien wordt namelijk allereerst de huls vrij gemaakt; daartoe bevindt zich op het voorvlak dier schroef een haakvormige rand J , die om den bodem der huls grijpt. Wordt vervolgens het sluitstuk naar rechts gebracht, dan drukt de wand der uitsnijding in het concaaf gedeelte van de schroef a_3 zoodanig tegen de nok l van den ejector L , dat deze, draaiende om een tap, de huls volkomen uitwerpt.

Eindelijk is aan het draagstuk nog een hol blok M bevestigd, dat de uitsnijding in de kulas geheel opvult, wanneer het stuk gesloten is, terwijl het ten andere bij geopenen vuurmond de schroefdraden beschermt tegen het indringen van stof en vuil.

De werking van het sluitmechanisme komt dus in het kort op het navolgende neer:

De sluitstukbediende omvat de kruk van den hefboom, daarbij met den duim drukkende op den knop d_1 , waardoor deze hefboom vrij komt en van links naar rechts kan worden omgelegd. Terwijl zodoende de hefboom zich verplaatst tusschen de nokken b_1 en b_2 van het draagstuk, draait de sluitschroef in hare moer, wordt de percuteur gespannen en in dien toe-

stand vastgehouden door den haan, benevens de ledige huls vrij gemaakt. Zoodra de hefboom tegen de nok b_2 stuit, kan het sluitstuk niet meer om zijn as draaien. Thans sluiten het concave- en het convexe-vlak der schroef tegen de overeenkomstige zijden van de uitsnijding in de kulas en vangt het draagstuk zijne wentelende beweging aan, het sluitstuk met zich medenevende. Zoodra de zielopening geheel vrij is, wordt de ledige huls uitgeworpen.

Vervolgens kan een nieuwe patroon worden ingebracht, waarna de hefboom om den vuurmond te sluiten van rechts naar links bewogen wordt. Zoolang de schroef zich in de uitsnijding van de kulas bevindt, kan zij niet draaien en wordt zij eenvoudig door het draagstuk mede genomen, totdat de as van het sluitstuk in het verlengde van de zielas gekomen is. Nu kan omgekeerd het draagstuk niet meer verder wentelen terwijl bij voortgezette beweging van den hefboom het sluitstuk in zijn ligplaats volkomen wordt vastgeschroefd; ten slotte stoot de hefboom tegen de nok b_1 .

Door een ruk aan het aftrektouw schuift de trekker naar achteren, waardoor de stang een weinig gedraaid wordt en met haar onderende een druk uitoefent tegen den staart van den haan, die tengevolge hiervan eene kleine wenteling volbrengt en de spannok vrij maakt, waarop de percuteur vooruitsnelt en de lading ontsteekt. De bek van den haan heeft zich hierbij van de bovenste naar de onderste groef op het achtervlak der sluitschroef verplaatst.

Omtrent de *affuit* valt het navolgende mede te deelen (fig. 4 op plaat III).

De vuurmond ligt in een phosphorbronzen mof 1, die van twee tappen 2 voorzien is. Aan weerszijden van deze mof is een geleistang 3 aangebracht, die met haar achtereinde aan de kulas en met haar vooreinde aan eene ketting 4 bevestigd is. Deze ketting loopt vervolgens over een schijf 5, gestoken op de tap 2, en is met haar andere uiteinde vastgezet op een dwarsbout 6, die zich tusschen de zijwangen der affuit bevindt. Aan dienzelfden bout is ook de ketting van de tweede geleistang bevestigd, benevens een zuigerstang 7 eener hydraulische rem 8, die tevens met krachtige spiraalveeren 9 is toegerust, ten einde den vuurmond na het schot weder in zijn vorigen stand te doen terugkeeren. De mof rust voorts met haar tappen in een soort stoel 10, die om een pivot draaibaar is in den pot van een draagstuk 11; zoodoende is aan den vuurmond eene geringe zijdelingsche verplaatsing, onafhankelijk van de affuit, toegestaan.

Ook de raden zijn van eigenaardige remmen voorzien, die onder het rijden aan de affuit worden opgehangen en desverkiezende met behulp van de hefboomen 12 tegen de raden kunnen worden aangelegd. Tijdens het vuren worden deze remmen neergelaten, zooals in de figuur is voorgesteld. Zij bestaan uit een stang 13, die, door middel van een kruk 14, scharnierend op de as der affuit bevestigd is, terwijl het onderende in een cilindrisch

gedeelte van een remklos 15 gestoken is en hierin zoodanig door eene spiraalveer wordt vastgehouden, dat het mogelijk blijft de klos met eenige krachtsinspanning een weinig uit te trekken. De remklossen van beide raden zijn onderling verbonden door een koker 16, die door middel van eene ketting met trekveer 17 aan de zijwangen der affuit is opgehangen.

Voorts treft men vijf nikkelstalen schilden aan, dik 5 à 6 mM. Eén dezer schilden is aangebracht boven het midden van den vuurmond; aan weerszijden hiervan bevindt zich een schild, dat op marsch wordt neergelaten en alsdan dienst doet als trede en voetsteun voor de manschappen, die op de affuit gezeten zijn, terwijl ten slotte ook nog tusschen elk rad en de naastliggende zijwang een schild wordt aangetroffen, dat aan de bovenbedoelde rem bevestigd is.

Bij het afgaan van het schot schuift de vuurmond circa 55 cM. in de mof achteruit, om daarna weder in zijn eersten stand terug te keeren.

Gelijktijdig springt de affuit ongeveer 40 cM. terug. Gedurende deze verplaatsing echter, loopen de raden tegen hunne remmen op. De klossen deelen niet in den terugloop; de spiralen in de cylinders worden samengedrukt en de trekveeren uitgerekt, terwijl deze veeren te zamen de affuit wederom in batterij doen terugkeeren. Volgens den fabrikant oefent de bodemgesteldheid op een en ander geen invloed van beteekenis uit.

Eindelijk is het staarteinde van de affuit ook nog van een schop of ploeg voorzien, ter beperking van den terugloop.

De richtmiddelen leveren niets op, dat onze bijzondere aandacht verdient.

Hieronder vermelden wij ten slotte nog de belangrijkste gegevens betreffende vuurmond, affuit en projectiel.

Vuurmond.

Kaliber.	75	mM.
Aantal trekken.	20	
Diepte der trekken.	1	mM.
Breedte » »	8,28	»
» » velden	3,5	»
Spoed der trekken aan de monding.	25	Kal.
Totale lengte van den vuurmond.	2400	mM.
» » » » »	32	Kal.
» » » de ziel	2265	mM.
» » » » »	30,2	Kal.
Gewicht van den vuurmond.	325	KG.
» » het sluitmechanisme	15	»
Broekzwaarte.	10	»

Affuit.

Kniehoogte.	1	M.
Grootste elevatie.	14°	

Grootste declinatie	7°	
Gewicht van de affuit	640	KG.
Normale terugloop	53	cM.
Grootst mogelijke terugloop	60	»

Projectiel.

Gewicht van het projectiel	6	KG.
Aanvankelijke snelheid	500	M.
Maximum gasdruk	1800	Atm.

i. Systeem-CANET (1).

Sedert het jaar 1889 heeft de Heer CANET, de even schandere als werkbare »Directeur du Service de l'Artillerie» van de »Société des Forges et Chantiers de la Méditerranée», onafgebroken zijne ernstige studie betreffende het vraagstuk der toekomstige bewapening van de veldartillerie voortgezet.

Aan de hand van uitgebreide schietproeven heeft deze constructeur een schat van ervaringen opgedaan, die hij in verschillende geschriften en nota's heeft neergelegd. Jammer genoeg, droeg deze arbeid tot dusver een zeer vertrouwelijk karakter, zoodat des Heeren CANET's denkbeelden en motieven niet konden doordringen tot het studeervertrek van elken artillerie-officier. Ongetwijfeld is een verklaarbare vrees voor nabootsing hieraan niet vreemd geweest. Met zooveel te meer reden zijn wij dan ook den Heer CANET erkentelijk, dat hij ons volmacht heeft verleend, thans een zoodanig gebruik te maken van zijne manuscripten, als ons in het belang van de voorliggende studie wenschelijk voorkomt.

Het zou ons te ver voeren den uitvinder op den voet te volgen; wij meenen echter den lezer niet onkundig te mogen laten aan den hoofdinhoud van de hierbedoelde geschriften en de dienaangaande gevoerde briefwisseling. Wij stellen ons dan ook voor hierop terug te komen, nadat eene beschrijving van CANET's veldmaterieel, model 1896, is voorafgegaan.

Bedoeld materieel is geconstrueerd in drie verschillende kalibers, terwijl van elk kaliber een zwaar en een licht type bestaat, met name: kanonnen van 75 mM. L/32 en L/24, van 70 mM. L/32 en L/24 en van 65 mM. L/35 en L/30. Hieruit een keuze doende, zullen wij ons bepalen tot het kanon van 75 mM., daar toch al deze vuurmonden volgens dezelfde grondbeginselen geconstrueerd zijn (2).

De *vuurmond* dan, bestaat uit een kernbuis, versterkt door een langen mantel, die het sluitstuk opneemt, een tappenring en een vereenigingsband.

(1) Ontleend aan verschillende, aanvankelijk vertrouwelijke, nota's van den Heer CANET, ons toegezonden als manuscript, benevens aan tal van teekeningen en photographieën betreffende dit materieel.

(2) Voor afmetingen en gewichten verwijzen wij naar achterstaande tabel.

De eenvoudige en regelmatige vormen, aan een en ander gegeven, komen ten goede aan het smeden, het harden en het monteeren.

De onderlinge verbinding van deze elementen geeft aan het geheel de gewenschte soliditeit, terwijl hunne schikking ten opzichte van elkander een waarborg is voor het weerstandsvermogen, zoowel in longitudinalen als in transversalen zin.

CANET heeft verschillende systemen van *sluitmechanismen* bestudeerd, daarbij rekening houdende met de bijzondere eischen, die de artillerie van deze en gene mogendheid stelt en niet zelden nogal uiteenlopend zijn. Ten slotte zijn hieruit drie constructiën voortgesproten, die echter alle tot het schroeftype behooren. Wij zijn van meening, dat de sluitmechanismen-CANET in het algemeen voldoende bekend zijn, om thans niet tot in alle bijzonderheden behoeven af te dalen (1).

De drie bedoelde typen dan, laten zich beknopt aldus karakteriseeren: Eerste type. — Dit sluitstuk wordt gevormd door een cilindrische schroef, die door twee achtereenvolgende bewegingen losgedraaid en omgewenteld wordt, zonder dat het noodig is hiertoe de hand van de kruk te nemen.

Het geheel is tot een hooge mate van eenvoudigheid teruggebracht en kan zonder eenig gereedschap gedemonteerd worden.

Het ontstekingsmechanisme wordt automatisch gewapend tijdens het losdraaien van de sluitschroef.

Men kan hierbij zoowel van kardoeshulzen als van plastische afsluiters gebruik maken (2).

Tweede type. — Bij dit type heeft de schroef een conisch verloop; zij wordt door middel van ééne enkele beweging van den hefboom, in een zelfde vlak, geopend of gesloten.

Het is mogelijk het ontstekingsmechanisme te wapenen zonder de kulas te openen, terwijl dit, desverkiezende, onmiddellijk door een ander, in reserve gehouden, kan vervangen worden.

Overigens gelden dezelfde opmerkingen als boven (2).

Derde type. — De sluitschroef is voorzien van een concentrischen draad, terwijl zij weder geopend of gesloten wordt door middel van ééne enkele beweging van den hefboom. Geopend zijnde, vormt het sluitstuk zelve eene laadgoot.

Daar dit type geheel nieuw is, zij het ons veroorloofd eene enkele bijzonderheid mede te deelen.

Het geheel is samengesteld uit vijf onderdeelen. Het eigenlijke sluitstuk wordt gevormd door een bolsegment, dat zijwaarts begrensd wordt door

(1) Zie o. a. verschillende artikelen in voorgaande jaargangen van *De Militaire Spectator*, van de hand van den Kapitein der Artillerie L. J. SCHELTEMA, benevens: *L'Artillerie-Canet à l'Exposition Universelle d'Anvers en 1894* par J. MALENGREAU en *L'Artillerie à tir rapide en France-Les canons-Canet* par M. P. MERVEILLEUX DU VIGNAUX.

(2) Zie voor de bijbehorende figuren *Revue d'Artillerie* 1896.

twee platte vlakken en van achteren door een halfcylindrisch concaaf oppervlak. Op bedoelde zijvlakken zijn de concentrische schroefdraden aangebracht, die in overeenkomstige moeren, gesneden in den wand van den vuurmond, grijpen.

Drie omwentelingen van de schroef zijn voldoende om haar geheel te kunnen uitnemen.

Overigens gelden weder dezelfde opmerkingen als voor het tweede type (2).

Alle drie deze typen zijn voorts voorzien van automatische uitwerpers en van veiligheidsinrichtingen ter voorkoming van elk gevaar bij ontijdige ontsteking of nabranden, terwijl ook het eventueel losdraaien van de sluitschroef afdoende belet wordt.

Eindelijk kan men zoowel van gewone slagpijpjes als van elektrische ontsteking gebruik maken.

Na deze algemeene beschrijving komt het ons wenschelijk voor het eerste type nog iets meer van naderbij te beschouwen.

Het mechanismus bestaat uit:

- 1°. De sluitschroef;
- 2°. Het draagstuk;
- 3°. Den extractor, en
- 4°. Het ontstekingsmechanisme.

De sluitschroef is, evenals de moer in het kanon, verdeeld in vier sectoren, waarvan twee met schroefdraad en twee glad. Zij is geschoven over een cilindrischen hals, die deel uitmaakt van het draagstuk, en wordt hierop vastgehouden door middel van een soort manchet, eveneens voorzien van twee gladde en twee schroefdraadsectoren, die echter in tegengestelden zin afwisselen als die op het buitenoppervlak der schroef. Dientengevolge vatten de binnenste draden in hunne moeren juist als de buitenste vrij zijn en omgekeerd.

De sluitschroef draagt aan haar achtervlak den hefboom en is centraal doorboord voor het opnemen van het ontstekingsmechanisme, bestaande uit: den percuteur met slagveer en de stang met trekkernok en veer.

Het draagstuk is draaibaar om een scharnierbout aan de rechterzijde van den vuurmond en kan met behulp van een klink hetzij met de schroef, hetzij met de kulas verbonden worden, al naarmate het kanon geopend of gesloten is.

De ejector bestaat uit een twee-armigen hefboom, welks lange arm den rand van de patroonhuls omvat, terwijl de korte arm bij het omwentelen van het sluitstuk stoot tegen eene nok op het scharnierstuk, waardoor de huls wordt uitgeworpen.

De *richtmiddelen* bestaan uit een eenvoudigen opzet en een vizierkorrel. Zij kunnen 's nachts electrisch verlicht worden.

(2) Zie voor de bijbehorende figuren *Revue d'Artillerie* 1896.

De *affuit* vertegenwoordigt zeer zeker een hoogst eigenaardig en vernuftig bedacht systeem (fig. 5 en 6).

CANET noemt zijne *affuit* »à flèche élastique», en inderdaad, deze benaming is zeer juist gekozen.

Men stelle zich voor twee gesmeed stalen buizen, die tijdens den terugloop, evenals de kokers van een gewonen kijker, over elkander heen schuiven. Zoodoende wordt een hydropneumatische of wel een wrijvingsrem in werking gebracht.

De bovenste buis draagt den stoel, waarin de vuurmond rust, en is tevens verbonden met de as der raden. De onderste buis vormt meer in het bijzonder den staart en eindigt in een schop. Het is toch duidelijk, dat de beoogde werking alleen verkregen kan worden, wanneer men over een vast steunpunt kan beschikken, daar anders de vuurmond niet weder in batterij zou terugloopen; bedoeld steunpunt nu, wordt gevormd door de schop, die zich bij het afgaan van het schot in den grond vast werkt. Op die wijze is het mogelijk geworden te beletten, dat de *affuit* wordt opgelicht, zonder er toe gedwongen te zijn haar gewicht te vermeerderen.

Een ander voordeel van deze inrichting is, dat verreweg het grootste gedeelte van het geheele systeem aan den terugloop deelneemt. Deze omstandigheid heeft tengevolge, dat de rem slechts een geringen weerstand aan dien terugloop behoeft te bieden, zoodat het gewicht van vuurmond en *affuit* toereikend is om de raden te dwingen met den grond in aanraking te blijven; immers, alle overige voorwaarden dezelfde zijnde, is de terugloop omgekeerd evenredig met het gewicht van den vuurmond en van het zich verplaatsende gedeelte der *affuit*. Proeven hebben de juistheid van deze beweringen bevestigd.

Wij hebben gemeend deze beschouwing te moeten doen voorafgaan, ten einde een goed begrip te kunnen geven van de thans beknopt te beschrijven technische inrichting van deze elastische *affuit*.

Men kan dus, zooals uit het voorafgaande blijkt, twee hoofddeelen onderscheiden:

- 1°. een vast gedeelte, bestaande uit den staart met schop, en
- 2°. een beweegbaar gedeelte, bestaande uit het eigenlijke lichaam der *affuit* met stoel, as en raden.

De hydropneumatische rem is ten deele in den staart en ten deele in het *affuit*lichaam opgenomen. Eerstgenoemde wordt aan de onderzijde afgesloten door een ingeschroefden bodem, terwijl voorts hierop een ring bevestigd is, die de schop en het verdere staartbeslag draagt. Het bovineinde wordt omvat door het buisvormig gedeelte der eigenlijke *affuit*.

De lengte van de richtspaak is zoodanig gekozen, dat deze, omgeslagen tegen den staart, aanligt tegen het achtervlak van het *affuit*lichaam; dientengevolge vormt een en ander op marsch een onwrikbaar geheel.

Het *affuit*-lichaam is aan de bovenzijde afgesloten door een bodemstuk,

waarin de zuigerstang is vastgezet; het ondereinde is, zooals wij reeds opmerkten, over den staart geschoven. Met het cilindrisch gedeelte van de affuit zijn twee geleibogen, wier bovenvlakken op verschillende hoogte zijn gelegen, uit één stuk gegoten; op deze bogen rust de stoel. Op korten afstand achter den laagsten geleiboog is op de affuit een getande sector aangebracht.

De stoel bestaat uit twee zijwangen, die onder meer aan de onderzijde nog vereenigd zijn door twee cirkelvormige randen, welke op de bovengenoemde geleibogen rusten en deze haakvormig omvatten. Met behulp van de aanstonds te beschrijven inrichting voor de zijdelingsche richting is het mogelijk den vuurmond met zijn stoel, onafhankelijk van de affuit, om een horizontalen hoek te verplaatsen.

De toestel voor de zijdelingsche richting, bestaat uit den reeds genoemden getanden sector en eene hierop werkende schroef zonder eind, op welke as een handwiel gestoken is. Met behulp hiervan kan de vuurmond 4° naar links of naar rechts worden omgezet.

Een weinig meer naar achteren bevindt zich het handwiel voor de hoogterichting. Met behulp hiervan wordt door tusschenkomst van een rondsel-overbrenging, opgesloten in een bus, de stelschroef op of neer bewogen. Tegen de linkerzijde van den vuurmond is een borst aangebracht, die tevens den opzet draagt en door de broekzwaarte op den stelschroefkop blijft rusten.

De affuit is mede voorzien van een naafrem, die meer in het bijzonder bestemd is tot het regelen van den gang van het voertuig op marsch, doch slechts bij hooge uitzondering dienst mag doen onder het vuren. Aan de voorzijde van de affuit treft men ter linkerzijde een kruk aan, die op een schroefas bevestigd is en dient tot het in werking brengen van de rem. Waar de constructeur niet voornemens schijnt te zijn omtrent deze reminrichting en hare werking volledige gegevens te verstrekken, dienen wij ons te beperken tot eene mogelijke veronderstelling.

Wij meenen dan, aan de hand van meerdere photographische afbeeldingen te mogen aannemen, dat door aan de genoemde kruk te draaien een stang, die evenwijdig aan de as der raden geplaatst is, evenals de pees van een boog gespannen kan worden. Deze stang nu, wordt aan de uiteinden gedragen door een tweetal hefboomen, die weder op de remklossen, geschoven over de radnaaf, werken; vermoedelijk geschiedt dit laatste door tusschenkomst van eene scharnierende verbinding. Deze klossen zijn voorts aan ééne zijde van een schuin vlak voorzien, waarmede zij aanliggen tegen een dergelijk vlak, aangebracht op de naaf. Het is nu denkbaar, dat door de stang aan te halen de remklossen een weinig worden omgezet, waardoor de schuine vlakken tegen elkander oploopen en bijgevolg klemming ontstaat, dit wil zeggen, de draaiende beweging van het rad min of meer belemmerd wordt.

De as der raden omvat de cylindrische affuit. De asarmen zijn elleboogvormig aangezet, teneinde hoogere raden te kunnen gebruiken.

De hydropneumatische reminrichting vertegenwoordigt een geheel nieuwe constructie, doch ook omtrent de nauwkeurige inrichting hiervan bewaart de uitvinder het stilzwijgen. Wij gelooven in dit geval beter te doen ons niet in gissingen te verdiepen; wel is waar, zijn reeds meerdere hydropneumatische reminrichtingen in gebruik gekomen en beschreven — o. a. die van den nieuwen Franschen veldhouwitser van 120 mM. — doch deze constructiën komen niet overeen met de hier gevolgde, zoodat zij alleen op een zelfde beginsel steunen. Waar overigens CANET's affuitrem binnen zeer weerstands biedende wanden is opgesloten, mag men op een afdoend gewaarborgde werking rekenen.

Thans rest ons nog in het kort na te gaan, wat er feitelijk bij het afgaan van het schot geschiedt.

Op den voorgrond zij gesteld, dat een en ander geheel automatisch plaats heeft.

Bij het eerste schot dringt de schop in den grond; bij ongunstig terrein wordt bij de eerste schoten hoogstens een terugloop van 3 cM. verkregen, doch daarna staat de staart der affuit onwrikbaar vast.

Bij elk volgend schot loopt het beweegbare gedeelte vrij terug, waarbij de hydropneumatische rem hare werking doet gevoelen en de raden in aanraking met den bodem blijven.

Nadat de energie van den terugloop geabsorbeerd is, schuift de eigenlijke affuit met de overige beweegbare deelen weder in batterij, om geheel denzelfden stand in te nemen als vóór het schot.

Uit de schietproeven zou gebleken zijn, dat de terugloop zoowel als het weder in batterij komen zeer regelmatig en geleidelijk geschieden, zonder dat ook maar eenigszins van schokken sprake is. Dientengevolge is een uitnemende waarborg voorhanden voor het behoud van de richting; de verkregen verschillen worden dan ook, hiermede in overeenstemming, als zeer gering opgegeven.

Ook al mocht de vuurmond zijn uitersten stand naar links of rechts innemen — dit is dus, zooals wij boven zagen, wanneer de zielas een hoek van 4° maakt met de hoofdas der affuit — dan nog blijft de werking volkomen dezelfde als in het voorafgaande is beschreven. De Heer CANET beschouwt eene correctie van 4° als voldoende voor de meest voorkomende gevechtstoestanden.

Daar voorts het voorvlak van de schop vrij blijft, bestaat er hoegenaamd geen bezwaar de affuit na het vuren weder op te leggen of haar, bij verandering van doel, zijdelings te verplaatsen.

Mochten de richttoestellen, de schop en de reminrichting onbruikbaar zijn geworden, dan is het toch nog mogelijk de affuit te gebruiken. Daartoe worden de eigenlijke affuit en de staart door middel van spieën met elkander verbonden en de radrem aangezet.

Het rendement der affuit wisselt af van 2,18 voor het lange, tot 2,23 voor het korte kanon (1).

Aan de affuit wordt alleen een wisscher medegenomen, bestaande uit twee in elkander passende deelen.

Omtrent de *munitie* kunnen de navolgende bijzonderheden vermeld worden.

De projectielen en de kardoeshulzen worden afzonderlijk medegevoerd, om onmiddellijk vóór het laden, met behulp van eene eigenaardige inrichting aan de huls — naar wij meenen een soort bajonetsluiting — door een der voorwagenbedienden met elkander vereenigd te worden. CANET heeft zoodoende getracht een middenweg te volgen; wij zagen overigens dit denkbeeld ook reeds toegepast bij KRUPP's nieuwste snelvuur-veldgeschut.

Genoemde hulzen zijn voorts uit één stuk messing of aluminium vervaardigd en dragen in den bodem een slaghoedje of een elektrisch pijpje.

Wat de projectielen betreft, komen op de honderd schoten voor 90 granaatkartetsen, systeem-CANET, zoogenaamde »projectiles uniques de campagne», en 10 stalen granaten met zware explosieve vulling, genoemd »bus à grande capacité».

Zooals reeds uit den naam is af te leiden, heeft de fabrikant getracht in de granaatkartets een projectiel te construeeren, dat alle thans te velde gebruikelijke typen kan vervangen. Zij bestaat uit een gesmeed stalen bus, die een aantal gietijzeren schijven bevat, welke weder de hardlooden kogels opnemen, waartoe de noodige halfbolvormige inzinkingen zijn aangebracht. De bus wordt gesloten door een gietijzeren kop, waarin de bus geplaatst is. De springlading is geborgen in een bodemkamer, welker wanden opgebouwd zijn uit eenige in meerdere fragmenten verdeelde gietijzeren ringen en die aan de bovenzijde door een smeedijzeren spiegel wordt afgesloten. Een eveneens van smeedijzer vervaardigde pijp brengt, op de gebruikelijke wijze, de bus met deze kamer in gemeenschap. Rondom die pijp is een bijzondere stof aangebracht, welke, ter wille van de waarneming op groote afstanden, een dikke rookwolk vormt, wanneer het projectiel springt. Ten andere kan deze stof, aangestoken en weggeslingerd door de springlading, langzaam opbranden en zoodoende onder gunstige omstandigheden brand veroorzaken.

Dank zij de inwendige inrichting, hierboven beknopt beschreven, vormt de granaatkartets een compact geheel, dat een aanzienlijk weerstandsvermogen in de lengterichting bezit.

Eindelijk treffen wij onderaan den kop van dit projectiel een ijzercentreerring en nabij den bodem een koperen geleiband aan.

CANET vermeldt de navolgende uitkomsten, door de schietproeven opgeleverd:

(1) Hieronder verstaat men de verhouding van den arbeid in KGM. — die geabsorbeerd moet worden om de levende kracht van den terugloop tot nul terug te brengen — tot het totale gewicht der affuit.

1°. De rookwolk bij het springen van de granaatkartets is zichtbaar tot op een afstand van 4500 M.

2°. Bij het schieten op schijven werden vele diepe en regelmatig verspreide aanslagen verkregen.

3°. Op een afstand van 2000 M. dringt het projectiel, zonder verbrijzeld te worden, 80 cM. in gewoon metselwerk in.

De granaat is uit den aard der zaak meer in het bijzonder bestemd voor het beschieten van weerstandbiedende doelen. Daartoe is zij dan ook uit één stuk en met massieven punt vervaardigd, terwijl de buis in den bodem wordt geplaatst. Overigens komt de uitwendige inrichting met die van de granaatkartets overeen.

De buizen zijn vervaardigd van brons of van aluminium. Men onderscheidt :

1°. Buizen met dubbele werking voor de granaatkartets, en

2°. Bodembuizen met vertraagde werking voor de granaat.

Ten einde, met het oog op eene vuursnelheid van 10 schoten in de minuut, voldoende vlug en toch zuiver te kunnen tempeeren, heeft CANET een eigenaardige tempeertang bedacht, waarvan de inrichting op het navolgende neerkomt.

De tempeertang heeft de algemeene gedaante van een metaalschaar. Eén van de beide korte armen der schaar eindigt in een dop, of hoed, die den kop der buis geheel kan omsluiten, terwijl over den anderen arm een looper verschuifbaar is, die den priem draagt, waarmede de sasslang in het gewenschte punt moet doorboord worden. Langs den onderrand van genoemden dop kan eveneens een looper glijden; beide loopers kunnen met behulp van een klemschroef in elk willekeurig punt worden vastgezet. De laatste is voorts van een vorkje voorzien, dat juist past over een index-nok, die op alle tijdschokbuizen wordt aangetroffen. Zijn nu de beide loopers in verband met de te geven tempeering in de behoorlijke punten vastgeklemd, dan plaatst men den dop over de buis en drukt de beide lange armen der tang samen; blijkbaar wordt nu de sas in het gewenschte punt doorboord, waarmede de verrichting is afgeloopen.

Wij mogen vertrouwen, dat den lezer al de voordeelen van den automatische tempeersleutel, in het algemeen, voldoende bekend zijn om hierbij niet lang behoeven stil te staan. Vooral bij snelvuurgeschut kan een dergelijk werktuig niet gemist worden; men behoeft slechts een enkelen keer een onzer buizen getempeerd te hebben, om overtuigd te zijn van het langdradige dezer handeling en de weinige zekerheid, dat twee opvolgende gelijke tempeeringen ook inderdaad even groot gegeven worden. De automatische sleutel werkt snel, nauwkeurig en laat een behoorlijke contrôle toe omtrent de tempeering van het reeds verschoten projectiel.

Als lading heeft CANET bij zijne proefschoten nitroglycerine- of schietkatoen-preparaten gebruikt, daarbij rekening houdende met de bij verschillende artillerieën ingevoerde kruitsoorten.

Zooals gewoonlijk, laten wij hieronder de voornaamste getallengegevens volgen met betrekking tot den langen en den korten vuurmond van 75 mM.

Onderwerp.	Lang type.	Kort type.
<i>Vuurmond.</i>		
Gewicht KG.	330	250
Lengte M.	2,40	1,80
» Kal.	32	24
Maximum gasdruk Atm.	2200	2200
Aantal schoten per minuut	10	10
» bedieningsmanschappen	4	4
<i>Affuit.</i>		
Gewicht KG.	650	500
Kniehoogte M.	1,00	1,00
Middellijn van het rad »	1,32	1,32
Spoorbreedte »	1,25	1,25
Grootste elevatie Grad.	15	15
» declinatie »	5	5
» horizontale hoekverplaatsing »	4	4
<i>Munitie.</i>		
Gewicht van de granaatkartets KG.	5,2	4,6
Rendement (1) van de » %	60	55
Gewicht van de granaat KG.	5,2	4,6
» » » explosieve vulling »	0,400	0,350
» » » volledige patroon »	7,0	6,0
Aanvangssnelheid bij 2200 Atm. spanning . . M.	600	500
» » » 3000 » » » » »	680	600
Maximum dracht »	6800	5000
<i>Voorwagen.</i>		
Gewicht van den ledigen voorwagen KG.	330	300
» » » gevulden » »	575	510
Aantal medegevoerde schoten	35	35
<i>Aangespannen stuk.</i>		
Gewicht KG.	1555	1260
Treklust per paard (6 paarden) »	260	210
» » » (4 ») »	—	315

De »Société des Forges et Chantiers de la Méditerranée» heeft op hare terreinen nabij Havre talrijke schietproeven met CANET's materieel doen

(1) Onder »rendement» van de granaatkartets verstaat men de verhouding van het gewicht kogels en scherven tot het totale gewicht van het gevulde projectiel.

uitvoeren, en wel, met ladingen van verschillende gewichten en kruitsoorten. Wij zullen niet alle verkregen uitkomsten overnemen, doch ons bepalen tot enkele grepen, meer in het bijzonder met betrekking tot de werking van de affuit van het lange kanon van 75 mM.

De vuurmond dan, was bij één der proeven opgesteld op een grasveld. Het eerste schot — »coup d'enfoncement" — werd gedaan met een lading van 0,500 KG. nitroglycerine-kruit; de totale terugloop bedroeg 0,025 M. Men deed vervolgens de lading tot 0,800 KG., telkens met 0,050 KG. toemenen, alleen ging men van 0,600 op 0,675 KG. en hiervan op 0,700 KG. over; de totale terugloop was bij deze schoten respectievelijk 0,000, 0,024, 0,020, 0,012, 0,012 en 0,020 M.

Tijdens eene andere proef, waarbij ladingen van 0,360 tot 0,950 KG. schietkatoen-kruit gebruikt werden, verkreeg men bij het eerste schot een totalen terugloop van 0,020 M., bij negen van de tien volgende schoten werd geen terugloop waargenomen, terwijl deze bij het achtste schot slechts 0,003 M. bedroeg.

De grootste terugloop, dien wij aangeteekend vinden, is 0,050 M. bij een eerste schot. Bij ongeveer dezelfde ladingen en spanningen bleek ook de terugloop nagenoeg constant te zijn.

Ook het oplichten van de affuit beperkte zich tot een gering bedrag; dit was nimmer grooter dan 0,018 M.

Ten andere dienden enkele schoten tegen schijven om na te gaan, welke afwijkingen verkregen werden indien de richting niet verbeterd werd. De schijf was opgesteld op een afstand van 100 M. van den vuurmond. Bij een groep van 9 schoten bedroeg de hoogtespreiding 0,34 en de breedtespreiding 0,14 M.; bij eene andere serie van 7 schoten waren deze cijfers respectievelijk 0,43 en 0,375 M. en bij een derde van 6 schoten 0,24 en 0,29 M.

Met een lang kanon van 70 mM. gaven 5 schoten op een afstand van 600 M. een hoogtespreiding van 0,56 en een breedtespreiding van 0,33 M., zonder dat de richting na elk schot gecorrigeerd was.

De granaatkartets bleek hare kogeltjes zeer regelmatig te verspreiden; de tophoek van den spreidingskegel bedroeg 18° à 19° .

CANET heeft aldus artilleriesmaterieel geconstrueerd, dat inderdaad voldoet aan de door hem aan snelvuur-veldgeschut gestelde eischen, die zich aldus laten formuleren: de terugloop moet worden opgeheven; de vuurmond moet nagenoeg niet uit de richting komen; het openen en sluiten van de kulas moet in één of twee bewegingen geschieden; de lading moet bestaan uit rookzwak kruit; projectiel, kruitlading en ontstekingsmiddel moeten gelijktijdig worden ingebracht.

Is eenmaal de vuursnelheid voldoende hoog opgevoerd, dan zal de vuurregeling met twee stukken in plaats van met zes kunnen geschieden. Daar voorts de vuursnelheid van elk stuk minstens tot het viervoudige is toege-

nomen, zal één enkele sectie, ingeschoten zijnde, eene moorddadiger vuur kunnen afgeven dan de volledige batterij van zes vuurmonden, terwijl zij dan nog een driemaal kleiner doel aan de tegenpartij aanbiedt.

Zooals wij reeds met een enkel woord in de gegeven »Inleiding» opmerkten, is CANET bij zijne constructiën uitgegaan van de eischen, die aan de beweegbaarheid van het veldstuk gesteld moeten worden, en zeer terecht, want zonder de noodige mobiliteit zou dit geschut zijne »tactische» waarde verliezen en bijgevolg onbruikbaar zijn, ook al ware de »technische» inrichting voor geen verbetering vatbaar.

Voor het lange kanon werd, in ronde cijfers, 1650 KG., voor het korte 1250 KG. aangenomen als het gewicht van het opgelegde stuk, dus van vuurmond, affuit en voorwagen. Zoodoende wordt de treklast per paard voor het eerste type 275 KG. en voor het laatste 310 KG., indien respectievelijk 6 en 4 paarden voorgespanssen worden.

Het komt er thans op aan, deze gewichten oordeelkundig te verdeelen over het vóór- en het achterstel. Hierbij zal men uit den aard der zaak den voorrang moeten toekennen aan vuurmond en affuit, die immers te zamen beslissen omtrent het vermogen van het stuk, terwijl de voorwagen slechts den munitievoorraad opneemt.

De voor snelvuurgeschut vereischte affuit »zonder terugloop» wordt noodwendig zwaarder dan het tegenwoordige type. Wil men dus de ballistische eigenschappen van het kanon en daarnaast ook het totale gewicht van het opgelegde stuk behouden, dan dient men op het gewicht van den voorwagen te besparen, wat de affuit meer tot zich neemt. CANET neemt aan, dat maximaal 0,40 van dit totale gewicht toekomt aan den voorwagen, zoodat voor vuurmond en affuit 0,60 in rekening moet gebracht worden. Zoodoende komt men tot ongeveer 1000 KG. en 750 KG. als de respectievelijke gewichten voor vuurmond en affuit van het zware en van het lichte type.

Berekeningen en proeven hebben voorts geleerd, dat het gewicht van de affuit nagenoeg het dubbele van dat van den vuurmond moet bedragen. Oogenschijnlijk moet een zoo aanzienlijk affuitgewicht als een gebrek van het nieuwe veldmaterieel beschouwd worden. Doch zelfs voor dezen prijs dient men zich de belangrijke voordeelen, die de onbeweegbaarheid van het stuk tijdens het vuren oplevert, te verschaffen.

Neemt men den Franschen vuurmond van 80 mM., welks uitmuntende eigenschappen den lezer voldoende bekend zullen zijn, tot voorbeeld, dan blijken zich de gewichten van affuit en kanon te verhouden als 530 tot 425, of als 1,25 tot één (1).

Deze affuit beantwoordt volkomen aan hare bestemming als ondersteunings-toestel en voertuig voor het kanon. Zij loopt met dit kanon bij elk schot 1,50 M. à 2 M. terug en kan dan weder door vier man in batterij gebracht

(1) Bij het Nederlandsche veldgeschut, dat veilig met het Fransche op ééne lijn gesteld kan worden, is deze verhouding als 540 tot 450, dus als 1,20 tot één.

worden. De bestemming van de affuit van het snelvuurgeschut is echter een geheel andere. Terwijl toch dezelfde eischen moeten gesteld worden aan hechtheid en weerstandsvermogen tegen de werking van het schot, moet deze affuit bovendien geen terugloop bezitten. Het eenvoudige ondersteuningslichaam is dus een »machine" geworden, die een zekere hoeveelheid levende kracht moet kunnen absorbeeren, daarom op den bodem een onveranderlijk steunpunt moet nemen en voorts het kanon, na zijn terugloop, weder in den oorspronkelijken stand moet doen wederkeeren, zonder dat de richting verloren is gegaan. Aan deze voorwaarden kan niet voldaan worden, zonder aan de affuit een grooter gewicht toe te kennen dan het thans gebruikelijke. Mocht men, meent CANET, er ooit in slagen een affuit voor snelvuurgeschut te vervaardigen, die slechts 530 KG. weegt voor een vuurmond als het Fransche kanon van 80 mM., dan zou daarmee bewezen zijn, dat de tegenwoordige affuit veel te zwaar is, daar men met hetzelfde metaalgewicht, thans besteed aan eene onveerkrachtige affuit, eene affuit zonder terugloop had kunnen construeeren.

In al het voorafgaande is stilzwijgend aangenomen, dat het kanon zijn ballistisch vermogen behoudt, dat het dus in beide gevallen hetzelfde projectiel met dezelfde snelheid voortschiet.

Vermindert men de aanvankelijke snelheid, dan wordt de oplossing van het affuitvraagstuk belangrijk vereenvoudigd. Immers, de levende kracht, die de affuit heeft te absorbeeren, is evenredig met de tweede macht dier snelheid, zoodat de minste wijziging hierin reeds een aanzienlijken invloed uitoefent op den door de affuit te verrichten arbeid. Men moet daarom niet de affuitgewichten vergelijken, maar het gewicht aan metaal, dat één KGM. der levende kracht van den terugloop opneemt.

CANET komt ten slotte tot de navolgende grenswaarden, die uit den aard der zaak slechts afgeronde bedragen voorstellen en dus voor wijzigingen vatbaar zijn :

	Zwaar type	Licht type.
	KG.	KG.
Gewicht van den vuurmond	330	250
» » de affuit.	690	480
» » het stuk in batterij.	1020	730
» » den gevulden voorwagen.	620	515
» » het stuk in bataille.	1640	1245

Nadat omtrent de gewichtsverdeeling is afgehandeld, neemt CANET de zwaarte en het kaliber van het projectiel ter hand, waarmee weder de aanvankelijke snelheid nauw verbonden is.

Het projectielgewicht is afhankelijk van verschillende factoren.

De bovenste grens wordt beheerscht door het rendement van het projectiel en ten deele ook door de eischen van het transport.

De onderste grens wordt bepaald door de gedaante en de inwendige

inrichting van de granaatkartets, die, voor een gegeven kaliber, niet toelaat onder een zeker gewicht af te dalen.

Het is namelijk een erkend feit, dat indien twee projectieltypen van verschillende zwaarte een even groot gewicht aan schroot bevatten, het lichte projectiel de voorkeur verdient met het oog op den tijd, noodig voor het laden en het munitieverbruik. Ten andere kan men de gewichtsreductie niet beneden een zeker bedrag voortzetten, doordien toch elk projectiel een wand, een bodem, een kop met buis, minstens één band en een springlading moet bezitten, die samen het »doode gewicht» vormen, omdat zij niet rechtstreeks aan de uitwerking deelnemen.

Dit »doode» gewicht kan slechts onbeduidende wijzigingen ondergaan, zoodat elke gewichtsvermindering van het projectiel hoofdzakelijk betrekking heeft op het »nuttige» gewicht, d. w. z., op het projectielgedeelte, dat rechtstreeks uitwerking oplevert. Er zal bijgevolg ook een gewichtsverhouding zijn aan te wijzen, waarbij de bovengenoemde voordeelen gecompenseerd worden door het verlies aan kogels en scherven van de granaatkartets.

Het verband, bestaande tusschen het gewicht en de aanvangssnelheid van het projectiel, ligt voor de hand.

De levende kracht van het projectiel bij het verlaten van de monding, kan een zeker bedrag — bepaald door den gasdruk, waaraan de vuurmond van een gegeven gewicht weerstand moet kunnen bieden — niet overschrijden.

De gewichten van affuit en vuurmond, hierboven vastgesteld, veroorloven aan het projectiel van het lichte kanon een arbeidsvermogen van 45 MT. à 50 MT. en aan dat van het zware een arbeidsvermogen van 70 MT. à 80 MT. mede te deelen. Gaat men na welke projectielgewichten en snelheden met deze hoeveelheden arbeidsvermogen overeenkomen, dan vindt men de navolgende bedragen.

Snelheden in M. Gewichten in KG. voor een arbeidsvermogen van :

	45 à 50 MT.	70 à 80 MT.
400	6	
425	5,5	
450	5	7,5
475	4,5	6,5
500	3,5	6
525		5,5
550		5
575		4,5
600		4

Sommige van deze gewichten kunnen voor snelvuurgeschut niet in aanmerking komen. Indien toch het projectielgewicht meer dan 6 KG. bedraagt,

kan — met het oog op het transport — moeilijk van een groot munitieverbruik sprake zijn. Dit gewicht is dan ook als een maximum te beschouwen en bij voorkeur zal men zelfs hieronder moeten blijven.

Ten andere leiden kleinere gewichten dan 4 KG., wel is waar, tot aanzienlijke aanvangssnelheden, maar deze worden te spoedig uitgeput. Laat men het gewicht hetzelfde, dan kan men aan de verliezen in snelheid tegemoet komen door aan het projectiel een grootere lengte, dus een kleinere middellijn te geven, daar zodoende de specifieke belasting op de dwarsdoorsnede toe- en dus de vertragende invloed van den luchttegenstand afneemt. Deze maatregel heeft echter weder tengevolge, dat de gasspanning in den vuurmond hooger wordt opgevoerd en dat het moeilijker wordt aan het projectiel eene doelmatige inrichting te geven. Ook nog een ander bezwaar kan zich voordoen. Hoe langer namelijk het projectiel is, hoe grooter men de trekhelling moet nemen om het eene voldoende stabiliteit in zijne baan te verzekeren. Doch ook hierin is men gebonden aan grenzen, opdat de aanzienlijke hoekomzetting niet te veel verge van het weerstandsvermogen van vuurmond en projectiel. Nu zou men de trekhelling betrekkelijk kleiner kunnen laten en hiertegenover den vuurmond langer maken, ware het niet, dat de tactische bruikbaarheid eene grootere lengte dan de thans gebruikelijke uitsluit.

Ziedaar dan grenzen gesteld in alle richtingen. Bovendien kan 4 KG. niet beschouwd worden als het kleinste projectielgewicht voor het korte kanon, dat 500 M. aanvangssnelheid geeft, en gelijktijdig als de laagste limiet voor het projectiel van het zware type, dat een snelheid van 600 M. zou verkrijgen.

Neemt men ten slotte zijne toevlucht tot de practijk, dan blijkt, dat — met het oog op de juistheid van het schot en den gasdruk in de ziel — een projectiel van 5 KG. met 550 M. de voorkeur verdient boven een van 4,5 KG. met 575 M. snelheid.

Resumeerende, mag men alzoo onder de gestelde voorwaarden als limieten voor gewicht en aanvangssnelheid van het projectiel aannemen: 4 à 5 Kg. en 450 à 500 M. voor den lichten en 5 à 6 Kg. en 500 à 550 M. voor den zwaren vuurmond.

Zooals echter uit de vroeger gegeven tabel blijkt, heeft CANET deze snelheden toch nog hooger weten op te voeren.

Thans is de baan geëffend om te kunnen overgaan tot het vaststellen van het kaliber.

De langwerpige projectielen, die ten opzichte van het behoud hunner snelheid en de juistheid van de baan, de gunstigste uitkomsten opleveren, wegen ongeveer viermaal zooveel als de ronde kogel van hetzelfde kaliber. Berekent men, hiervan uitgaande, met welk kaliber de projectielgewichten van 4 KG., 4,5 KG. en 6 KG. overeenkomen, dan vindt men hiervoor ongeveer 65 mM., 70 mM. en 75 mM. (1).

(1) Het projectiel van 65 mM., dat viermaal het gewicht van den bol bezit, weegt 4,023 KG. Zoo wegen de projectielen van 70 mM. 5,028 KG. en van 75 mM. 6,184 KG.

Het projectiel van 65 mM., wegende 4 KG., geeft, met 500 M. snelheid voortgedreven, een zeer juist schot en eigent zich dan ook uitnemend voor landingsgeschut. Maar het resteerend arbeidsvermogen is boven afstanden van 1500 à 2000 M. te gering voor een projectiel van het eigenlijke veldmaterieel.

Zeer terecht verlangt CANET ook een projectiel, dat in staat is muurwerk, zooals dit te velde voorkomt, in bres te leggen, waaraan de »obus à grande capacité» haar ontstaan te danken heeft.

Ziedaar dan de grondslagen ontwikkeld, waarop een ontwerp-constructie voor een snelvuurkanon der veldartillerie gebaseerd kan zijn.

Dat voorts CANET onvoorwaardelijk de voorkeur geeft aan de schroefsluiting, mag als overbekend beschouwd worden. Als voornaamste voordeelen hiervan geeft hij op :

1°. De schroef maakt het overbodig den vuurmond nog achter het sluitstuk te verlengen en zodoende het totale gewicht te vermeerderen.

2°. Zij drukt de kardoeshuls geleidelijk op hare plaats in de kamer, zoodat van klemming geen sprake kan zijn.

3°. Zij is achter het kanon goed beschermd tegen de scherven der vijandelijke projectielen.

4°. De regelmatige gedaante van de ligplaats der schroef laat toe ook het achterstuk van den vuurmond, dat een groot weerstandsvermogen moet bezitten, behoorlijk te harden.

5°. De schroef eigent zich uitnemend voor de toepassing van alle hulpmiddelen, die voor een goede mechanische werking van een sluitstuk voor snelvuurgeschut noodzakelijk zijn.

Deze goede eigenschappen kent CANET niet, of althans niet in diezelfde mate, toe aan de wigsluiting.

Omtrent de affuitconstructie behoeven wij, na al het voorafgaande, niet verder uit te weiden. Alleen zij opgemerkt, dat CANET het hooge rendement zijner affuiten, zegge 2,18 voor het lange en 2,23 voor het korte kanon, hieraan toeschrijft, dat de geheele traagheid der affuit gebruikt wordt tot het verminderen van de terugloopsnelheid en dat de rem, die de hiermede overeenstemmende levende kracht absorbeert, geplaatst is in de richting van de resultante der krachten, welke op de affuit werken.

Het zal den lezer niet ontgaan zijn, dat sommige van de vroeger door ons beschreven affuiten van een schild voorzien zijn. CANET is van meening, dat de hieraan verbonden voordeelen door de medegebrachte nadelen niet gecompenseerd worden.

De kogels der moderne handvuurwapenen bezitten inderdaad een zoo groot indringingsvermogen, dat het schild een vrij belangrijke dikte en daardoor dus ook een aanzienlijk gewicht moet verkrijgen om zelfs aan kogels, die op 1000 M. afstand geschoten worden, weerstand te kunnen bieden. En dan nog verleent zulk een schild, uit den aard der zaak, slechts eene gebrek-

kige bescherming door zijne geringe hoogte en breedte. CANET meent voorts, dat de bedieningsmanschappen zooveel mogelijk zullen trachten zich achter het schild veilig op te stellen, ten nadeele van den goeden gang van zaken.

Ook kan het schild onder sommige omstandigheden gevaar opleveren voor de bedieningen. Indien bijv. de stukken eener batterij in eene schuine richting ten opzichte van de vuurlijn zijn opgesteld, kunnen tegen het schild ricocheerende kogels teruggeworpen worden op de naburige vuurmonden en manschappen.

Een granaat, ten andere, die zonder iemand te treffen over de batterij zou heenstrijken, loopt gevaar door den schok tegen het schild te springen.

Een schild van geringe afmetingen, aangebracht ter hoogte van de richtmiddelen, kan een kortstondige bescherming opleveren voor den richter, zij het dan ook meer in moreelen zin.

Een afdoend beveiligend schild maakt de affuit te zwaar, belemmert de bediening en belet het vrije uitzicht.

CANET wil echter een schild naar goedvinden aanbrengen, indien eenige artillerie dit mocht wenschen.

Wij zullen den Heer CANET niet volgen in al zijne verdere beschouwingen omtrent de inrichting te geven aan de munitie, den voorwagen, de overige voertuigen der batterij en het harnachement, ten einde niet te veel ruimte in beslag te nemen. Uit de gegeven technische beschrijvingen kan bovendien reeds zijn gebleken, welke denkbeelden bij de constructie van de munitie hebben voorgezeten.

Verwisselbaarheid van de munitievoertuigen en veerkrachtige bevestiging van de kisten op de onderstellen, worden ook door dezen constructeur op den voorgrond gesteld.

CANET acht het ten slotte niet wenschelijk op alle bijzonderheden omtrent de voertuigconstructiën in te gaan, omdat deze zooveel afhangen van de eigenaardige inzichten van elke artillerie. Hij acht zich echter in staat aan elken wensch te voldoen.

Heeft de vakliteratuur ons in rijken overvloed de constructieve beginselen leeren kennen, die autoriteiten op artilleristisch gebied aan het veldgeschut der toekomst wenschen ten grondslag gelegd te zien, hieraan mochten de zakelijke beschouwingen van den Heer CANET niet ontbreken. Het is daarom, dat wij in het voorafgaande getracht hebben CANET's zienswijzen — zij het dan ook in breede lijnen — te vertolken en meer onder het onmiddellijk bereik van allen te brengen. Wij verrichtten dezen arbeid niet zonder eenige voorliefde, overtuigd, dat CANET's vernuftig bedachte mechanische toepassingen, dat zijne schrandere oorspronkelijke vindingen in hare constructieve uitvoering ook degelijk genoemd mogen worden.

Het zal den Nederlandschen artillerie-officier bovendien verre van onverschillig zijn aldus nader kennis gemaakt te hebben met de grondbeginselen, waarop — naar luid van meerdere berichten — het Fransche snelvuur-veldmaterieel der naaste toekomst zal gebaseerd zijn.

Is het inderdaad ernst, dat CANET's veldgeschut — moge het dan ook in onderdeelen eenigszins gewijzigd zijn — weldra bij de Fransche artillerie zal worden ingevoerd, dan zal hiermede tevens aan geheel de beschaafde wereld het sein gegeven zijn tot eene herbewapening van hare artillerie. Dan zullen de nog teruggehouden millioenen geofferd moeten worden, en de illusionisten van den eeuwigen vrede zullen zich dienen te troosten met de gedachte, dat de reusachtige te besteden sommen toch ook aan vele, aan duizende handen arbeid verschaffen.

Heeft het Nederlandsche leger nog slechts weinige jaren geleden — niet zonder eenig leedwezen — zijn uitnemenden enkellader prijs moeten geven voor het moderne repeteerwapen van verkleind kaliber, andermaal zal het genoopt zijn een voortreffelijk veldkanon ten offer te brengen aan de onmeedoogende eischen der tactiek, aan het bandeloos vernuft van de techniek.

Evenals dit eertijds het geval was, kan ons leger ook thans wederom getuigen, dat het met zijn tegenwoordig infanteriegeweer aan de spits staat van gansch het gewapende Europa. Moge dit ook eenmaal gezegd kunnen worden ten opzichte van zijn toekomstig veldmaterieel.

Waar de handen gebonden zijn, dààr kan het ook nimmer aan het leger verweten worden, wanneer in tijden van gevaar, en dus te laat, zou blijken, dat zelfs het noodzakelijke niet tot stand gekomen is. Doch indien ooit Nederlands veldartillerie aan hare tactische verplichtingen niet naar behooren mocht kunnen voldoen, doordien haar materieel geen gelijken tred zou hebben gehouden met dat der tegenpartij, ja, dan treft het harde verwijt het leger zelve — en dat allèèn. Wij zijn er toch van doordrongen, dat indien de noodzakelijkheid van eene herbewapening der veldartillerie zich scherp heeft afgeteekend, de hiervoor benodigde gelden niet geweigerd zullen worden, evenmin voor het kanon als voor het geweer.

(Slot volgt.)

Duurzame fortificatie in het land der veenpolders en droogmakerijen.

XI.

Nu kan ik weder vervolgen met de beantwoording uwer opmerkingen. Ik had dan volgens U de hoogte van de vuurlijn of meer of minder moeten nemen; twee meter borstweringhoogte acht gij of te veel of te weinig. Ik ben daarbij uitgegaan van het volgende gronddenkbeeld: de vuurlijn moet zoo laag mogelijk gehouden worden, ter eerste om het bestrijkende geweer-schot zooveel mogelijk tot zijn recht te laten komen, ten tweede om — in verband met het nagenoeg glacisvormig verloop der borstwering — de door het fort in te nemen ruimte zoo klein mogelijk te maken. Eene verhooging der vuurlijn met 0.5 M. geeft, bij de aangenomene plongéheiling van $\frac{1}{10}$, aan de borstwering reeds eene meerdere dikte van 5 M. Consequent doorredeneerende zou men dus met de aanslaghoogte voor staande schutters kunnen volstaan (Merkwaardig mag het genoemd worden en teekenend voor de in ons landje geldende beginselen, dat deze aanslaghoogte in de genievoor-schriften op 1.3 M., in die der infanterie daarentegen op 1.4 à 1.5 M. wordt gesteld!). In dat geval echter zou elke communicatie door het fort, benoodigd voor het aflossen van posten, den aanvoer van munitie naar de hefkoepels, of het verrichten van werkzaamheden, van buiten af kunnen worden waargenomen, dus ook door de meest vooruitgeschovene afdelingen van 's vijands afsluitingstroepen. Om dit nu te vermijden dient men de minimum borstweringhoogte op 2 M. te brengen. Dat daarbij het banket en het onderste gedeelte van het binnentalud niet in beton zijn ontworpen, met enkele treden van het terreplein naar het banket en met eene doorlopende patroonnis, werd — hoezeer ik eene zoodanige inrichting wenschelijk zou achten — ter wille van de kosten nagelaten. De betonmantel der hefkoepels kan zeer goed op vuurlijnhoogte, d. i. + 2, komen te liggen.

De vuurlijnhoogten voor de groot-flankementkanonnen zullen aan beide zijden verschillend moeten zijn. In de linkerkazemat kan deze laag gehouden worden; daar toch schiet men in de diepe droogmakerij. Aan de rechterzijde moet men echter, ten einde den dooden hoek in den veenpolder achter de op + 0.2 gelegen kade tot een minimum te brengen, meer de hoogte ingaan. Wan-

neer aan die zijde in plaats van eenen veenpolder ook eene droogmakerij gelegen ware — er komen zulke gevallen voor — dan zou men dáár zelfs verplicht zijn de vuurlijnhoogte der schietgaten zoo hoog mogelijk te nemen. Het als gevolg daarvan uitsteken van de kazemat boven het keelgebouw acht ik niet zeer bedenkelijk, als het gewelf maar sterk genoeg geconstrueerd is. Eene doelmatige beplanting van het werk kan het hierdoor ontstane nadeel, nl. zichtbaarheid der kazemat, — zoo men dit een overwegend nadeel acht — neutraliseeren.

Hoewel gij geene berekening verlangt van de wijze, waarop ik de benooidige ruimte voor munitieberging heb bepaald, ligt in uwe opmerking dien-aangaande toch eenige twijfel opgesloten of alles wel zal kunnen geborgen worden. Ik kan U de verzekering geven, dat ik het wel degelijk heb uitgedijferd. Ge moet niet vergeten, dat in elken hefkoepel bergruimte is voor 600 schoten en dat een groot deel der mitrailleur- en geweerpatronen kan worden geborgen in nissen, aan te brengen in de flankkazematten of in een der andere, tot rustkamer in te richten, bergplaatsen. Het spreekt vanzelf dat ik mij in de munitiemagazijnen rakken heb gedacht, voor de behoeften van het fort ingericht. Alzoo, geen rakken voor 15 cM. munitie, waar de bewapening uit 10 cM. kanonnen bestaat; niet de hoogste wijsheid gezocht in een soort universeelrakken. Wanneer gij mij overigens toeroept: »ik zal over deze weinig belangrijke aangelegenheid vluchtig heenstappen en de Nederlandsche gewoonte, eene *futiliteit* tot een *détail* te verheffen, niet navolgen», dan ben ik het gansch niet met U eens. Ik acht deze zaak wel degelijk een belangrijk détail. Men kan zich daarvan gemakkelijk afmaken, door, zonder veel na te rekenen, ruimten voor munitieberging te bestemmen, veel te groot voor de behoefte. Niemand zal dan echter kunnen beweren dat op die wijze practisch of weinig kostbaar wordt gewerkt. Er doen zich in deze aangelegenheid nog andere vragen gelden. Hoe moeten bv. in tijd van oorlog in forten, waar men niet over vuurmonden beschikt, welke tot snellading zijn ingericht, de kardoezen worden geborgen? »Wel natuurlijk, in munitiekisten, die zijn er voor», zult gij antwoorden. Ei, zoo; waar haalt gij al die munitiekisten vandaan? De in tijd van vrede voorhandene, geringe hoeveelheid munitie wordt in zulke kisten geborgen; maar, zouden er zoovele zijn, dat men aan de enorme behoefte in oorlogstijd zal kunnen voldoen? Dit meen ik te mogen betwijfelen; ik denk dat men zich reeds zal mogen verheugen, wanneer men er genoeg heeft voor het *vervoer* der kardoezen. Men zal dan ook m. i. wel doen in die forten, waar kardoezen moeten worden gebruikt, reeds in tijd van vrede kasten, kisten of rakken aan te maken, waarin de kardoezen in oorlogstijd kunnen worden opgeborgen, gevrijwaard tegen de schadelijke invloeden van het afdruipeende condensatiewater der magazijnen.

Ik kom nu tot een der — althans in mijn oog — meest belangrijke vraagstukken der moderne fortificatie, naar aanleiding van uwe, van eenige geringschat-

ting getuigende opmerkingen over de door mij voorgestane beplantingen. Zij behooren tot het hoofdstuk: »uiterlijk aanzien der verdedigingswerken», waarop ik U reeds vroeger beloofde nader te zullen terugkomen.

Aan dat uiterlijk aanzien wordt m. i. door U en door velen met U te weinig waarde gehecht. Zou de oorzaak hiervan wellicht gelegen zijn in de omstandigheid, dat men bij verkenningen van stellingen zich in den regel meer beweegt *daarin* dan *daarbuiten* (1)? Gij zult toch met mij van gevoelen zijn dat grondige bekendheid met het terrein, waarop de aanvaller zijne handelingen moet verrichten, geen weelde mag genoemd worden voor den verdediger eener stelling. Dit te meer, omdat deze, wanneer de vijand er eenmaal is, zal moeten teren op de kennis, welke in tijd van vrede door hem vergaard werd.

Wanneer men zich veel in het voorterrein beweegt, komt men er ook lichter toe van daaruit de blik te werpen op de stelling zelve. Nog altijd teekenen de verdedigingswerken zich als logge gevaarten met scherp omljnde omtrekken tegen het luchtruim of tegen den achtergrond af. Uitdagend schijnen zij der vijandelijke artillerie als het ware te willen toeroepen: »Schiet op mij; tegen mij kunt gij het gerust nog eens met het tegenwoordig zoo verachte juistheidsvuur beproeven; tegen de groote, duidelijk zichtbare schijf, die ik U bied, kunt gij U van elk schot, dat gij lost, behoorlijk rekenschap geven».

Ach, angstvallig schijnt men zich vast te klemmen aan het beginsel, dat geene enkele oneffenheid de ongerept horizontale richting der zich projecteerende lijnen mag komen verstoren. Alsof de vijandelijke artillerie in zoo'n hobbeltje dan wèl aanleiding zou vinden tot het afgeven van een juistheidsvuur. Neen, er moeten andere middelen worden aangewend om aan dat vuur te ontsnappen, althans de uitwerking er van twijfelachtig te maken.

Men kan geen fort voor de blikken des aanvallers als het ware wegtooveren; ik schreef dit reeds vroeger. Wat men echter wèl kan, dat is de waarneming van het enkele schot in hooge mate bemoeielijken, zoo niet bijna onmogelijk maken. Daardoor dwingt men den aanvaller tot het afgeven van een zoogenaamd onveiligmakend vuur, dat zich over een grooter oppervlak verdeelt. Het eerste middel tot bereiking van dit doel is, dat men elk zich scherp afteekenend silhouet weet te vermijden; het tweede, dat men elke scherpe kleurschakeering of afscheiding tusschen licht en schaduw weet te verbannen. Voor het eerste verwerpe men alle streng geometrische lijnen; tot bereiking van het tweede brenge men doelmatige beplantingen aan.

Och, die beplantingen! Waar men, wie weet hoe schoorvoetend, daartoe is overgegaan, werd het middel dikwijls al even erg als de kwaal. Men plaatste dan een of meer rijen boompjes achter het werk. Deze staan op

(1) Zouden ook hier de rijtuigen, waarover ik U kapittelde in het P. S. van mijn vorig briefje, schuld kunnen hebben?

onderling nauwkeurig gelijke afstanden; zij zijn juist even hoog, even dik; zij hebben kronen van denzelfden vorm en denzelfden omvang. Zorgvuldig, als geschiedde het snoeien met een mal, wordt daaraan zooveel mogelijk de hand gehouden. Als die boompjes eindelijk hoog genoeg zijn gegroeid, vormen ze eenen achtergrond, die aan den op eenigen afstand geplaatsten waarnemer het opzoeken van het werk — zoo dit nog noodig mocht zijn — gemakkelijk maakt en waartegen het fort zich alweder duidelijk projecteert.

Hoe anders is het, wanneer zich toevallig achter het fort eenige onregelmatige boomgroepen bevinden, vooral wanneer dit gepaard gaat met eenige partijen houtgewas er vóór. Meen toch niet dat deze laatste te allen tijde de waarneming van uit het fort belemmeren, of dat zij de veiligheid daarvan immer in gevaar zullen brengen. Ach, dat men zich toch door eigen aanschouwing wilde overtuigen!

Intusschen, voorgelegene beplantingen *kunnen* wel degelijk een bezwaar zijn; men mag zich daarenboven niet afhankelijk stellen van toevallig zich in het voorterrein bevindende maskes; de eigenaars toch kunnen deze naar willekeur wegnemen. Men dient zich dus te behelpen met eene beplanting van het fort zelf en van de omringende kaden, voor zoover deze rijkseigendom zijn. Zulk eene beplanting moet echter niet worden aangelegd door den ingenieur; ik bedoel natuurlijk den ingenieur *als zoodanig*. Waar men iemand vindt, die de talenten van boomkweker, tactisch artillerist en artist in zich vereenigt, daar stelle men dien persoon aan het werk. Vindt men deze gaven niet bij één man, dan trachte men eene combinatie van twee personen te vinden, die in onderling overleg het gewenschte tot stand brengen. »Een artist», hoor ik U meesmullen. Ja, zeker, een artist! Het talent van den man, die panorama's weet te ontwerpen en ineen te zetten, van den decoratieschilder, dat heeft men hier noodig; niet den passer en de meetlat van den ingenieur.

Heb ik niet verdedigingswerken zien vergraven, waarbij zonder noodzaak, met Wandalen hand wilgenboompjes werden uitgerukt, die de lieve moeder natuur — bij haar moet men in de leer gaan — daar in weinige jaren uit enkele verdwaalde twijgjes had laten opschieten? Verdwaald, want ze stonden niet in rij en gelid op de traditioneel daarvoor aangewezen plaats, den berm. Maar toch, in hunne onschuld gaven zij reeds aan het verdedigingswerk, dat ik op het oog heb, iets van dat, *diffuse* zal ik het nu maar noemen, dat zelfs voor een geoefend oog de juiste waarneming van schoten in zoo hooge mate bemoeielijkt.

Ik hoor U alweder tegenwerpen: »In de leer bij moeder natuur! En dat in de Stelling van Amsterdam, in eene streek, waar alles kunst is. Het mocht wat: een panorama! Zeg liever, eene symphonie van eindeloos licht-groen, van eeuwig gras, waarin de eenige afwisseling door de dijkskruiden gevormd wordt!»

En toch, ook hier vergist ge U deerlijk, evenals zoovelen, die over de

Stelling van Amsterdam schrijven en oordeelen zonder ook maar eenigszins voldoende kennis van het terrein. O, zeker, er zijn gedeelten dier stelling, waar uwe tegenwerping inderdaad zin heeft, waar eene doelmatige beplanting uiterst moeielijk zal zijn aan te brengen. Op de meeste punten echter vindt men den achtergrond als het ware gereed; om nu te blijven bij de straks gemaakte vergelijking, het geschilderde deel van het panorama is er reeds. Daartegen moeten nu op het te maskeeren werk de voorwerpen — in casu de beplantingen — worden aangebracht, die bestemd zijn voor den vijandelijken artillerist een optisch bedrog in het leven te roepen. Vaste regelen zijn hiervoor niet te geven. Aard en wijze van beplanting zullen voor elk verdedigingswerk eenigszins moeten verschillen. Slechts ééne formule kan worden gesteld. Zij is van negatieven aard en heet: Elke regelmaat is uit den boeze!

De kweker, die men in den arm neemt, zij er een van goeden wille; d. w. z., een, die wil begrijpen, wat men van hem verlangt; een ook, vooral, die de lage onaanzienlijke struiken — in den handel van luttele waarde —, welke de flora der schrale gronden ons verschaft, niet minachtend versmaadt. (1)

Ditmaal heb ik langer uwe aandacht gevraagd dan naar gewoonte. Gij zult mij dit ten goede houden als ge weet, dat ik reeds geruimen tijd naar eene gelegenheid zocht mijn gemoed in zake de beplantingen eens te luchten. Vergeef mij, zoo ik te groot eenen wissel op uw geduld trok.

XII.

Wat zijt ge karig met de mededeeling van de indrukken, die gij op uw reisje naar de stelling hebt ontvangen! En ik, die er op rekende tal van afdrukken dier indrukken te zullen ontvangen, ik wordt door U afgescheept met de belofte, mijne brieven nog eens te zullen herlezen! Gij klaagt dat uw tocht zoo kort duurde en stelt U voor die te gelegener tijd te hervatten.

Nu, wat het laatste betreft, kan ik mij in uwen gedachtengang verplaatsen; 4 dagen is te kort; men kan in dien tijd, zelfs al beperkt men zich tot een klein gedeelte, niet meer dan eenen oppervlakkigen indruk verkrijgen. Wel beschouwd, kan ik het daarom ook niet in U laken, dat gij uw oordeel nog niet wilt of kunt mededeelen, en dit te meer waar gij mijnen afkeer kent van adviezen, op »instantanés» gegrond.

In afwachting dus van eene latere meer ampele bespreking van sommige der reeds door ons aangeroeerde zaken, zal ik mij onledig houden met de behandeling der weinige opmerkingen, welke ik thans in uwen brief vind.

Gij vraagt mij dan of ik ook weet, waarvoor die enorme houten of golfijzeren loodsen dienen, die gij op de fortterreinen hebt zien staan en die — in het bijzonder de laatstgenoemde — door hare ventilatiekappen zulke uit-

(1) Te Mostar (Herzegowina) heeft men goed geslaagde proeven genomen met beplantingen van doornstruiken, welke beplantingen weinig kostbaar zijn en tevens als versperring dienst doen.

stekende oriënteringspunten opleveren voor hem, die van uit het voorterrein snel de plaatsen der forten wil onderkennen. Gij onderstelt dat het artilleriebergloodsen zijn en ge vraagt mij of er op de forten zooveel materieel te bergen is, dat zulke loodsen noodig zijn.

Met deze vragen maait ge mij, om zoo te zeggen, het gras voor de voeten weg. Intusschen, met mijne gewone manier om de zaken uit te pluizen, komt gij er met een kort gegeven antwoord niet af. Toch begin ik daarmede:

Inderdaad, het zijn artillerieloodsen; wat men er in bergen zal, als de forten permanent zijn ingericht, weet ik niet; ik kan slechts vermoeden en vreezen.

In het door mij ontworpen fort, waar het weinige geschut te allen tijde in batterij staat en waar de noodige gereedschappen, enz., in de gebouwen van het fort geborgen kunnen worden, kan men de bergloodsen geheel ontberen. Ik denk dat dit ook wel met de forten der regeering het geval zal zijn, zelfs al mochten die nog eene kleine frontbewapening op den open wal verkrijgen.

Ik vrees dus dat men die kapitale loodsen in tijd van vrede zal benutten tot opberging van de bewapening der tusschenbatterijen met al haar toebehooren. Behoef ik U nog te zeggen dat eene zoodanige wijze van oplegging mij in hooge mate afkeurenswaardig voorkomt?

Hoe nu, men bouwt forten, waarin men zich althans tegen veldartillerie volkomen beveiligd mag achten. Maar vlak achter of naast het fort, duidelijk zichtbaar, trefbaar in hooge mate, plaatst men een artilleriemagazijn, volgestopt met materieel, dat, bij het in staat van verdediging stellen, naar verschillende punten achter- en zijwaarts zal moeten worden vervoerd! Kan men der vijandelijke veldartillerie gewenschter doel verschaffen dan het mieren-gewirwar, dat daar op sommige kritieke momenten is te verwachten?

»Maar als de vijand verschijnt zijn die loodsen toch reeds lang ontruimd». Inderdaad? Nu, ik help het U wenschen. Zou het intusschen niet voorzigtiger zijn op mogelijke vertragingen te rekenen bij de bewapening der tusschenliniën? Zou het niet de moeite loonen eens te onderzoeken of de oplegging van het benodigde voor de tusschenbatterijen op de fortterreinen noodzakelijk, ja, zelfs of die in eenig opzicht gewenscht is?

Er is bovendien meer te bergen dan kanonnen, beddingen en bedieningsgereedschappen alleen. Daar zijn de aanvullings- en reservestukken, de krachtwerktuigen, de vele andere voorwerpen, die nu hier, dan daar benoedigd zullen zijn, ook wanneer de aanvaller reeds lang voor de stelling staat. En dan de geniegereedschappen, de in tijd van vrede reeds aanwezige materialen, a. d. z., golfijzer, smalspoorwegmaterieel, enz., altemaal zaken, die in of achter de tusschenliniën zullen moeten worden aangewend. Zal men al die dingen gaan opleggen op de plaatsen, die, althans aanvankelijk, juist de brandpunten van het vijandelijk artillerievuur zullen zijn? Mag men zich hier vleien met de rustige, zelfgenoegzame onderstelling, dat men wel

ij machte zal zijn alles tijdig vóór het verschijnen des vijands naar achteren te zullen kunnen slepen? Is er, zou ik willen vragen, iets dwazers te bedenken dan de steunpunten eener gevechtlijn tevens tot stapelplaatsen van materieel en materialen te maken?

Gij meent wellicht dat ik overdrijf. »Men kan toch», zult gij zeggen, »volstaan met de eerste behoeften voor de bewapening der tusschenbatterijen op de fortterreinen te bergen. Wat dan in de tweede plaats noodig is kan te Amsterdam worden opgelegd. Van daaruit kunnen dan in tijd van oorlog de parken en depots van het noodige worden voorzien». Dit zou, ik erken het, bij gemis aan op daartoe geschikte plaatsen ingerichte permanente parken, de meest rationeële wijze van handelen zijn, uitgaande van de onderstelling dat er te Amsterdam bergruimte is. Niettemin zouden aan dit stelsel groote nadeelen verbonden zijn. Het is een hybridisch stelsel: te ver gedrevene decentralisatie ter eenre, te ver gedrevene centralisatie ter andere zijde. Ik zal deze meening met enkele voorbeelden toelichten.

De in tijd van vrede zich op de forten bevindende wachters en conducteurs zijn — niemand zal het ontkennen — de aangewezenen personen om in tijd van oorlog op te treden als de beheerders der op te richten materialen- en munitiedepots. Zoodra, na het overgeven van het fort en het daartoe behorende materieel aan de bezetting, de vredesfunctie dier personen geëindigd is, behooren zij zich naar de standplaats van hunne oorlogsfunctie te begeven. Doen zij dit, dan ligt het materieel der tusschenbatterijen onbeheerd op het fortterrein, *à la merci* van elk detachement, dat, voorzien van de opdracht eene batterij te bewapenen, in de bergloods komt »grasduinen». Lach niet over dit bezwaar; het is eenvoudig de practijk, die ik U teeken. Blijft de wachter wèl op het fortterrein, laat hij zijn in wording zijnd depot in den steek, wie zal dan dáár orde op de zaken stellen? Ziedaar een der gevolgen van eene te ver gedrevene decentralisatie: wanorde, waar de hoogste mate van orde gebiedende eisch is.

Wat nu de centralisatie van groote hoeveelheden materieel te Amsterdam betreft, moet ik U het volgende opmerken: Veel ter zake kundig personeel, bestemd om de omvangrijke verzendingen te regelen, zal er, om begrijpelijke redenen, in het tijdperk van het in staat van verdediging stellen niet zijn; voor een deel toch zal het beschikbare personeel tot den staf der bevelvoering behooren en uit dien hoofde andere, minstens even dringende, werkzaamheden hebben te vervullen. Wie de plaats kent, waar de vermoedelijke magazijnsinrichtingen te Amsterdam zich zullen bevinden, zal zich geene illusiën maken, wat betreft den spoed, waarmede van daaruit de verdeling van materieel en materialen over het stellinggebied zal plaats hebben. Nauwe stegen en grachten in een druk stadsgedeelte, ziedaar de afvoerwegen, waarin bruggen en sluizen de noodige hindernissen vormen; en dit op een tijdstip, waarop het communicatienet en de transportmiddelen meer dan in den druksten vreedetijd in beslag zullen worden genomen ten behoeve van

de approviandeering. De gevolgen eener te ver gedrevene centraliseering zullen dan weder zijn: vertraging en wanorde, waar snelheid en orde gebiedende eischen zijn.

En hoe zal het er nu, bij het in staat van verdediging brengen der stelling, uitzien op de plaatsen waar de parken zullen moeten worden ingericht? De, naar wij willen hopen, reeds in tijd van vrede aangewezen directeuren dier parken, zullen zich ten spoedigste daarheen moeten begeven. Alles is daar nog te doen: het regelen en in gang zetten van den laboreerarbeid, het in beslag nemen van terreinen, het verbeteren der communicatiën, het opvorderen van vervoermiddelen, het regelen van den transportdienst, het in ontvangst nemen en sorteeren van materieel en materialen, het verzenden van een en ander naar de depots, het houden van toezicht op de inrichting dier depots, enz., enz. Zoodra de parkdirecteuren zich voor een wyl van hunne standplaats kunnen verwijderen, zal het zijn om zorg te dragen voor den aankoop of opvordering van hout en andere benoodigdheden in de hun daartoe aangewezen centra van den handel. Noch tot het, op dit oogenblik nog tot hun ressort behorende materieel der tusschenbatterijen, noch tot het weldra onder hun beheer komende materieel, dat uit Amsterdam te verwachten is, zullen zij hunne zorg kunnen uitstrekken. Het eerste is door hen reeds volkomen uit de hand gegeven, vóór zij hunne functie aanvaardden; wat het tweede betreft, zijn zij afhankelijk van de meerdere of mindere snelheid, waarmede men in Amsterdam »uit de voeten kan komen". De directeuren der parken, m. a. w., de personen in wier handen in hoofdzaak de voorziening der behoeften in materieelen zin op het gevechtveld moet worden gelegd, zullen dus het allerminst bij machte zijn vertraging en verwarring te voorkomen. Ziedaar nog eens de gevolgen van te ver gedrevene decentralisatie ter eenre, te ver gedrevene centralisatie ter andere zijde. Ware nu bij den hier geschetsten gang van zaken nog maar het gevaar opgeheven, dat de bewapeningsarbeid belangrijke storing zal kunnen onder vinden van het vijandelijk vuur, dan kon men er zich nog bij nederleggen. Dit is echter geenszins het geval zoolang de kanonnen, affuiten en beddingen zich op de fortterreinen bevinden.

Bij deze beschouwingen ging ik uit van de onderstelling, dat men het — wat ik nu maar noemen zal — tweede echelon van materieel en materialen werkelijk te Amsterdam zal kunnen opbergen. Bedenklijker wordt de toestand, wanneer aldaar ruimte tekort mocht komen. De prachtige overdekte bergruimten, welke in de gevechtlinie voorhanden zijn, zullen in dit geval uit den aard der zaak eene groote aantrekkingskracht blijven uitoefenen; wat meer zegt, men zal wel gedwongen zijn gedeelten van dat tweede echelon — ik vergat hieronder nog te rangschikken het materieel voor eene versterkte bewapening op eenig aangevallen front en de mobiele geschutreserve — dáár op te leggen. Daarvoor zullen dan in het bijzonder de loodsen op die fronten in aanmerking komen, waar het geringst aantal

tusschenbatterijen ontworpen en dus de beschikbare ruimte het grootst is. Op die wijze zal men dan den toestand verkrijgen dat materieel, voor het ééne front benoodigd, van een ander front zal moeten worden gehaald. Dat hierdoor de materiele aanvullingsdienst langs minder gewenschte banen zal worden geleid en uiterst gecompliceerd zal worden, behoeft wel geen nader betoog.

In korte trekken wil ik U beschrijven, hoe ik mij de meest rationeële regeling van dezen dienst denk. Eene vergelijking met het dagelijksch leven zal U daarbij mijne bedoeling het meest duidelijk maken.

In het centrum der stelling, alzoo te Amsterdam — voor het beoogde doel mag daarbij ook Zaandam gevoegd worden —, bevinden zich de *fabrieken*, die al het c. q. ontbrekende produceeren.

In enkele, bijv. een viertal, centrale punten, gelegen in de hoofddeelen der stelling — laat ons ze sectoren noemen —, heeft men de *groothandelaren*; dat zijn de sectorparken.

Verder naar voren vindt men den *kleinhandel*, de winkeliers; dat zijn de op de meest geschikte punten geplaatste depots.

In de gevechtlinie eindelijk bevinden zich de *afnemers*, de verbruikers; dat zijn de forten, de batterijen, de troepen.

Bij deze verbruikers is, waar noodig, in de verbruiksmagazijnen de voorraad geborgen, welke eene voorzichtige huisvrouw in hare provisiekamer heeft. In de nissen bij de vuurmonden, of op andere wijze onder het onmiddellijke bereik, beschikt men over datgene, wat noodig is om te allen tijde in de allereerste behoefte te voorzien.

In eene geregelde maatschappij zijn alle middelen van correspondentie en van verkeer van dien aard, dat slechts bij uitzondering storingen ontstaan in de gestadige wisselwerking der hier geschetste organen. Men loopt sport voor sport even gemakkelijk den ladder op als af. Zoo zal het slechts bij hooge uitzondering noodzakelijk zijn, dat een gebruiker zich bij zijnen buurman zal moeten gaan voorzien. Als hij iets noodig heeft, gaat hij naar den winkel; in casu is dit het depot en voor eene tusschenbatterij *niet* het eene of andere fortterrein, d. w. z., de buurman dier batterij.

Bij het in staat van verdediging brengen der stelling nu moet dit geheele organisme in gang worden gezet. Hoe beter alles in vreedstijd is voorbereid, des te geregelder zal die gang zijn, des te geringer de kans op storingen, die noodlottig kunnen werken. En evenals in het maatschappelijk verkeer, de groothandel het hoofdelement vormt, den buffer, die door zijne veerkracht den grootsten waarborg geeft voor een ongestoord handelsverkeer, zijn, zoolwel bij het in staat van verdediging brengen, als bij het verdedigen der stelling, de parken de hoofdelementen voor den dienst der materiele aanvulling. Daarom behooren deze parken in tijd van vrede aanwezig te zijn en reeds al datgene te bevatten wat tot het op gevechtskracht brengen en in den aanvang ook houden der gevechtlinie onontbeerlijk is. Op de forten of de

fortterreinen worde dan uitsluitend opgelegd wat voor de plaatselijke behoefte noodwendig is. Kan men het materieel voor sommige tusschenbatterijen opleggen op of onmiddellijk nabij de plaats van opstelling dier batterijen, dan verdient dit aanbeveling. Doch in beginsel worde nimmer de buurman-verbruiker belast met het bewaren van andermans goed.

Men zou dan ook m. i. wel doen zoo spoedig mogelijk de prachtige loodsen, welke zich thans op de fortterreinen bevinden, te verplaatsen naar de parkterreinen, of ook, waar dit mogelijk is, naar de plaatsen waar depots moeten komen. De kosten zullen voor deze verplaatsing geen onoverkomelijke hinderpaal zijn; groot kunnen ze althans niet wezen.

Ik zie van U het verwijt te gemoet, dat ik deze aangelegenheid wel wat erg breed heb uitgesponnen. En toch geloof ik dat geen verwijt minder gegrond zou zijn. Het geldt hier geene detailaangelegenheid, het geldt eene hoofdzaak, namelijk in tijd van vrede reeds zooveel mogelijk de oorzaken voor het ontstaan van wrijving weg te nemen, die aan een snel en krachtig optreden van het »vierde wapen" in den weg staan.

Behalve een doelmatige parkaanleg in permanenten zin, behoort hiertoe een weldoordacht plan van communicatie. Dit plan moet in tijd van vrede zóó zijn vastgesteld, dat op elk gewild oogenblik een geregeld mouvement, langs de daartoe aangewezenen wegen en met de daartoe aangewezenen middelen kan in werking treden. Hoe minder men in de praktijk gedwongen zal worden tot afwijkingen van deze regeling, des te beter. Het is duidelijk dat men daarbij zooveel mogelijk gebruik zal moeten maken van het bestaande communicatienet. Intusschen zal dit slechts tot zekere grenzen mogelijk zijn, omdat het vredesnet geheel is gegrond op de behoeften van het vredesverkeer, dat gansch andere eischen stelt dan dat van de in staat van beleg verkeerende stelling. De aanvulling van het wegennet ten behoeve van laatstgenoemd verkeer, moet geheel passen in het bovenbedoelde communicatieplan. Banen van smalspoor zullen hier eene belangrijke rol te vervullen hebben. Ik zou niet genoeg tot voorzichtigheid kunnen aansporen bij het trekken van wissels op het vervoer te water, al is het begrijpelijk dat men, zonder voldoende kennis van den toestand, lichtelijk daartoe geneigd schijnt; wellicht kom ik hierop nog eens terug. Den aanleg der benoedigde smalspoorbanen in vreedetijd waar dit eenigszins mogelijk is, acht ik van groot belang. Dit ga dan gepaard met eene doelmatige wijze van oplegging van het materieel voor die banen of gedeelten van banen, waarvan het leggen tot oorlogstijd moet worden uitgesteld.

Mij dunkt ik kan het er voor heden bij laten!

XIII.

Juist had ik mijnen vorigen brief aan de post toevertrouwd, toen mij het Aprilnummer van de *Vragen des Tijds* in handen kwam.

O, neen, schrik niet; ik ga niet aan politiek met U doen. Ik ken te

goed, vooral waar het zaken van landsverdediging betreft, uwen afkeer van politiek. In den jongsten tijd zal die afkeer er waarlijk niet geringer op geworden zijn. Al die programma's en wat daarbij behoort wekken ook bij mij de gedachte op aan eene markt, waarop kiezentrekkers, likdoornsnijders, hoofdpijnbezweerdere, haarkunstenaars en dergelijke, onder luid geschreeuw en onder vernietigende critiek op hunne collega's de »professoren», hunne waar aan den man trachten te brengen, voor enkele stuivers maar! Zij suggereeren hun publiek. Goedkoopte is hun meest pakkende reclamemiddel. Neen, ik begin niet over de politiek!

In de *Vragen des Tijds* dan trof ik een opstel aan van den Oud-Minister A. L. W. SEIJFFARDT, getiteld: *De Stelling van Amsterdam*. Naar aanleiding van enkele in dat opstel behandelde zaken, welke juist passen in het kader onzer correspondentie, wil ik een en ander in het midden brengen. Gij ziet dus dat uwe angst voor politieke reclame *mijnerzijds* overbodig was.

Ik zal slechts enkele grepen doen. De eerste is deze: Op bladz. 41 zegt de Schrijver het volgende: »Eindelijk mag men, als men de natuurlijke sterkte der Amsterdamsche stelling nagaat, nimmer vergeten dat de omtrek er van nagenoeg geheel door aaneengeschakelde wateren en kanalen is gedekt, dat tal van andere kanalen en wateren de stelling in velerlei richting doorsnijden, en dat door een en ander de gemeenschap te water der werken onderling en met de achtergelegen deelen der stelling, gemakkelijk kan plaats vinden tot aanvoer van munitie, levensmiddelen en allerlei benoodigdheden, tot vervoer van zieken en gewonden, enz».

Het zal U niet ontgaan dat in deze zinsnede de »aaneengeschakelde wateren en kanalen» in tweeledigen zin dienst doen als bewijs voor de natuurlijke sterkte der stelling; ten eerste geven ze »dekking», ten andere maken ze de gemeenschap te water tusschen de werken onderling gemakkelijk. In den regel houden deskundigen, wanneer zij voor deskundigen schrijven, deze zaken scherp uit elkander; dit is dan ook voorzichtig. Want een water, dat de stormvrijheid — in dezen zin zal men het woord »dekking» wel moeten opvatten — verhoogt, is meestal niet geschikt om als communicatieweg te dienen. Men zoekt toch de stormvrijheid vóór de lijn van weerstand, de communicatie meestal daarachter.

In zake stormvrijheid, zal men gerechtigd zijn in ruimen zin van een »nagenoeg geheel aaneengeschakelde lijn van wateren en kanalen» te spreken, ook al wordt die lijn op ettelijke plaatsen onderbroken: 1° door gedeelten, waar zich geen kanaal of water bevindt; 2° door sluisen (uitwaterings- of inundatie-), waardoor niet gescht kan worden; 3° door die schutsluisen, welke door hare ligging uitermate blootgesteld zijn aan vijandelijk geschtvuur; 4° door dammen of damsluisen, welke c. q. ten behoeve der inundatie moeten worden gelegd; 5° door dijken of kaden, die water op verschillend peil moeten keeren; enz.

Waar echter sprake is van communicatie, vormen al de hier genoemde

voorwerpen even zoovele hindernissen in het verkeer, waarbij nog moeten gevoegd worden die gedeelten, welke door hunne geringe diepte, óf uiterst moeielijk bevaarbaar, óf geheel onbevaarbaar zijn, zoo ook die wateren, welke uitsluitend bestemd zijn voor aanvoer van inundatiewater en slechts in verbinding met het boezemwater staan door middel van inlaatsluizen, enz.

Doch zelfs dán, wanneer de in de lijn van weerstand gelegen wateren goed bevaarbaar zijn, en, wat een *conditio sine qua non* is, tevens verzekerde achterwaartsche verbindingen hebben, zelfs dán dient gevraagd te worden: mag men een stelsel van aanvulling eener verdedigingslinie gronden op een verkeer *in*, ja zelfs *vóór* die lijn? Denk U slechts transporten van munitie of gewonden des daags in het gezicht der vijandelijke voorposten, des nachts gemengd in alarmeeringen, enz. Zou het inderdaad nog noodig zijn te betoogen, dat deze wijze van gemeenschap niet mag plaats hebben dan in hooge noodzakelijkheid, dus slechts dan, wanneer die op andere wijze op onoverkomelijke bezwaren stuit? Ik geloof het niet.

Op dat verkeer te water wees ik U aan het slot van mijnen vorigen brief. Reeds vroeger schreef ik, dat men daarvan niet *te veel* verwachtingen moet koesteren (1). Dit schijnt aan de aandacht van den Heer SEYFFARDT te zijn ontgaan, hetgeen niet te verwonderen is, aangezien hij, blijkens den aanhef van zijn opstel, aanleiding tot het schrijven daarvan vond in hetgeen in *dagbladen* gepubliceerd werd. Dit is wel jammer; door eene waarschuwing, als ik mij in dit tijdschrift veroorloofde, wordt men anders allicht er toe gebracht, alvorens eene meening te uiten, nog eens de kaarten ter hand te nemen en waterstaatkundige toestanden te bestudeeren.

Voor het vervoer te water in de Stelling van Amsterdam komen in de eerste plaats in aanmerking de groote verkeerswegen, die alle op Amsterdam, het centrum, aanloopen. Van daar uitgaande vormen zij de *straalverbindingen* naar den stellingomtrek. Het zijn de navolgende:

Het Noordhollandsch kanaal tot Purmerend, bij welke plaats dit kanaal een gedeelte van den stellingomtrek zelf gaat vormen. Dit kanaal zendt bij het Schouw eene vertakking af (de trekvaart) over Monnikendam naar Edam;

De Zaan;

Het Noordzeekanaal;

De Schinkel (later het Nieuwe Meer), welke zich bij het fort Nieuwe Meer met de ringvaart van den Haarlemmermeerpolder vereenigt; de hierdoor ontstane vork verschaft een tweetal straalverbindingen. De eene tak van de ringvaart maakt later van de Liede af zelf deel uit van den stellingomtrek; de tweede tak doorsnijdt dien omtrek bij Aalsmeer;

De Amstel, die bij Uithoorn in den stellingomtrek uitmondt, na bij Ouderkerk langs Bullewijk en Holendrecht eene tweede straalverbinding naar Abcoude te hebben afgezonden;

(1) *Mil. Spectator*, 1896, n. 12.

De Weespertrekvaart, welke langs Gaasp en Smal Weesp naar de vesting Weesp voert en waaruit bij Diemerbrug de Muidertrekvaart naar Muiden afbuigt;

Eindelijk het Merwedekanaal, dat bij Nigtevecht in den stellingomtrek uitmondt.

Alzoo in tijd van vrede een elftal radiale verkeerswegen over eenen stellingomtrek van het landfront van . . . stel 100 KM. Aan deze waterwegen zijn gelegen de centra van den handel, de opslagplaatsen van handelsartikelen, de marktplaatsen, enz. In waterstaatkundigen zin maken zij deel uit van verschillende boezems; om van den eenen boezem op den andere te komen is schutten in den regel onvermijdelijk.

Gij denkt wellicht dat ik U een paar verbindingen onthoudt, nl. de Nauernasche vaart en de trekvaart van Amsterdam naar Haarlem. De Nauernasche vaart is inderdaad een goede waterweg; zij loopt echter op korten afstand van de Zaan en convergeert met deze naar den stellingomtrek toe; als straalverbinding heeft ze dus — wanneer de Zaan als zoodanig gebezigd wordt — slechts luttele waarde. Voor een klein gedeelte zal ze echter als dwars- of ceintuurverbinding kunnen worden benut. De trekvaart van Amsterdam naar Haarlem och, gij zoudt de eerste niet zijn, die hier door eene minder nauwkeurige lezing van de kaart op een dwaalspoor werd geleid. Er bestaat geen trekvaart van Amsterdam naar Haarlem. Er is er eene van Halfweg naar Haarlem en ook eene van Amsterdam naar Halfweg. Het stoomgemaal van Rijnland bij laatstgenoemde plaats sluit elke gemeenschap tusschen beide af. De vaart nu van Amsterdam naar Halfweg is niet veel meer dan een dood vaarwater; het wordt zelfs niet meer uitgebaggerd en ondergaat mitsdien het lot van al zulke stil liggende wateren in deze streken: het veen dringt er omhoog en zendt in den vorm van riethalmen zijnen groet naar Gods vrijen hemel. Bij het ontwerpen van een stelsel van aanvulling of van een oorlogsmagazijnstelsel mag op *dit* water niet gerekend worden.

In tijd van oorlog zullen de hierboven opgesomde straalverbindingen voor zooveel mogelijk en voor zooveel noodig benuttigd moeten worden, in de eerste plaats tot het onderhouden der gemeenschap met Amsterdam.

Voor zooveel mogelijk, omdat in die omstandigheid de te stellen inundatie wellicht ook een woord zal gaan medespreken. Zou het toch aan de eene zijde kunnen gebeuren dat verschillende boezems open gemeenschap verkrijgen, hetgeen aan een snel en geregeld vervoer ten goede komt, aan den anderen kant zou het ook noodig kunnen zijn, dat eenige dier hoofdverbindingen ten behoeve der onderwaterzettingen, b.v. door damsluizen, moeten worden afgesloten, waardoor de gemeenschap daarlangs te eenen male zou worden onderbroken. Ik kan hier uit den aard der zaak slechts ondersteltenderwijze spreken, daar ons inundatiesysteem — gesteld al, dat ik het kende — mij alweder een te subjectief onderwerp van correspondentie zou zijn.

Voor zooveel noodig, omdat het verkeer van uit Amsterdam zich hoofdzakelijk zal beperken tot dat met de centrale parken. Van uit deze parken — ik betoogde het reeds in mijnen XIIden brief — moet de aanvulling naar den stellingomtrek plaats hebben. Daartusschen bevinden zich als etappeplaatsen nog de depots. Kan men nu deze laatste vestigen aan dezelfde straalverbindingen, waaraan zich de parken bevinden, of aan andere, waarmede behoorlijke zijdelingsche watergemeenschap kan worden onderhouden, dan zal men dit natuurlijk niet mogen nalaten. Intusschen heeft men bij de plaatsbepaling der depots in de eerste plaats te letten op de eischen van het vervoer naar de forten, batterijen, enz., waarvoor ze zullen dienen. Tevens doet hier nog een andere factor zijnen invloed gelden, t. w., de bevelvoering. Wenschelijk toch is het, te voorkomen dat verschillende commando-eenheden (groepen, afdeelingen, vakken, of hoe deze heeten mogen) uit dezelfde depots moeten putten. Gij zult uit het voorgaande kunnen afleiden dat eene *practische*, aan verschillende eischen voldoende regeling van een en ander somtijds tot gecompliceerde vraagstukjes aanleiding kan geven.

Zoodra men toch van de parken, d. z. de centra, nu niet van het handels-, maar van het oorlogsverkeer, tot eene distributie naar de depots — *primaire* verdeling — en van daar naar de verbruiksmagazijnen in de gevechtlinie — *secundaire* verdeling — moet overgaan, kan men met de zooveel opgenoemde straalverbindingen niet meer volstaan.

Hierboven rekende ik U, voor dat men er van deze in tijd van vrede ruim 1 op de 10 KM. stellingomtrek heeft. Voor een onafgebroken vervoer te water naar de verschillende hiervoren genoemde punten doet zich dus de behoefte gevoelen aan andere verbindingen, diagonaal-, dwars- of ceintuurverbindingen. Hoe dichter men de lijn van weerstand nadert, hoe meer dus het vervoer zich splitst, des te grooter wordt die behoefte.

Nu liggen de belangrijkste dier, laat ik ze nu maar samenvatten in het ééne woord, ceintuurverbindingen, juist in de lijn van weerstand (1), al zijn ze — hetzij hier nadrukkelijk gezegd — *niet* »nagenoeg aaneengeschakeld» in tactischen, zoomin als in waterstaatkundigen zin. Afgescheiden nu van de reeds vroeger ontwikkelde bezwaren tegen een geregeld vervoer in *deze* lijn, moet hierbij rekening worden gehouden met de omstandigheid dat de tusschenbatterijen, te welker behoefte de transportdienst de grootste afmetingen zal aannemen, bij voorkeur zoover mogelijk daarachter zullen worden aangelegd. Waar dit eenigszins mogelijk is, zal men voor dit doel gebruik maken van den vasten bodem der diepgelegene droogmakerijen. Doch ook waar dit niet het geval is, komt men voor den batterij-aanleg in de polders (veen- of andere) terecht. Het polderwater nu — hieronder ook het water in de droogmakerijen te verstaan — heeft menigmaal geene vaartgemeen-

(1) Natuurlijk; het zullen in den regel de boezemkeerende kaden zijn, die de binnengrenzen der inundatiën uitmaken; die boezemwateren zelf markeeren de lijn van weerstand.

schap met het boezemwater. Wat meer zegt, de polderwateren zijn dikwijls niet te bevaren; althans in den buitengordel der stelling is dit in den regel niet het geval. De boeren brengen hun graan, hooi of bieten per *as* naar den naastbijgelegen waterweg. De tochten en slooten hebben een uiterst geringen diepgang; de bruggen een laag dek. Kortom, men blijft in den regel beperkt tot de inderdaad veelvuldig voorkomende, doch korte takken ceintuurverbindingen, waarin zich boezemwater bevindt, wanneer deze althans bevaarbaar zijn; want ook dit is niet immer het geval.

Een vasthouden *à tort et à travers* aan een vervoer te water zou dan ook in vele gevallen slechts eene aanhoudende overlading der te vervoeren zaken tengevolge hebben, gepaard aan de noodzakelijkheid telkens voor kortere of langere einden het vervoer te land te doen plaats hebben. Geloof mij, voor elk depot, voor elk fort, voor elke batterij zal met zorg moeten worden nagegaan, langs welken weg men het benodigde er brengen zal. Zeer dikwijls zal daarbij blijken dat geene andere keuze overblijft dan een rechtstreeksch vervoer te land.

Als gij dit nu gelezen hebt, bestudeer dan op de kaart eens het *geheele* westfront der stelling; denk U daar een behoorlijk aantal tusschenbatterijen op de door U meest gewenschte plaatsen; vraag U af: waar zal ik hier depots moeten inrichten? Breng dit weder in verband met de meest gewenschte parkplaatsen en ga dan eens in detail na, hoe gij de aanvulling van munitie, materieel, enz., enz., zoudt regelen, in één woord: houdt U onledig met eene applicatorische studie op dit gebied. Hebt ge dit gedaan, kies dan gerust een ander front, waar de omstandigheden U gunstiger schijnen. Gij zult dan — ik weet ge zijt niet zoo geheel op de hoogte van den waterstaatkundigen toestand — vele vraagteekens op uwen weg moeten plaatsen. Maar, ik ben er zeker van, gij zult tot de overtuiging komen, dat men zich van deze belangrijke aangelegenheid niet met eene frase kan afmaken.

Geloof mij, aan het communicatienet te land blijft nog veel te doen over. Ik gewaagde nog niet eens van troepenverplaatsingen.

En daarom, geene luxe in den fortbouw!

XIV.

»Ook de gelegenheid om geschut buiten de fortten verspreid op te stellen op den vrij vasten grondslag der boerenerven, is, als men de zaak slechts goed onderzoekt, op vele plaatsen voldoende te vinden». Ziedaar eene tweede aanhaling uit het in mijnen vorigen brief genoemde opstel in de *Vragen des Tijds*, waarover ik ditmaal een en ander in het midden wensch te brengen. Maar hoe zal ik het aanvatten? Ziedaar nu de kunst om in ontwijkenden vorm, den argeloozen lezer den indruk van eene stellige uitspraak te geven, op kennis van zaken gegrond. Dat zinnetje heeft iets van de glibberigheid van eenen aal, die zich kronkelend uit de hand, welke hem grijpen wil, zal

weten los te spartelen, daarbij reeds bij voorbaat gelegenheid vindende nijdig van zich af te bijten: »als men de zaak slechts goed onderzoekt».

Ik begrijp dat gij op dit oogenblik U niet tot een tweede reisje naar de stelling kunt opmaken; ik raad U dus: neem eenvoudig de chromo-topographische kaart op de schaal 1:25.000 ter hand en maak in gedachte een wandeling langs den buitengordel van de stelling. Die kaart liegt niet; ze is niet *evasief*. Tel nu eenvoudig het aantal hofsteden, gelegen op plaatsen waar gij U tusschenbatterijen zoudt denken. Ik verwacht van U dat ge, als regel, de hofsteden vlak in de lijn van weerstand gelegen, daarbij niet zult medetellen. Zie eens, wat er dan overblijft. Let vooral op het *geheele* westelijke front, dat front waar de behoefte aan tusschenbatterijen het grootst zal zijn. Daar komen strooken voor, waar men kilometers kan afleggen in de lengte en in de diepte zonder zelfs ook maar één enkele hoeve te vinden!

Ik wil nu niet eens spreken van de moeielijkheid, welke het gevolg is van het geringe schootsveld, dat onze beddingen toelaten. Slechts wil ik herhalen, wat ik reeds vroeger zeide, dat, als gevolg van den grooten stellingomtrek, de hoeveelheid beschikbaar geschut naar evenredigheid van dien omtrek nimmer heel groot verondersteld zal mogen worden. Wil men nu — althans op de meest gewichtige door den vijand te bezetten punten — iets hebben, dat naar concentratie van het vuur gelijk, dan vereischt het projecteeren der hoofdruilijnen eene zekere handigheid in het passen en meten, waarbij de vraag of eene batterij al dan niet op het terrein van eene of andere verwaalde hofstede kan worden aangelegd ter wille van de hoofdzaak op den achtergrond geraakt.

Trouwens, heel ernstig is dit niet, want — en hier kom ik eigenlijk tot de hoofdzaak — die terreinen der hofsteden zijn niet zoo bij uitstek geschikt voor batterij-aanleg. De boeren voeren geene groote hoeveelheden grint, schelpen of iets diergelijks aan om hun terrein eenen vasten grondslag te geven. Een straatje of grintpad als toegang tot het woonhuis, een rollaag daaromheen, het zijn dikwijls de eenige gedeelten van het terrein, die een weinig gehard zijn. Het voorgelegen tuintje — als het er is —, de meestal beperkte ruimte tusschen het woonhuis met de daaraan verbonden graanschuur of stal en de bijgebouwen, het gewoonlijk tot boomgaard of moestuin gebezigde overschot van de ruimte, welke door de scheidingsloot van het »land» is afgebakend, . . . kortom, bijna het geheele aan de hoeve onmiddellijk *annexe* terrein bestaat uit dezelfde grondsoort als de geheele omringende bodem. Het ligt meestal slechts een weinig hooger. Is die grondsoort voor geschutopstelling geschikt, dan is het land naast of achter de hofstede het ook. Is dit laatste veen- of derrie-achtig, het terrein, waarop de hoeve staat, is niet beter. De eerste schop, welke men daar ten behoeve van het leggen eener bedding in den grond steekt, zal het geloof aan eenen vasten grondslag wel doen wijken. De ruimte vóór, tusschen en naast de gebouwen is daarbij veelal zeer beperkt; waar de gewenschte ruimte wèl aanwezig is, komt men

dikwijls voor het geval te staan, dat men, om het schootsveld vrij te maken, de hoeve, die vlak voor de mondingen der kanonnen staat, zou moeten opruimen.

»Als men de zaak slechts goed onderzoekt» — ach, hoe menigen voetstap heb ik op hoeven binnen het stellinggebied gezet —, dan blijkt die plaatsing van batterijen op hofsteden grootendeels eene ijdele illusie, slechts gegrond op onvoldoende kennis van den feitelijken toestand!

Gij zult hebben opgemerkt dat ik meermalen sprak van »batterij-aanleg», niet van »batterijbouw». Ik houd niet van dit laatste woord. »Waarom niet», zult gij zeggen, »for what is a name?» Omdat het woord »batterijbouw» bij velen in de eerste plaats de gedachte aan de schop opwekt. Voor mij zijn: de vuurmonden, de munitie, de bedieningsgereedschappen, de beddingen n°. 1; vergeef mij dat ik daarbij de kanonniërs over het hoofd zie; dat die er bij behooren, *ça va sans dire*; maar, in een land waar men stellingen bouwt, zonder. . . . kortom, als ik aan eene batterij denk, dan denk ik aan schieten; eerst daarna ga ik aan bouwen denken. De traditioneele volgorde nu is: bouwen, bewapenen, schieten; daarom heb ik het land aan het woord batterijbouw. Er is echter meer. Die schoolsche batterijbouw is ook een der oorzaken, waardoor men zich maar niet vertrouwd kan maken met het denkbeeld de samenstellende elementen eener batterij uit elkander te halen; hij bestendigt de gedachte aan eene geconcentreerde opstelling met de daaraan gepaarde grootere trefkans van het vijandelijk vuur. Reeds vroeger gaf ik als mijne meening te kennen, dat de vuurmonden eener batterij met onderlinge afstanden van 20 à 30 M. behoorden te worden opgesteld. Ik wil daar nu nog bijvoegen dat schuilplaatsen in de batterij voor het bedieningspersoneel mij niet wenschelijk voorkomen. Wanneer uit de batterij geschoten wordt, dan behooren de kanonniërs bij de stukken en niet onder eene schuilplaats. Men plaatse een scherfvrij wachtlokaal buiten een der vleugels van de batterij, ruimte bevattende voor de helft van het bedieningspersoneel (de wacht). De tweede helft der bediening legge men op eenigen afstand van de batterij in eene hoeve, een barak, enz.; dat is het piket. Ik denk mij daarbij eene batterij van vier stukken als gevechtseenheid. Vereischt de tactische toestand nu een langzaam geregeld voortgezet vuur, dan wordt dit uit eene enkele sectie (d. w. z. uit twee stukken) door het personeel der wacht afgegeven. Is om de eene of andere reden momentanee versnelling noodig, dan treedt het piket mede op. Bij eene intermitterende vuurtactiek — het afgeven op enkele tijdstippen van een zeer snel vuur, van eene zoogenaamde laag — welke mij in vele gevallen voor de vestingartillerie als het meest loonend voorkomt, is de geheele bediening natuurlijk tijdens de vuurperioden in de batterij.

Gedurende de — bij eene zoodanige tactiek — lange vuurpauzen verheugt zich het piket in eene groote mate van rust, terwijl door de wacht c. q. de herstellingen aan het materieel en de batterij worden uitgevoerd, de munitie

in de nissen wordt aangevuld van uit het verbruiksmagazijn, enz. Ook dit verbruiksmagazijn behoort niet *in* doch *buiten* de batterij.

Tegen het op deze wijze meer verspreid opstellen van de onderdeelen eener batterij — en meer in het bijzonder tegen de groote afstanden tusschen de stukken — is als bezwaar aangevoerd, dat daardoor de batterij-commandant buiten staat zou zijn toezicht te oefenen op de bediening der vuurmonden. Daarop zou ik willen antwoorden, dat dit niet tot de taak van den batterijcommandant behoort. Men heeft daarvoor de sectie- en stukscommandanten. Door deze menschen daartoe niet in staat te rekenen, zou men een zonderling licht werpen op den graad van geoefendheid bij de vestingartillerie. En mocht dit bezwaar inderdaad grond van waarheid bevatten, dan zou daarin eene vingerwijzing liggen om het oefeningssysteem te wijzigen. Het zou dan tijd worden voor hunne taak berekende sectie- en stukscommandanten op te leiden en met dezen vlijtig batterijschool te gaan beoefenen. Stel U voor een compagniescommandant bij de infanterie, die zijne compagnie gesloten in de voorste gevechtlinie zou willen brengen, omdat hij anders geen toezicht zou kunnen houden op de handelingen der groepcommandanten in de tirailleurlinie! Of een eskadronscommandant, die aan elke verkennings-patrouille, hoe klein ook, een officier mede zou geven om toezicht op den patroillecommandant te houden! Ik weet wel dat deze vergelijkingen niet geheel opgaan; maar toch wijzen zij op het beginsel: ieder zijnen eigenen werkkring. De batterijcommandant is vuurleider. Deze functie vereischt in vele gevallen zijne volle werkkraft. Het controleeren van richting, tempeering, plaatsing van wiggen, enz., enz., zou hem slechts van zijne naastliggende taak afhouden.

Wijdt hij hieraan zijne aandacht, dan zal dit geschieden of ten koste eener goede vuurleiding, of ten koste van de gewenschte vuursnelheid, of ten koste van beide. Er is hiermede nog een hooger beginsel gemoeid, een m. i. te weinig gevoelde universeel-waarheid: het onophoudelijk ingrijpen in den werkkring van ondergeschikten, doet dezen het zelfvertrouwen en de opgewektheid verliezen. »Zoudt gij dus», zoo hoor ik U vragen, »morgen aan den dag aan een groot deel onzer miliciens — want deze zullen het moeten doen — de functie van stukscommandant durven opdragen?» Ik zou aarzelen hierop een bevestigend antwoord te geven, en ik gevoel dat deze aarzeling U eene tweede vraag in de pen zal geven: »Where is the way out?»

Ach, hierover waren vellen vol te schrijven! En ik, die duurzame bevestiging tot onderwerp heb gekozen, onwillekeurig ben ik beland midden in het gebied der troepenopleiding! Is het, omdat de bevestigingskunst ten nauwste samenhangt met de *Leistungsfähigkeit* van den troep? Is het omdat het bloed kruipt, waar het niet gaan kan, en het frissche soldatenleven mij meer pakt dan het boekengewurm over fortificatorische stelsels? Ik weet het niet; maar ik moet mij thans beperken. Later wellicht. Slechts dit nog: Men zal er toe moeten komen het specialiteiten-stelsel, de verdeeling van arbeid op ruimer schaal toe te

passen; men zal, zelfs in het enge bestek der compagnie vestingartillerie, menschen moeten hebben, die, behalve in algemeenen zin tot soldaat en tot bedieningskanonnier van de het meest voorkomende geschutsoorten, in een bepaald onderdeel tot specialiteit zijn gevormd, a. d. z. richters, beddingleggers, bekleeders, mitrailleurbedienden, snelvuurkanon-kanonniërs, uitleggerbedieningsmanschappen, vuurwerkers, enz., en — *last not least* — stukscommandanten. Zeven à acht maanden van zijn dienstjaar worden door den milicien-kanonnier doorgebracht, deels loopende, rijdende of varende tusschen zijne kazerne en een of ander fort, deels op dat fort werkende, poetsende, enz., — ik laat de corveën, enz., binnen de kazerne nu buiten beschouwing —. De oorzaken van dit euvel neen, daarover thans niet!

Er bestaat te onzent — ik releveerde het reeds vroeger — een drang naar eenen korteren oefeningstijd, gepaard aan een ander oefeningssysteem. Zou het niet voorzichtig zijn eerst het oefeningssysteem te wijzigen en daarna te zien of men het ook met eenen korteren diensttijd zou kunnen doen?

Komaan, ik was aan de tusschenbatterijen. Wij zullen den vasten grondslag der hofsteden nu maar verder laten rusten. Daarentegen wil ik U wel eene kleine geruststelling bezorgen. Het is zoo zoetjes aan mode geworden de geheele Stelling van Amsterdam voor te stellen als één slappe veenmassa, waarin vooral het opstellen van geschut zwaarwichtige voorbereidingen zal vereischen. Op vele plaatsen is dit inderdaad het geval; het zou onverstandig zijn dit voorbij te zien. Daar staat echter tegenover dat er meer kleihoudende strecken voorkomen, dan men zoo oppervlakkig meent. Er zijn plaatsen waar men — om nu met de batterijbouwers te spreken — gerust ingezonken batterijen kan bouwen. In de zeer slappe terreinen daarentegen zal van *batterijbouw* geen sprake kunnen zijn; een in tijd van oorlog geïmproviseerde bodemverbetering zou op die terreinen een ware Sisyphusarbeid blijken; bodemverbetering in tijd van vrede zou, uit hoofde van de groote kosten, slechts kunnen worden aanbevolen als middel tot werkverschaffing. Waar dus in deze terreinen batterij-aanleg noodzakelijk is, zal men zijn heil moeten zoeken in eene doelmatige inrichting der beddingen. Maar dan is het ook noodzakelijk dat voor het beoogde doel geschikte beddingen in tijd van vrede worden aangeschaft.

Wat in tijd van vrede ook geschieden kan — ditmaal zonder groote kosten — en m. i. ook geschieden moet, dat is het op de eene of de andere wijze in het terrein vastleggen der hoofdruilijnen voor een groot aantal tusschenbatterijen. Dit zal den tijdduur van den bewapeningsarbeid bij het n staat van verdediging stellen belangrijk kunnen bekorten; men zal bij dien arbeid de hulp van officieren meer kunnen ontberen en, wat wel het voor naamste is, men zal de grootst mogelijke kans verkrijgen dat de hoofdruilijnen op het terrein en die op de kaart nauwkeurig met elkander overeen-

stemmen. Waar schietopdrachten en vuurbevelen zich op de laatste moeten gronden, is deze omstandigheid van groote beteekenis.

Het spreekt vanzelf dat ik hierbij minder op het oog heb de batterijen der voorste gevechtlinie, batterijen tegen stormenderhandschen aanval, access-batterijen, nevenbatterijen, of hoe men ze noemen moge, waarbij directe richting regel is. Ik bedoel de teruggetrokken batterijen, die der tweede linie, bestemd tot het beschieten van kantonnementen, enz., in één woord: de tusschenbatterijen der veiligheidsbewapening.

Nog ééne zaak wil ik heden aanstippen: die der waarnemingsposten voor het artillerievuur en de uitkijkposten voor de bevelvoering. Men kan ook over deze aangelegenheid heenglijden met een: »als men de zaak maar goed onderzoekt, zijn er kerktorens, molens, daken van hofsteden, enz., genoeg, die zich daartoe, na eenige voorbereiding, uitstekend leenen”. Gij begrijpt dat daarmede de zaak slechts voor eenen oppervlakkigen lezer kan afgedaan zijn. Wanneer men er voor staat werkelijk te moeten waarnemen en uitkijken, dan heeft men aan zulke frasen al heel weinig. Dan helpt slechts bekendheid met het terrein, bekendheid met den invloed, die de atmosferische toestand in de Stelling van Amsterdam op de mogelijkheid tot waarneming oefent. Wie met deze omstandigheden bekend is, zal tot het besluit komen, dat op vele plaatsen »Eiffeltorentjes” voor het beoogde doel bepaald noodig zijn. Och, dat we in tijd van vrede eenige van die torentjes — transportabel natuurlijk — rijk waren.

Aldus geene luxe bij den fortbouw!

XV.

Nog een paar kantteekeningen wil ik maken op het meerbedoelde artikel in de *Vragen des Tijds*. Hoewel de Schrijver zich over het groot-flankement niet uitlaat, wil het mij toeschijnen dat hij op bladz. 42 daarvoor een soort surrogaat aan de hand doet. Hij stelt toch voor, het onder water gezette terrein, waarover de aanval moet geschieden, onder vuur te laten nemen door het geschut van marinevaartuigen en uitleggers en dit nog wel op het westfront. »Men ga de kaart van dat westfront maar eens goed na”, aldus wordt den lezer op het hart gedrukt. Ik wil nu daarlaten de zeer betwistbare »onuitdoofbaarheid”, welke aan dit vuur door den Schrijver wordt toegeschreven. Maar ik kan de opmerking niet weerhouden, dat de verlangde toepassing van dit middel op het grootste en meest belangrijke deel van het westfront zou doen denken aan de »flottes terrestres”, zaliger gedachtenis. En niet mag ik verheelen dat mij dit »droombeeld” minder fraai voorkomt dan dat van eene vloot, die een handje medehelpt om eenen aanvaller het verblijf op onze kusten minder aangenaam te maken.

In de quaestie: »woon- of wachtforten” schijnt de Schrijver voor de laatste partij te hebben gekozen. Ik zeg *schijnt*, want heel duidelijk is dit

niet. Op bladz. 47 over de aardewerken schrijvende, zegt hij: »het moeten zijn wachtforten met een minimum bezetting, die dagelijks of om de twee, drie of meer dagen wordt afgelost». Gij ziet, dat, hoe stellig de aanhef van deze uitspraak ook zij, het slot zich daarentegen in nevelen verliest. Hoe toch wil er sprake zijn van een wachtfort, wanneer men de bezetting daar twee, drie of meer dagen in laat verblijven? Niet minder nevelachtig komt ons Schrijvers desiratum voor, waar hij de permanente inrichting aangeeft. Men moet bomvrije onderkomens maken, waarbij, aldus heet het: »echter aan geen *bepaalde* woonlokalen, doch meer aan wachtlokalen moet worden *gedacht*». (De beide onderstrepingen zijn van mij). Wat heeft nu, mag men vragen, een fortontwerper aan zulke aanwijzingen?

De priesters, die aan het orakel van Delphi woorden in den mond legden, wisten zich wel te wachten voor stellige raadgevingen. *Et pour cause?* Ik stap thans van de *Vragen des Tijds* af.

Een punt wil ik nog met U behandelen, nl. het onderdak brengen der bewakingstroepen, en dan houd ik mij verder stil tot ik eenig antwoord van U bekom.

Op vele plaatsen zal men voor het onderbrengen van wachten, piketten en reserves gebruik kunnen maken van bestaande gebouwen. Waar de wachten aan vijandelijk artillerievuur kunnen zijn blootgesteld, zal men in de golfijzeren boogstukken — mits deze in voldoende hoeveelheid voorhanden zijn — een uitstekend middel bezitten tot dekking tegen scherven en granaatkartetskogels. Intusschen is hiermede het vraagstuk der troepenlegering niet afgehandeld. Hoe gaarne ik ook met U in gedachten den geheelen stellingomtrek zou willen afwandelen om dien uit dit oogpunt te bekijken, ik kan dit thans niet doen; ik moet mij eenige zelfbeperking opleggen. Ik bepaal mij dus tot het meest sprekende voorbeeld, nl. het noordwestelijk front. Daar schittert de gelegenheid tot troepenberging bijna door totale afwezigheid. Men zal in tijd van oorlog daarin moeten voorzien door het opslaan van barakken. Terloops zij hier opgemerkt dat dit niet uitsluitend op het noordwestelijk front het geval is. Het gebruik van tenten acht ik niet aan te bevelen, wil men althans den troep niet door ziekten gedecimeerd zien; bovendien teekenen deze zich onder alle omstandigheden te scherp af. Nu kan men over dien barakkenbouw ook al weer heel vluchtig heenloopen: »er is hout genoeg in de Zaanstreek». Maar als men zich daarmede niet tevreden stelt, wanneer men gaat berekenen hoeveel troepen men voor eene matige bezetting van dat front noodig heeft en hoeveel barakken men dientengevolge behoeft, wanneer men daarbij tevens in overweging neemt hoe groot de wissels reeds zijn, die men in ander opzicht zal moeten trekken op het productievermogen der binnen de Stelling aanwezige fabrieken voor houtbewerking — met handenarbeid komt men er in het geheel niet —, dan gevoelt men, hier voor eene nijpende quaestie te staan. Ook in dit opzicht acht ik voorziening in tijd van vrede eenen dringenden eisch. Men zorge in

voorraad te hebben een voldoende aantal hoogst eenvoudige barakken, even gemakkelijk uiteen te nemen als in elkander te zetten, zoo op de manier, als men dit met kermistenten doet. Wil men deze barakken rentegevend maken, altijd in militairen zin, welnu, men gebruike ze in kampen op manoeuvres, enz., in plaats van tenten; doch zende ze na gemaakt gebruik onmiddellijk weder naar Amsterdam. Eindelijk zal men er toe moeten komen op enkele punten in de tusschenliniën, die zeer blootgesteld liggen aan het te verwachten artillerievuur en die tot standplaatsen van wachten zijn aangewezen, bomvrije wachtlokalen te bouwen. Ik zie U al hoofdschudden! Edoch: *Qui veut la fin veut les moyens*. Ik heb de Stelling van Amsterdam niet ontworpen. Maar nu men die stelling maakt, moet men haar goed maken.

Over electriche verlichtingsmiddelen, over luchtballons zal ik U niet spreken. Deze zaken schijnen mij om verschillende redenen voor eene uitgebreide oorlogsexploïtatie nog niet rijp. Intusschen, wat niet is, kan komen; en, is het eenmaal zoover, dan staat men weder voor een bijna onafzienbaar veld van uitgaven, in het bijzonder wat de verlichtingsmiddelen betreft.

Gouverner c'est prévoir; en dus geene *luxe* in den fortbouw van heden, waar de toekomst nog zooveel vragen kan en zal. Geene *luxe*, maar ook geene zuinigheid, die de wijsheid bedriegt. Wat men bouwt moet goed, moet soliede zijn; het moet beantwoorden aan de eischen eener goede tactiek.

XVI.

Hebt ge dáárom zoolang gewacht? Hebt ge zitten broeien op het denkbeeld, dat gij mij thans aan de hand doet, nl. mijne brieven aan *De Militaire Spectator* ter opneming aan te bieden? »De duurzame versterking der Stelling van Amsterdam is thans aan de orde», zegt ge, »en zal dit nog wel geruimen tijd blijven. Uwe brieven kunnen dus wellicht eenig nut stichten».

Ik help het U wenschen, ofschoon ik betwijfel of de meeningen van mijn nederig persoontje eenig gewicht in de schaal zullen kunnen leggen en dit te meer daar ik eigenlijk geene nieuwe gezichtspunten heb geopend. Wat ik U schreef, was deels bijna zoo oud als de versterkingskunst zelve, deels door anderen vóór mij reeds beter gezegd.

En toch Oude waarheden kunnen in een nieuw kleed nog wel eens eenig effect teweegbrengen. Ik wil dus op uw denkbeeld ingaan. Zend mij dan echter ten spoedigste mijn geschrift terug, want ge begrijpt, ik zal dat nog eens duchtig onderhanden moeten nemen. Ik zal het moeten ontdoen van zijn intiem karakter. De confidentieele ontboezemingen, die slechts voor U bestemd waren, behooren in een publiek geschrift niet thuis.

Dit zal dan, althans voorloopig, mijn laatste zijn. Op één ding moet ik

U nog antwoorden. Gij herinnert mij aan de verzuchting aan het slot van mijnen eersten brief door afgebroken. Zij luidde aldus: »Maar onze wijze van werken». Ik moet erkennen, dat ik bij het vluchtig neerschrijven van die enkele woorden, er niet op gerekend had door U ter verantwoording te worden geroepen. Want niet gaarne zou ik het ondernemen een bewijs te leveren voor al wat er in stede van die zou kunnen gedacht worden.

Intusschen, nu ge mij *au pied du mur* zet, grijp ik naar het boekwerk »Instructiën». Daarin toch vindt men de van hoogerhand vastgestelde wegen getraceerd, welke door de verschillende organen der bevelvoering moeten worden bewandeld.

Ik sla in dat boek allereerst op de Voorloopige Instructie voor den Commandant der Stelling van Amsterdam. Ik zal die instructie niet op den voet volgen; ik zal mij beperken tot het kort weergeven van de fundamenteele bepalingen, op de vredestaak van die autoriteit betrekking hebbende. Het zijn de volgende:

1°. De Stellingcommandant moet zich volkomen bekend maken met al hetgeen in verband staat met de verdediging der stelling (art. 2);

2°. Hij maakt de memoriën op aangaande de verdediging (art. 4).

Tot het vervullen dezer taak is hij bevoegd aan den Commandant der Nieuwe Hollandsche Waterlinie, aan den Chef van den Generalen Staf, aan den Hoofdintendant en aan de Inspecteurs alle inlichtingen te verzoeken, die ter zake kunnen dienen. Inlichtingen van »autoriteiten van lagere rang» kunnen slechts langs den weg der hiervoren genoemde hoogere autoriteiten worden ingewonnen, aldus langs den tijdroovenden hiërarchieken ladder. Voorts moet de Stellingcommandant aan den Minister van Oorlog voorstellen doen omtrent alles, wat hij ter bevordering van het verdedigingsvermogen der stelling noodig acht.

Raadpleegt men nu de instructiën van alle andere autoriteiten, dan moet het de aandacht trekken dat, behalve aan den Commandant der Nieuwe Hollandsche Waterlinie, slechts aan één dier autoriteiten, en wel een »van lagere rang», nl. den Commandant der Vestingartillerie, de bevoegdheid is verleend wederkeerig inlichtingen aan den Stellingcommandant (hoewel deze niet met name genoemd is) te vragen.

Uit geen enkele instructie blijkt overigens van eenige verplichting van wie ook om ongevraagd inlichtingen te *geven* (1). Ook aan den Stellingcommandant is de bevoegdheid tot het ongevraagd geven van inlichtingen niet verleend, tenzij dan aan de officieren, die in tijd van oorlog of bij mobilisatie met eenig zelfstandig commando in de stelling zijn belast.

Wanneer men nu nagaat, welk een schat van gegevens door achtereen-

(1) Ik zonder hier een tweetal periodieke opgaven van den Commandant in het artilleriecommandement uit.

volgende Stellingcommandanten kunnen zijn verzameld op elk gebied, dat met het verdedigingsvermogen in verband staat — men zie slechts de verplichting den Stellingcommandant opgelegd in art. 11 zijner instructie —, gegevens, verkregen door raadpleging niet alleen van militaire autoriteiten, doch ook van civiele personen, van particulieren, door bronnenstudie en — last not least — door herhaalde eigen aanschouwing van het terrein zoo in als vóór de stelling, wanneer men daarbij in aanmerking neemt dat de Stellingcommandant al zijn denk- en werkkraft uitsluitend kan wijden aan de belangen en het verdedigingsvermogen der stelling — dan zou men geneigd zijn tot het geloof dat hij, krachtens zijne instructie, juist de *vraagbaak* behoorde te zijn van allen, hoog of laag, aan wien eenige invloed op den gang van zaken in die stelling is toegekend. Men zou dan tot de meening komen dat aan hem de *verplichting* behoorde te zijn opgelegd in ruime mate inlichtingen te *geven*, zelfs al werden die niet gevraagd. Dit alles nog te meer, omdat de Stelling van Amsterdam in een embryonalen toestand verkeert, waarvan de geleidelijke ontwikkeling de voorlichting vereischt van den eenigen persoon, die in staat moet geacht worden *in alle opzichten* op de hoogte van dien toestand te zijn.

Ten einde U mijne bedoelingen volkomen duidelijk te maken, ben ik verplicht nog eene wandeling te maken door enkele andere instructiën.

Het eerst sla ik die van den Commandant in het geniecommandement op. Deze moet: »zich bekend maken met al hetgeen op de verdediging der sterkten in zijn commandement betrekking heeft, tot welk einde door hem, voor zooveel noodig, gegevens aan”. ik zou het U te raden geven als ge het niet wist — »den Commandant in het betrokken artilleriecommandement kunnen worden gevraagd”. Het opmaken van ontwerpen, bestekken, enz., betrekking hebbende op het maken of aanleggen van nieuwe of het in belangrijken graad verbeteren van bestaande verdedigingswerken, enz., wordt door hem geleid. Deze ontwerpen moeten, voor zooveel zij verdedigingswerken, enz., betreffen, opgemaakt worden in overleg met den Commandant in het betrokken artilleriecommandement.

Begeven wij ons thans in de instructie van laatstgenoemden Commandant. De Commandant dan in het artilleriecommandement moet »zich op de hoogte stellen van hetgeen op artilleristisch gebied op de verdediging der sterkten in zijn commandement betrekking heeft, tot welk einde door hem, voor zooveel noodig, gegevens aan den het raden zou U thans gemakkelijker vallen —, »Commandant in het betrokken geniecommandement kunnen worden gevraagd”. Hij geeft desgevorderd aan den Commandant in het betrokken geniecommandement de noodige adviezen en inlichtingen over alle te maken werken, die tot de verdediging der liniën of sterkten in zijn commandement behooren.

Eindelijk eene korte blik op de Instructie van den Inspecteur der Genie:

Deze heeft het »oppertoezicht over al de vestingen, forten en werken behorende tot het defensiewezen". Hij onderwerpt aan de beslissing van den Minister van Oorlog: »de bestekken van uit te voeren werken".

Is, in verband met het voorafgaande, eenige commentaar nog noodig?

Ik zou de bloemlezing, welke ik hierboven uit enkele instructiën hield, kunnen voortzetten en U aantonen op welke wijze het vredesmagazijnstelsel, dat in het meest innige verband staat tot den aanvullingsdienst in tijd van oorlog, volgens die instructiën wordt geregeld. En dit in verband met mijne vorige brieven, waaruit U wel duidelijk zal zijn geworden dat in deze zeer belangrijke aangelegenheid de beginselen, waarvan men kon uitgaan in de ouderwetsche vesting niet zonder schade kunnen worden toegepast op eene stelling waarin men, in plaats van met fractiën, met tienvouden van kilometers te rekenen heeft. Ging ik op deze aangelegenheid door, ik zou er zelfs den *Instructie-Inventaris voor de Artillerie der Landmacht* moeten bijhalen, waarvan de inrichting, wat de berekening der uitrustingen betreft, al evenmin een rationeel magazijnstelsel in de hand werkt.

Intusschen ik zal dit thans laten rusten. De aanhalingen, die ik deed, de opmerkingen, die ik maakte, zullen U hebben doen zien, dat bij de voorgeschreven arbeidsverdeeling tusschen de organen der bevelvoering, slechts luttel gebruik wordt gemaakt van de bron van gegevens, uit welke bij den Stellingcommandant zou te putten zijn.

Het is waar, deze autoriteit kan »voorstellen doen" aan den Minister van Oorlog. Maar ik stel mij voor, dat er onder zekere omstandigheden *flair* noodig is om zulke voorstellen zóó tijdig in te dienen, dat het verdedigingsvermogen er door gebaat kan worden. Ik acht de kans dat de Stellingcommandant met zijne voorstellen, om het nu zoo maar eens te noemen, achter het net vischt, niet geheel ondenkbaar.

Zou het niet meer rationeel zijn, indien de verschillende instructiën zóó waren opgevat, dat te allen tijde de zekerheid bestond, dat de voorstellen van den Stellingcommandant tijdig den Minister van Oorlog konden bereiken? Zou dit niet kunnen worden verkregen door de bepaling dat, voor het opmaken van ontwerpen voor verdedigingswerken, gebouwen, opberging van materieel, enz., de gegevens van tactischen aard steeds bij den Stellingcommandant behoorden te worden verkregen, dat geen ontwerp ter goedkeuring aan den Minister werd opgezonden, zonder dat de Stellingcommandant daarover zijn oordeel had uitgesproken? Zou daardoor de kans op het bewaren of verkrijgen van de onderlinge harmonie tusschen de verschillende eischen, welke aan het verdedigingsvermogen moeten worden gesteld, niet belangrijk verhoogd worden? Zou eene zoodanige bepaling niet de waarschijnlijkheid vermeerderen op het verkrijgen van een werk *aus einem Guss*?

Nu is de mogelijkheid geenszins uitgesloten dat het beeld, hetwelk ik U voorhield, de werkelijkheid niet geheel weergeeft, dat de practijk der dingen corrigerend werkt op den geest der voorschriften. Ik zou mij daarin van

harte verheugen. Niettemin zou ik het dan voorzichtig achten die voorschriften te wijzigen volgens de ondervinding in de practijk opgedaan.

En thans staak ik voor een wijl onze correspondentie. Hoe aangenaam het mij ook was met U van gedachten te wisselen, ik heb behoefte mij met wat anders bezig te houden dan met stellingen en forten c. a.

Ik ga een brok krijgsgeschiedenis ter hand nemen.

Want waarlijk, ik zou anders gevaar loopen te vergeten, dat men om vijanden te bestrijden eene deugdelijke legermacht noodig heeft, zelfs al bestaat die bestrijding in het wegkruipen achter stellingen!

Een beroep op den grijzen held van Plevna kan deze waarheid niet te niet doen.

Want zelfs OSMAN PACHA — wilde hij zijne reputatie niet in gevaar brengen — zou moeten protesteeren, wanneer men hem toegalmdde, dat »in geval van nood zelfs boeren en burgers op klompen achter de dijken zouden kunnen medeschieten" (1).

Het is zoo verdrietig over het inrichten van stellingen te moeten schrijven, zoolang het mogelijk is dat zulke dingen van de regeeringstafel in 's lands vergaderzaal kunnen worden gezegd, zonder te worden gevolgd door een votum van wantrouwen.

En hiermede mijnen vriendelijksten groet.

AEMSTEL.

(1) Redevoering van den toenmaligen Minister van Oorlog, in de avondzitting van 20 Dec. 1893.

ONZE INTENDANCE (1).

De organisatie en de aanvulling van haar personeel.

Wie zich tegenwoordig een schema wil maken van eene reorganisatie van het korps militaire intendanten, staat daarbij voor twee vraagstukken, die zich van de oplossing even moeilijk laten verwijderen als klitten van een cheviot-pak. Ik denk hier aan Scheiding en Wetswijziging.

Scheiding van verplegingsdienst en comptabiliteit; wijziging van Art. 18 der bevorderingswet, hetwelk de bepalingen bevat nopens de vervulling van de openvallende plaatsen bij de Intendance.

Ik ben een ijverig voorstander van beide, en hoop niet, dat deze vooruitstrevende begrippen aanleiding zullen geven, om mijn artikel ongelezen ter zijde te leggen. Toen GALILEÏ uitriep: »En toch beweegt zij zich», was men het niet dadelijk met hem eens. En als ik, zonder mijzelf daarom ook maar eenigszins met hem te willen gelijkstellen, doe opmerken, dat Scheiding en Wetswijziging toch zullen komen, dan is het in de overtuiging dat zonder deze eene deugdelijke reorganisatie niet meer kan worden verkregen.

Wetswijziging acht ik noodig, omdat Art. 18 van de bevorderingswet verouderd is. Echter . . . »De wetten zijn in het geheele Koningrijk verbindende,» . . . (Art. 2, *Staatsblad* n°. 28 van 1829) en »Dispensatie van wetsbepalingen kan . . . slechts worden verleend met machtiging van de wet» (Art. 69, *Grondwet* 1887). Dit zijn twee voorschriften, die niet mogen worden veronachtzaamd. Dat de rechter moet rechtspreken volgens de wet en in geen geval de innerlijke waarde of billijkheid der wet mag beoordeelen (Art. 11, *Staatsblad* n°. 28 van 1829), dunkt mij een algemeen beginsel, dat ook toepasselijk is op hen, die in ander opzicht geroepen zijn de wet toe te passen. Dit voert mij tot deze conclusie: Art. 18 van de bestaande bevorderingswet, ofschoon verouderd, moet worden toegepast. Wijziging is echter noodzakelijk.

(1) Ik was aanvankelijk niet van plan mijn artikel van de vorige aflevering te vervolgen. Nu evenwel van verschillende zijden nieuwe denkbeelden zijn ontwikkeld, kan het, dunkt mij, geen kwaad, daarvan in enkele opzichten gebruik makende, een klein vervolg te leveren.

De scheiding is maar eene quaestie van tijd. Zij wacht op het vinden van eene juiste formule voor splitsing van de werkzaamheden; op het tijdstip waarop een Hoofdintendant zal moeten worden benoemd, die met zijne toegevoegde officieren aan de administratie is ontwassen, en eindelijk op eene Regeering, die niet opziet tegen de hoogere kosten van zooveel nieuws. Zoover zijn we echter nog niet.

Uit een en ander volgt, dat ik mij eene reorganisatie denk, die:

1°. voorloopig nog is gebaseerd op samensmelting van verplegingsdienst en administratie ten bureele van den Hoofdintendant;

2°. kan leven en bloeien zonder de bestaande wettelijke bepalingen geweld aan te doen;

3°. geene wijziging behoeft te ondergaan als de bevorderingswet in dien zin gewijzigd is, dat de intendanten, die om eene of andere reden van dienstbetrekking moeten veranderen, naar hun *oorspronkelijk* wapen of dienstvak kunnen terugkeeren.

Ik moet daarbij echter degenen teleurstellen, die meenen in mijn artikel een pleidooi te zullen vinden voor uitbreiding van kapiteins- of hoofdofficiersplaatsen. Ik geloof, dat de sterkteverhouding van beide soorten uitstekend is, en het eenige, waarmede ik mij desnoods zou kunnen vereenigen, is eventueele benoeming van een tweeden kapitein bij de 1ste Divisie-Infanterie en in de Stelling van Amsterdam. Maar als men tot die uitbreiding mocht besluiten voor en aler er overvloed van stof is ter aanvulling van onvoorziene vacatures, dan bederft men met de eene hand wat men met de andere heeft goedgeemaakt.

Ik heb nooit ingezien waartoe het noodig was de Intendance te recruteeren uit officieren, die betrekkelijk nog jong waren. Men zal mij tegenvoeren, dat men destijds geene ouderen had. Maar daarmede is men niet verantwoord; men — of liever vorige Regeeringen — hadden dan maar moeten zorgen, dat er ouderen kwamen; dat de luitenants, die voorheen het contingent voor den Intendance-cursus konden leveren, daarin geen spel hadden te spelen van alles of niets, van promotie bij keuze of geld toeleggen.

Het is ontwijfelbaar eene verdienste van de reorganisatie van 1895, dat zij gedetacheerde-luitenantsplaatsen heeft gecreëerd; maar hare groote fout is o. a., dat zij de toelage voor die betrekking te laag heeft gesteld en dat zij die toelage — blijkens de ondervinding — te laat toekent.

Want — niet met het oog op de aspiranten die er reeds zijn, maar wel met het oog op hen, die er zouden kunnen komen — men vergete twee zaken niet. Eerstens, dat de luitenants, die de studiën zouden kunnen volgen, niet afhankelijk zijn van de Intendance, maar dat de Intendance, het leger, het legerbestuur afhankelijk zijn van de luitenants. En tweedens, dat diezelfde luitenants niet vragen of hunne positie in een ver verschieft misschien wel eens zou . . . kunnen . . . worden . . . verbeterd, maar wel,

welke de voordeelen zijn van de tegenwoordige aspiranten, om zich daaraan te kunnen spiegelen. Melden zij zich niet vrijwillig aan; niemand kan hen daartoe dwingen. En men mag toch niet aannemen, dat zij zich vrijwillig zullen aanmelden, bijaldien hun geene voordeelen worden verzekerd, die de moeite van het volgen der Intendance-studiën loonen?

Ik herinner hierbij aan den goeden (?) ouden tijd, waarin iedereen, die den Intendance-cursus had doorloopen — op ééne uitzondering na —, kapitein-intendant werd. Waarom? Omdat zij allen boven anderen uitmunten door bijzondere talenten, kennis, geschiktheid en aanleg, en dus bij keuze konden worden bevorderd? Zoo ja, vanwaar dan de tegenovergestelde verschijnselen in latere dagen? Ik vermoed, dat er wel eens iemand zal genomen zijn, omdat er niemand anders was. En waarom was er niemand anders? Omdat het dienstvak der Intendance geen enkel ander voordeel opleverde dan bevordering bij keuze. Wie niet jong den cursus volgde, had weinig kans op voordeelen. Vacatures waren nooit vooruit te voorzien, en die, welke toch en immer onverwachts ontstonden, waren meevallers. Zij kwamen ten goede aan de 1 of 2 luitenants, die toevallig klaar waren, en de opvolgende Regeeringen, meenende hun plicht alweer te hebben gedaan, geloofden goedmoedig met promotie bij keuze de luitenants te lokken, terwijl zij, helaas, voorbijzagen welke enorme nadeelen *dat* stelsel van promotie in de toekomst zou doen gevoelen.

Het is dunkt me overbodig die nadeelen in het licht te stellen. Zij springen zoo in 't oog, dat ik er niet verder op wil ingaan. De omstandigheid, dat dit soort van bevordering van subalterne officieren, zelfs ten aanzien van hen die bij den Generalen Staf worden geplaatst, slechts zelden wordt toegepast, en dat het bij de overige wapens en dienstvakken onbekend is, wijst er op, dat opvolgende Regeeringen de nadeelen grooter achtten dan de voordeelen.

De verdienste, zeide ik, van de reorganisatie van 1895 is, dat zij gedetacheerde-luitenantsplaatsen heeft gecreëerd. Dit doet namelijk het vermoeden rijzen, dat de Regeering zelve daarmede den eersten stoot heeft willen geven tot afschaffing van de snellere promotie, die alleen den aspiranten-intendant ten deel viel. Bovendien kent Art. 18 van de bevorderingswet eventueel voor luitenants geene terugplaatsing, dan naar het korps kwartiermeesters. En de troepenluitenant, die zich daaraan zou willen blootstellen, moet nog gevonden worden. Ik ben een voorstander van eene billijke concurrentie tusschen officieren van verschillende herkomst, en ik zou het derhalve maedelig achten als hetzij de troepenofficieren, hetzij de luitenants-kwartiermeesters uitgesloten werden van mededinging naar den rang van kapitein-intendant. Op ééne voorwaarde evenwel: dat de schijn zelfs worde uitgesloten, dat het een van beiden te doen is om snellere promotie. Dit acht ik een onedele drijfveer.

Ik weet niet of ik mij duidelijk genoeg heb uitgedrukt. Daarom zal ik in eene korte herhaling treden. Wil men de aanvulling van de Intendance op hechte grondslagen vestigen, dan stelle men vaste bepalingen omtrent de bij Art. 41 van de Onderwijswet bedoelde detacheringen; men geve den luitenants, die den Intendance-cursus gevolgd hebben, in den kortst mogelijken tijd eene toelage, welke de moeite van het voor voldaan teekenen waard is, en men breke voor eens en voor altijd met het bevorderen van luitenants bij keuze.

Ik breng hierbij in herinnering, dat Art. 15 van het Reglement voor de Hoogere Krijgsschool *imperatief* zegt, dat de leerlingen, die in het belang van hunne praktische vorming buiten 's Gravenhage worden gedetacheerd, voor den geheelen duur dier detachering een bijslag op het traktement (moeten) ontvangen. Dit artikel nu wordt niet toegepast ten aanzien van de luitenants, die na afloop van de driejarige studiën worden gedetacheerd, bijv. bij den Intendant in de Stelling van Amsterdam. Maar zij ontvangen evenmin de toelage van f 200, waarop zij toch recht zouden hebben volgens de op bladz. 295, regel 5—11 v. b., aangehaalde toelichting.

Het wordt dus klaarlijkelijk nog niet voldoende begrepen, dat men den luitenant voordeelen en gewisheid omtrent zijne toekomst moet verzekeren, om de traagheid te overwinnen, die hem anders weerhoudt, zich door het volgen van de Intendance-studiën zedelijk te binden aan een hem nageoeg geheel onbekend dienstvak. Want dat hij zich, de studiën volgend, zedelijk aan de Intendance bindt, zal wel niemand tegenspreken. Maar dat hij dan ook recht heeft op toelating tot het vaste kader, zoodra hij voor bevordering aan de beurt is en het »gewogen en te licht bevonden» hem nog niet is medegedeeld, staat daar voor hem tegenover als een ongeschreven Wet.

De positie van den aspirant-intendant is hiermede, naar ik vertrouw, voldoende uitgewerkt. Rest mij dus nog iets te zeggen van de reserve-intendanten.

Ik zou voor de betrekking van reserve-intendant zeker geen gebruik willen maken van het reserve-kader, dat tegenwoordig dikwijls wordt genoemd. De diensten, door den intendant in oorlogstijd te verrichten; de verhouding, waarin hij dan staat tot officieren van den generalen staf, tot verplegings-officieren, tot compagniescommandanten, enz., brengt mede, dat hij minstens kapitein moet zijn. Ook moet hij volkomen op de hoogte wezen van tal van bijzonderheden in wetten, verplegings- en administratieve voorschriften voorkomende. Eene theoretische kennis daarvan alleen is onvoldoende.

De reserve-intendanten zullen derhalve naar mijne meening moeten zijn troepenofficieren of kwartiermeesters, bij voorkeur kapiteins of hoog in de ranglijst staande luitenants, die in vreedstijd in den regel gewonen dienst

verrichten, en zoowel in vredes- als in oorlogstijd bij de Intendance kunnen worden ingelijfd. Zij kunnen overigens van tijd tot tijd worden aangewezen om in den Intendance-dienst deel te nemen aan manoeuvres, en hun kan eene voorname plaats worden aangeboden in commissiën van keuring en herkeuring in hunne gewone standplaatsen.

Zulke reserve-intendanten kunnen niet met een machtspreuk worden geschapen. Zij moeten bij voorkeur den Intendance-cursus hebben gevolgd. Maar ik vermoed dat 3 jaren menigeen te lang zullen zijn. Daarom geef ik in overweging om als overgangsmaatregel te beproeven enkele officieren in de gelegenheid te stellen — alweer onder het genot van eene toelage — gedurende één jaar vrijwillig de lessen in vier van de voornaamste vakken aan den Intendance-cursus te volgen. Daarvoor zal met September a. s. wellicht wel gelegenheid zijn. Deze officieren zouden gedurende een jaar of vijf reserve-intendant kunnen zijn, om langzamerhand te worden afgelost door hen, die de Intendance-studiën in dien tijd volledig hebben doorloopen. 't Is een overgangsmaatregel, die als zoodanig meer aanbeveling verdient dan in het geheel niets. Een reserve, die iets te wenschen overlaat, is beter dan heelemaal geen reserve, want die laat alles te wenschen over.

Heeft men eenmaal den aspirant-intendant eene behoorlijke financiëele positie verzekerd, en blijkt dan dat zich jaarlijks 3 of meer luitenants voor den Intendance-dienst aanmelden, dan is eene voldoende reserve, bestaande uit bijv. 8 reserve-intendanten en 6 gedetacheerde luitenants, in betrekkelijk korten tijd voltallig. **Uitbreiding van het vaste kader kan dan zonder bezwaar achterwege blijven.**

Er zijn thans 5 luitenants, die de vereischte studiën achter den rug hebben. De beide oudsten zouden in mijn stelsel zonder twijfel kapitein-intendant moeten worden. De overgang van het oude naar het nieuwe moet geleidelijk gaan, of botsingen zijn niet uitgesloten. Kan het niet door promotie bij keuze, dan wachte men tot het tijdstip van de gewone bevordering ook voor hen is aangebroken.

Met September a. s. zullen nog 2 officieren den Intendance-cursus verlaten, die, eveneens bij wijze van overgangsmaatregel, onmiddellijk bij de Intendance konden worden gedetacheerd.

De plaatsen van de 6 gedetacheerde luitenants zijn dan aangevuld en tegen den tijd, dat andere leerlingen klaar zijn, is er ruimschoots gelegenheid om raad te schaffen.

Wordt nu inmiddels eene voldoende toelage verleend aan al die gedetacheerden, dan kan worden verwacht dat de luitenants, die nu nog weifelen, door zooveel ernst en goeden wil van Regeeringswege aangemoedigd, zich aangorden om het volgend jaar examen te doen. En als men dan, als het getal der aspiranten daartoe aanleiding geeft, voor eene enkele maal een of

BOEKAANKONDIGINGEN.

*The HOTCHKISS, Automatic Machine Gun (Rifle Calibre).
London, Harrison and Sons.*

Door deze brochure vestigt de Société anonyme des anciens établissemens HOTCHKISS et Cie. te Parijs de aandacht op eenen in hare werkplaatsen uitgevoerden automatischen mitrailleur. Bij een zeer gering gewicht van slechts 15 KG., kan met dezen mitrailleur een snelvuur van 500 tot 600 schoten per minuut worden afgegeven. Daargelaten of het wel noodig kan zijn de vuursnelheid zoo hoog op te voeren, schijnt de samengestelde inrichting van dezen mitrailleur — hoe kunstig ook van technisch standpunt — ons voor een oorlogswapen niet aanbevelenswaardig toe.

* *

*La grande tension des trajectoires et le fusil de l'avenir,
par A. D'AOUT, Sous-lieutenant d'infanterie.*

De S. meent zijne stem te moeten doen hooren tegen het meer en meer op den voorgrond tredend streven om aan den soldaat juistheidswapenen — in den hoogsten zin van het woord — in handen te geven. De spreidingen, die bij het oorlogsvuur door den persoon des schutters veroorzaakt worden, zijn zoo groot, dat de spreiding, aan het wapen als zoodanig eigen, daarbij in het niet valt en verbeteringen in de ballistische eigenschappen van het laatste dus slechts geringe waarde hebben. Vooral ten aanzien van de gestrektheid van de baan vestigt S. er de aandacht op, dat het overschrijden van een zekeren, hoewel moeilijk met juistheid vast te stellen, grens meer na- dan voordeelen oplevert en dit voornamelijk met het oog op de omstandigheid, dat gericht vuur in den oorlog nagenoeg niet afgegeven wordt, doch de meeste kogels den loop verlaten, terwijl deze zich in een stand bevindt, het midden houdende tusschen het geweer in den aanslag en het geweer tegen de heup.

Het vraagstuk van het geweer der toekomst zal dus, volgens S., niet opgelost moeten worden in de richting van meerdere bestrekenheid der baan, doch door eene radicale hervorming in de wijze van richten van het wapen, — d. i., door den schutter een geweer te geven, dat hij als het ware instinctmatig zal kunnen richten.

Of zulk een wapen spoedig gevonden zal worden?

* *